

Frazemi u bajkama braće Grimm

Višnjić, Melanija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:383424>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Melanija Višnjić

Frazemi u bajkama braće Grimm

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Melanija Višnjić
Matični broj: 0009078010

Frazemi u bajkama braće Grimm

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Željka Macan

Rijeka, 15. rujna 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Frazemi u bajkama braće Grimm* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Željke Macan.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Melanija Višnjić

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija	3
3. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina	4
4. Frazemi kao osnovne frazeološke jedinice	6
4.1. Frazemi kao sveze riječi i njihov oblik	7
4.2. Struktura frazema	10
4.3. Podrijetlo frazema	12
4.4. Semantika frazema	13
4.5. Frazemi i stil.....	15
5. Književnoumjetnički stil	17
6. Bajka kao književna vrsta	20
7. Istraživanje	24
7.1. Frazeologija u bajci <i>Snjeguljica i sedam patuljaka</i>	26
7.1.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	26
7.1.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	30
7.1.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	30
7.1.4. Frazemi u funkciji ostvarivanja dinamična pripovijedanja i opisivanja	31
7.2. Frazeologija u bajci <i>Ivica i Marica</i>	31
7.2.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	32
7.2.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	35
7.2.3. Frazemi u funkciji opisa radnje.....	35
7.2.4. Frazemi u funkciji komentara	36

7.3. Frazeologija u bajci <i>Cvilidreta</i>	36
7.3.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	37
7.3.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	38
7.3.3. Frazemi u funkciji opisa radnje likova	39
7.3.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	39
7.4. Frazeologija u bajci <i>Matovilka</i>	39
7.4.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	40
7.4.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	41
7.4.3. Frazemi u funkciji opisa radnje.....	41
7.4.4. Frazemi u funkciji komentara	42
7.5. Frazeologija u bajci <i>Ribar i njegova žena</i>	42
7.5.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	43
7.5.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	45
7.5.3. Frazemi u funkciji komentara	46
7.6. Frazeologija u bajci <i>Crvenkapica</i>	46
7.6.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	46
7.6.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	47
7.6.3. Frazemi u funkciji opisa radnje.....	47
7.7. Frazeologija u bajci <i>Pepeljuga</i>	47
7.7.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	48
7.7.2. Frazemi u funkciji vremena i mjesta radnje.....	49
7.7.3. Frazemi u funkciji opisa radnje.....	49
7.7.4. Frazem u funkciji komentara zbivanja.....	49
7.8. Frazeologija u bajci <i>Trnoružica</i>	50

7.8.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	50
7.8.2. Frazemi u funkciji opisa radnje.....	51
7.8.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	52
7.9. Frazeologija u bajci <i>Jorinda i Joringel</i>	53
7.9.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	53
7.9.2. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	54
7.10. Frazeologija u bajci <i>Snjeguljica i Ružica</i>	54
7.10.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	55
7.10.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	56
7.10.3. Frazemi u funkciji opisa radnje	56
7.10.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	57
7.11. Frazeologija u bajci <i>Začarani kraljević</i>	58
7.11.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	58
7.11.2. Frazemi u funkciji opisa radnje	59
7.12. Frazeologija u bajci <i>Kraljevna – guščarica</i>	59
7.12.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	60
7.12.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	61
7.12.3. Frazemi u funkciji opisa radnje	61
7.12.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	61
7.13. Frazeologija u bajci <i>Sedam jednim udarcem</i>	62
7.13.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	63
7.13.2. Frazemi u funkciji opisa radnje	65
7.13.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	65
7.14. Frazeologija u bajci <i>Tri brata od zanata</i>	66

7.14.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	66
7.15. Frazeologija u bajci <i>Zlatna ptica</i>	67
7.15.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	67
7.15.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	68
7.15.3. Frazemi u funkciji opisa radnje	69
7.15.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	69
7.16. Frazeologija u bajci <i>Zlatna guska</i>	70
7.16.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova	70
7.16.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje.....	72
7.16.3. Frazemi u funkciji opisa radnje	72
7.16.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja	72
8. Analiza rezultata i rasprava	74
9. Zaključak	75
10. Popis literature.....	77
11. Prilozi	79
12. Sažetak i ključne riječi	120
13. Idioms in Fairy Tales by the Brothers Grimm	121

1. Uvod

Frazemi su sveze riječi koje su prisutne u svim funkcionalnim stilovima, od razgovornoga pa sve do znanstvenoga, te su prisutni i u govornoj i u pisanoj komunikaciji. Zbog svoje ustaljenosti, prepoznatljivosti i čvrste strukture (Menac 2007), frazemi su često predmetom proučavanja i analize u okviru različitih radova, o čemu svjedoči i *Bibliografija hrvatske frazeologije* objavljena 2017. godine. Frazeološka je analiza provedena i u okviru ovoga rada, a područje proučavanja bit će zastupljenost i funkcija frazema u književnoumjetničkom stilu. Za potrebe ovog rada istraživat ćemo frazeme zastupljene u bajkama braće Grimm. Rad se sastoji od dvaju dijelova, teorijskoga i praktičnoga, odnosno istraživačkoga. U teorijskome se dijelu donosi pregled razvoja frazeologije kao jezikoslovne discipline, obilježja frazema kao osnovne jedinice frazeološkoga jezičnog sustava te pristupi frazeološkoj analizi. Vezano uz samu temu ovoga rada, navode se i objašnjavaju značajke književnoumjetničkoga stila te bajke kao književne vrste. Nakon obrazlaganja metodologije koja je primijenjena u istraživačkome dijelu rada, donosi se analiza zastupljenosti i funkcije koju imaju frazemi potvrđeni u literarnome izvoru Wilhelm i Jacob Grimm (1988), *Bajke i priče*, Grafički zavod Hrvatske.

Bajci se u radu pristupa kao književnoj vrsti čija su najpoznatija obilježja: fantastična bića, čudesni događaji, jasno ocrtani pozitivni ili negativni junaci te sretni završetak. Pristup analizi bajki uglavnom se ograničava na interpretiranje njezinih karakteristika, likova, književnih postupaka, a jezik ostaje marginaliziran, izostavljen, odnosno on često ostaje u sjeni teme, likova ili kojeg drugog interpretacijskog elementa djela.

Zbog svega navedenog, kao što je već spomenuto, u radu ćemo proučavati jezični aspekt pojedinih bajki te istraživati frazeološku građu koja je u njima

potvrđena, i to u prvome redu s obzirom na njezinu funkciju u okviru samoga teksta.

Za potrebe ovoga rada kao izvor istraživanja poslužilo nam je djelo *Bajke i priče* braće Grimm u izdanju Grafičkoga zavoda Hrvatske iz 1988. godine, a prema izboru i prijevodu Josipa Tabaka. Navedeni izvor sadrži ukupno četrdeset bajki, a za potrebe je analize provedene u okviru ovoga rada odabrano njih šesnaest. Prikupljeni su, a potom i analizirani, frazemi iz šesnaest bajki braće Grimm: *Snjeguljica i sedam patuljaka, Ivica i Marica, Cvilidreta, Matovilka, Ribar i njegova žena, Crvenkapica, Pepeljuga, Trnoružica, Jorinda i Joringel, Snjeguljica i Ružica, Začarani kraljević, Kraljevna-guščarica, Sedam jednim udarcem, Tri brata od zanata, Zlatna ptica te Zlatna guska.*

Na temelju prikupljenog korpusa frazema uslijedit će, kao što je navedeno, analiza istih. Ponajprije ćemo provjeriti te utvrditi jesu li prikupljeni frazemi uvršteni u *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003), a njihova zastupljenost bit će provjerena i u *Bazi frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr. Nakon utvrđivanja zastupljenosti frazema u navedenim rječnicima, slijedi i utvrđivanje njihova značenja te funkcije u kojoj su potvrđeni.

2. Metodologija

Predmetom je istraživanja provedenoga u okviru ovoga rada hrvatska frazeologija, i to frazemi potvrđeni u bajkama. Istraživanje je za potrebe rada provedeno metodom ekscerpacije iz odabranog literarnog izvora, *Bajke i priče* braće Grimm u izdanju Grafičkoga zavoda Hrvatske iz 1988. godine, a prema izboru i prijevodu Josipa Tabaka. Navedeni izvor sadrži ukupno četrdeset bajki, a za potrebe je analize provedene u okviru ovoga rada odabrano njih šesnaest: *Snjeguljica i sedam patuljaka, Ivica i Marica, Cvilidreta, Matovilka, Ribar i njegova žena, Crvenkapica, Pepeljuga, Trnoružica, Jorinda i Joringel, Snjeguljica i Ružica, Začarani kraljević, Kraljevna-guščarica, Sedam jednim udarcem, Tri brata od zanata, Zlatna ptica te Zlatna guska.*

Prikupljeni su frazemi potvrđeni u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003) te u *Bazi frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr.

Prikupljena se frazeološka građa analizirala s obzirom na funkciju u kojoj je potvrđena u svakoj pojedinoj bajci: 1. frazemi u funkciji karakterizacije likova; 2. frazemi u funkciji opisa mjesta i vremena radnje; 3. frazemi u funkciji opisa radnje; 4. frazemi u funkciji komentara zbivanja; 5. frazemi u funkciji ostvarivanja dinamična pripovijedanja i opisivanja. Nakon utvrđivanja funkcije potvrđenih frazema, uslijedio je njihov semantički opis. Na kraju rada donosi se popis u korištenom literarnom izvoru potvrđenih i provedenom analizom obuhvaćenih frazema.

3. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina

U lingvističkoj literaturi postoji nekoliko različitih viđenja frazeologije kao relativno mlade lingvističke discipline. U najvećoj mjeri ona se prikazuje kao samostalna jezikoslovna disciplina ili pak kao relativno samostalna koja stoji u bliskoj vezi s leksikologijom (Kovačević 2012: 3). Također, osim višeznačnih viđenja frazeologije, i sam naziv frazeologija u sebi nosi dvoznačnost. S jedne strane, termin frazeologija odnosi se na jezikoslovnu disciplinu čije je zanimanje usmjereno na proučavanje ustaljenih izraza čvrste strukture, dakle frazeme, i koja je svoj put kao samostalna jezična disciplina započela u drugoj polovici 20. stoljeća. S druge pak strane, termin frazeologija podrazumijeva ukupnost frazema nekog jezika te frazeme svojstvene pojedinim književnicima određenoga jezičnoga kruga (Kovačević 2012: 3).

Uvjete za osamostaljenje frazeologije kao lingvističke discipline stvorili su ponajprije ruski jezikoslovci poput Šanskog, Telijskog i drugih. Frazeologija je 1947. godine, radom V. V. Vinogradova *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*, postala samostalna poddisciplina u okviru ruskoga jezikoslovlja. Prema tome, Vinogradova se svakako može smatrati utemeljiteljem slavenske frazeologije (Kovačević 2012: 3-4). U hrvatskoj je frazeologiji ključnu ulogu imao rad Antice Menac *O strukturi frazeologizma* (1970) u kojem se određuje predmet istraživanja frazeologije kao jezikoslovne discipline te se utvrđuju osnovna obilježja frazema. Time je Menac pokrenula razvoj te jezične discipline na našem području, a također je, okupivši velik broj suradnika, postavila temelje Zagrebačke frazeološke škole (Fink-Arsovski 2002: 6). S obzirom na veliki val zanimanja za ovu jezikoslovnu disciplinu, nastaje velik broj različitih vrsta radova te velik broj frazeoloških rječnika.

Posebnu pažnju valja usmjeriti na razlikovanje frazeologije u užem smislu od frazeologije u širem smislu. U svojem užem smislu frazeologija podrazumijeva tzv. neslobodne skupove riječi, odnosno one skupove riječi čiji

se oblik ustalio u upotrebi te se kao takav reproducira u svom ustaljenom, gotovom obliku. S druge strane, frazeologija u širem smislu podrazumijeva one frazeme u kojima je desemantizacija djelomična ili nulta (Mihaljević; Kovačević 2006: 2-3; Fink-Arsovski 2002: 7). Takvim je frazemima „svojstvena ustaljenost, čvrsta struktura i cjelovitost“ (Fink-Arsovski 2002: 7), no frazemske sastavnice, odnosno dio njih, zadržavaju svoje prototipno leksičko značenje.

Marija Turk (1994: 38) u svom radu *Naznake o podrijetlu frazema* navodi da je frazeologija „više od ostalih jezičnih područja povezana s tradicijom, poviješću i kulturom nekog naroda i tako može pružiti podatke o narodu iz kojeg je ponikla, o njegovim običajima, nazorima i sl.“ Iz navedenog se može zaključiti da je frazeologija odraz povijesti, folkloristike ili pak geografije određenog naroda.

4. Frazemi kao osnovne frazeološke jedinice

Polazeći od terminološkog određenja frazeoloških jedinica, nailazi se na velik broj objašnjenja domaćih (Menac 2007, Matešić 1982), ali i stranih (Vinogradov 1972) autora. U radovima tih autora donose se različita mišljenja o pitanjima uporabe naziva i određenja frazema, zatim pitanja o odnosu frazema i riječi te frazema i sintagme. S obzirom na navedeno, u literaturi postoji velik broj naziva za osnovnu frazeološku jedinicu, kao što je na primjer stalni izraz, ustaljeni izraz, okamenjena fraza i drugo. Razvojem frazeologije ona i u hrvatskoj literaturi dobiva različite nazive od kojih su najčešći frazeologizam i frazem. Frazeologizam je termin koji se u hrvatskoj literaturi upotrebljavao pod utjecajem ruske frazeologije, ali on ubrzo biva zamijenjen terminom frazem, koji je nastao u skladu s drugim jezikoslovnim nazivima osnovnih jezičnih jedinica kao što su morfem, semem i dr. (Kovačević 2012: 6-7).

Kao što u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi supostoji nekoliko viđenja frazeologije, tako postoji i nekoliko definicija njezine osnovne jedinice, frazema. Matešić (1982: 6) pri definiranju frazema ističe četiri njegova najvažnija obilježja. On polazi od pretpostavke da se frazem pojavljuje u već gotovu obliku kao čvrsta i ustaljena sveza riječi, zatim navodi da je frazem neraščlanjiv skup riječi koji čine najmanje dvije punoznačne riječi te da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, odnosno da se uklapa u kontekst. Također, on naglašava i činjenicu da značenje frazema nikada nije u skladu sa zbrojem značenja njegovih sastavnica, odnosno njegovo se značenje ne može izvesti iz leksičkoga značenja pojedinih frazemskih sastavnica, s obzirom na to da one, ili barem neke od njih, bivaju podvrgnute semantičkoj pretvorbi (Kovačević 2012: 9 prema Matešić 1982: 6). Antica Menac slaže se s navedenim, no pridodaje još neka obilježja frazema: metaforičnost, neprobojnost, emocionalnost, nacionalni karakter te nemogućnost prevođenja

na druge jezike (Kovačević 2012: 9-10). Autorica Željka Fink-Arsovski (2002: 6) na prvome mjestu navodi činjenicu da frazem čine najmanje dvije sastavnice, bez obzira na to jesu li one obje punoznačne ili pak je riječi o svezi punoznačnice i nepunoznačnice. Također, ona naglašava da je temeljna odlika frazema cjelovita i čvrsta struktura, ustaljenost i reproduktivnost.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* autora Vladimira Anića (2007: 107) frazem je definiran kao „jezična jedinica kojoj je oblik ustaljen stalnom upotrebom, funkcionira kao dio rečenice.“ Jure Šonje (2000: 271) pak pod natuknicom „frazma“ u *Rječniku hrvatskoga jezika* navodi da je to „ustaljena rečenica ili sintagma kojoj smisao ne odgovara ukupnom značenju riječi sadržanih u njoj; izričaj, idiom.“ Navedena definicija opisuje frazem kao lingvistički pojam.

4.1. Frazemi kao sveze riječi i njihov oblik

Sveze riječi nastaju tako da se pojedina riječ povezuje s drugom riječju ili riječima. Sastavnice te sveze međusobno su povezane različitim vrstama gramatičkoga slaganja. One se, naime, mogu slagati u rodu, broju, padežu i licu, odnosno u nekoj od navedenih gramatičkih kategorija, ili pak glavna sastavnica u svezi može odrediti određeni oblik druge joj sastavnice. Slaganje nije nužno te ono može i izostati (Menac 2007: 9).

Sveze riječi prema značenju mogu biti slobodne i frazeološke. Za slobodne sveze karakteristično je da svaka od sastavnica zadržava svoje prototipno leksičko značenje. To značenje predstavlja zbroj, odnosno kombinaciju značenja tih pojedinačnih sveza. One se stvaraju u procesu govorenja tako da govornik bira sastavnice prema značenju koje svezom, odnosno informacijom, želi priopćiti. Autorica Antica Menac (2007: 9-10) pri objašnjavanju slobodnih sveza navodi primjer sveze *čitati knjigu*. U navedenoj svezi svaka od sastavnica zadržava svoje vlastito značenje, a govornik je taj koji će u tijeku procesa govorenja odlučiti hoće li se koristiti svezom *čitati novine*, *pisati knjigu* ili sl. S druge strane, u frazeološkim svezama dolazi do gubitka

prototipna leksičkog značenja svih sastavnica određene sveze ili barem jedne od njih. Iz toga proizlazi činjenica da se značenje takve sveze riječi ni u kojem slučaju ne može izvesti iz značenja njezinih pojedinih sastavnica. Takve se sveze upotrebljavaju kao cjelovite, gotove te ne nastaju u procesu govorenja, već su one unaprijed zadane, a samim time i poznate govorniku. Frazeološku svezu možemo promotriti na primjeru *sve u šesnaest*. Navedenu svezu govornik dobiva u gotovu obliku te je ona nepromjenjiva. Ako bi došlo do promjene nekih od sastavnica, npr. upotrijebi li se umjesto šesnaest broj petnaest, značenje sveze koje je otprije poznato kao 'naveliko' ne bi bilo isto.

Osim utvrđenih primjera čije sastavnice čine ili frazeološku ili slobodnu svezu, nailazimo i na primjere koji istim sastavnicama te istim njihovim rasporedom mogu s jedne strane činiti frazeološku svezu, a s druge strane slobodnu. U takvim situacijama odgovor na pitanje je li riječ o slobodnoj ili frazeološkoj svezi pruža nam širi kontekst. Primjer takve sveze je *desna ruka*. U trenutku kada govornik navedenu svezu sastavlja u samom činu govorenja i kada on odabire one riječi koje odražavaju neko traženo značenje, ta sveza pojavljuje se kao slobodna. U njoj svaka sastavnica zadržava svoje značenje, što znači da „desna ruka“ u ovakvoj svezi podrazumijeva da je riječ o dijelu tijela, odnosno o desnom gornjem ekstremitetu. Navedeno je vidljivo u primjeru rečenice „*Boli je desna ruka*.“. Nadalje, tu istu svezu možemo promotriti i kao frazeološku. U takvoj svezi moramo naglasiti da je došlo do pomaka, odnosno do promjene značenja sastavnica te sveze. Naime, u navedenoj svezi pridjev *desna* nema više orijentacijsku ulogu, a imenica *ruka* lišena je temeljnog značenja, odnosno više ne označuje dio tijela. U tom gotovom, zadanom obliku sveza ima značenje 'vjerni pomoćnik' te ako se to frazeološko značenje želi zadržati, govorniku nije dopušteno mijenjati sastavnice sveze. Kao takva ona može biti uklopljena u rečenicu „*Bio je moja desna ruka*.“ (Menac 2007: 10).

S obzirom na oblik riječi, frazem može imati strukturu fonetske riječi, skupa riječi ili pak rečenice. Fonetska riječ je sveza koju čine jedna samostalna i naglašena riječ i jedna, u rijetkim slučajevima dvije, nesamostalne i nenaglašene riječi. One zajedno tvore jednu naglasnu cjelinu (*za pod zub, za dlaku...*). Neki frazeolozi smatraju da tek sveze od dviju ili više samostalnih jezičnih jedinica imaju status frazema, stoga ovakve sveze ne priznaju kao frazeme. Skup riječi jedan je od najučestalijih oblika ostvarivanja frazema. Ovaj skup predstavlja vezu dviju ili više samostalnih jezičnih jedinica uz neke pomoćne riječi ili bez njih. U takvim se skupovima javljaju sintaktičke sveze, a one mogu biti ovisnoga i neovisnoga tipa. Sintaktička sveza neovisnoga tipa podrazumijeva povezivanje sastavnica neovisnim, odnosno suprotnim sastavnim ili rastavnim veznicima: *ognjem i mačem, uzduž i poprijeko, prije ili poslije, ni pet ni šest*. Sveza ovisnoga tipa dijeli se na sročnost ili kongruenciju, pri čemu se glavna i ovisna sastavnica u svezi podudaraju u gramatičkim kategorijama roda, broja i padeža (*plava krv, krokodilske suze*), te rekciju, odnosno upravljanje, pri čemu glavna riječ određuje oblik ovisne. S obzirom na glavnu riječ, možemo govoriti o glagolskoj (*remetiti mir*), imeničkoj (*znak pažnje*) ili pridjevskoj (*pun sebe*) rekciji. Posljednji tip ovisne sveze čini pridruživanje. Ono podrazumijeva činjenicu da je ovisna riječ nepromjenjiva ili da se koristi samo u svom osnovnom obliku (*krivo gledati*). Frazemi čiji je osnovni strukturni oblik rečenica mogu biti proste rečenice (*u tom grmu leži zec*) ili složene, koje opet mogu biti neovisno složene (*Lazo laže, a Mato maže*) ili ovisno složene (*tko je jači taj kvači*) (Menac 2007: 18-19).

4.2. Struktura frazema

Frazem u pravilu definira veoma čvrsta struktura. Zbog čvrste se strukture pojedine frazemske sastavnice ne mogu zamijeniti nekom drugom riječi, sinonimom ili bliskoznačnicom. Prema tome, frazem *put pod noge* ne možemo izmijeniti u „cesta (staza) pod noge“ (Menac 2007: 12). Poredak sastavnica frazema obično je stabilan, stoga ne možemo govoriti „djelom i riječju“, već *riječju i djelom*, kako i glasi frazem u svojoj ustaljenoj formi. No kao što je navedeno, frazemi najčešće imaju čvrstu strukturu, što znači da ovo najčešće pretpostavlja i postojanje frazema u kojem su pojedine sastavnice međusobno ipak zamjenjive. U nekih frazema riječ je o zamjeni sinonimom, kao u primjeru *časna (poštena) riječ*. U nekim primjerima riječ koja dolazi na mjesto neke od sastavnica frazema nije njezin pravi sinonim, ali ona joj semantički odgovara, odnosno bliska joj je svojim značenjem. Navedeno potvrđuju primjeri frazema *našla krpa (vreća) zakrpu*, *zatim život mu visi o dlaci (niti)* i drugi. Također, zabilježeni su i primjeri zamjene pojedinih sastavnica riječju koja joj svojim značenjem nije bliska, kao u primjerima *gdje je bog (vrag) rekao laku noć*, *gledati kao tele u nova (šarena) vrata*, *praviti se Tošo (Englez)* i dr. Navedena pojava može se objasniti „ili hotimičnim izborom riječi suprotna značenja, suprotnih krajnosti (bog – vrag) ili time što u podlozi leži usporedba različitog podrijetla (Tošo – Englez), ili time što pojam, iako izrečen različitim riječima, opet znači isto (nova vrata su šarena, a s vremenom gube boju)...“ (Menac 2007: 12).

Ponekad u frazemima koji su identični po značenju i strukturi nailazimo i na različite riječi istoga značenja, a koje svoje izvorište imaju u različitim krajevima. Jedan dio takvih frazema ulazi u književnu normu, dok drugi ostaju dijalektalno ili lokalno obojeni. Kao primjeri ovakvih frazema mogu se navesti: *dobiti šipak (figu)*, *otići na bubanj (doboš)*, *za inat (dišpet)* i dr. (Menac 2007: 13). Jednako tako, zabilježeni su i frazemi u kojima je

upotrijebljena dijalektalna riječ bez zamijene nekom od književnih. Riječ je o frazemima kao što su: *imati putra na glavi* (ne „*maslaca*“ ili „*masla*“), *imati dunsta* (ne „*pare*“) i sl. Upotreba takvih frazema u književnom jeziku je stilski označena i ograničena (Menac 2007: 13).

U pojedinim slučajevima moguće je da frazem mijenja svoj sastav, no značenje mu ostaje isto. To su na primjer frazemi: *imati zub* na koga i *imati na zubu* koga, *obećavati zlatna brda* i *obećavati brda i doline* i sl. Ponekad su uočljive veće promjene u sastavu frazema, a i slika koja čini osnovu frazema pojavljuje se izmijenjena, stoga je teško utvrditi je li riječi o jednom ili o dvama frazemima. Kako bi objasnila navedeno, Antica Menac (2007: 13) navodi primjer frazema *udariti na sva zvona* i *objesiti na veliko zvono* koja u svom središtu imaju riječ *zvono*. Značenje oba frazema je isto ('razglasiti'), no njihove se sastavnice i odnosi među njima razlikuju. Također, posebnu pozornost valja posvetiti zamjenama druge vrste do kojih dolazi zbog upotrebe druge riječi u frazemu, no ne zbog leksičkog, već zbog gramatičkog značenja. Takve su promjene vidljive u frazemima u kojima alterniraju svršeni i nesvršeni glagoli: *primiti* / *primati k srcu*, *dovesti* / *dovoditi u zabludu* i dr. Također, u tu skupinu možemo ubrojiti i promjene gramatičkih oblika, npr.: *branio se* (*branit ću se* itd.) *rukama* i *nogama*, *časna riječ* – (*dajem*) *časnu riječ* itd. Nadalje, valja spomenuti i druge alternacije koje se odnose na istu osnovnu sliku, no s različitim odnosima subjekta i objekta. Na primjer: *dati košaru* komu i *dobiti* (*primiti*) *košaru* od koga, *baciti na cestu* koga i *naći se* (*biti*) *na cesti*, *dati po njušci* komu i *dobiti po njušci* i sl. Treću skupinu čine frazemi u kojima se alternacije događaju pomoću riječi suprotna značenja. Takve zamjene dovode do stvaranja frazemskih antonimskih parova. Navedeno potvrđuju sljedeći primjeri: *u dobar čas* – *u zao čas*, *kratka vijeka* – *duga vijeka*, *upisati u zlatnu knjigu* – *upisati u crnu knjigu* itd. Kao što je već rečeno, ovakve zamjene uvjetuju navođenje dvaju frazema koji tvore antonimski par.

No ne tvore svi frazemi za koje bi se to prema njihovu sastavu moglo pretpostaviti takve parove. Riječ je o frazemima kao što je npr. *desna ruka* u značenju 'pomoćnik'. Naime, frazem *desna ruka* nema svog frazeološkog antonima lijeva ruka (Menac 2007: 13-14). Navedene zamjene obično imaju strogo određene granice.

4.3. Podrijetlo frazema

Frazeologija je mlada lingvistička disciplina koja je u velikoj mjeri povezana s drugim znanostima, kao što su geografija, povijest, etnografija i dr., ali jednako tako i s tradicijom i kulturom nekoga naroda. Kao primjere takvih frazema u hrvatskom jeziku Marija Turk u svom radu *Naznake o podrijetlu frazema* (1994: 38) navodi: *i mirna Bosna* u značenju 'i sve je u redu', *Zvonimirova baština* u značenju 'prokletstvo', *vjenčati se oko vrbe* u značenju 'stupiti u izvanbračnu vezu' i sl.

Takve frazeme nazivamo nacionalnim te su oni, kao što je već navedeno, nastali u okrilju onoga jezika u kojem se upotrebljavaju. Osim nacionalnih frazema, postoje i oni koji su nastali u drugom jeziku te su se u nekoj mjeri prilagodili jeziku koji ih je posudio. Takve frazeme nazivamo posuđenima (npr. u hrv. *alfa i omega*, *pitanje života i smrti*, *all right*, *začarani krug* i dr.). Nadalje, Antica Menac (2007: 16) smatra da istraživanje podrijetla frazema uključuje i pitanje iz kojeg su izvora oni uzeti.

Postoje frazemi koji su nastali na temelju citata iz različitih književnih, ali i neknjiževnih djela te su napisani na jeziku u kojem su upotrijebljeni (npr. u hrv. *tko bi gori, eto je doli; o draga, o slatka slobodo; od sto glasa čuti nije...*) ili su prevedeni s nekih drugih jezika (*biti ili ne biti*, *boriti se s vjetrenjačama*, *ružno pače*, *izgubljeni raj*, *izgubljene iluzije* i sl.). Također, osim frazema nastalih na osnovi citata, nailazimo na frazeme preuzete iz narodne književnosti, uglavnom iz narodnih pjesama i pripovijedaka (*Ero s onog svijeta*; *čiča miča*, *gotova priča*). Nadalje, osim navedenih, mogu se uočiti i

oni koji su nastali iz poslovice (*bolje išta nego ništa*). Iako se obično ne uvrštavaju u frazeme, čest su poticaj za stvaranje frazema (*kad mačke nema /miši kolo vode; ćorava koka /nađe zrno; tiha voda / brijegere dere*). Jednako tako, osim frazema koji su nastali iz nekog oblika narodnoga stvaralaštva, postoje i oni koji su nastali na bazi termina različitih znanosti i struka. Pojedini termini različitih znanosti i struka mogu i sami predstavljati frazeme, ali takvi su razumljivi samo jednom dijelu ljudi koji su okupljeni oko određene znanosti, djelatnosti. Kada takvi frazemi prošire svoje značenje, ili to značenje postane preneseno, mogu prijeći iz terminološko-frazeološkoga u opći frazeološki fond. S obzirom na to, mogu se uočiti frazemi koji svoje podrijetlo vuku iz različitih znanosti: iz matematike (*svesti /svoditi na zajednički nazivnik*), iz glazbe (*dizati ton*), iz kazališta (*stupiti na scenu*), iz sporta (*dobiti žuti karton*), iz pomorstva (*punim jedrima naprijed*) te iz drugih područja ljudskih djelatnosti (Menac 2007: 16-17).

Prisutni su i pojedini frazemi čije je podrijetlo iz različitih žargona (sleng, šatrovački govori). Takvi su frazemi, također, kao i oni nastali na bazi termina iz različitih znanosti i struka, razumljivi samo određenom krugu ljudi. Kada oni prijeđu iz zatvorenoga kruga i postanu razumljivi širem krugu ljudi, mogu ući u opći frazeološki fond. S obzirom na to, potvrđeni su frazemi podrijetlom iz primjerice kartaškog žargona (*zaigrati posljednju kartu*) ili pak iz đaćkog žargona, tj. iz žargona mladih (*dobiti topa*) (Menac 2007:17).

4.4. Semantika frazema

Barbara Kovačević (2012: 12) u svom djelu *Hrvatski frazemi od glave do pete* navodi da je frazem „kao osnovna frazeološka jedinica na planu izraza više leksemsko jedinstvo, tj. složeni znak kojemu odgovara jedno značenje.“ Također, ona navodi da značenje samoga frazema ovisi o frazeologizaciji i putu koji je pojedini frazem prošao u tom procesu.

Postoje frazemi koji su nastali frazeologizacijom slobodnih sveza te ih karakterizira izrazita slikovitost koja se odražava u samoj strukturi frazema, odnosno u tzv. semantičkom talogu (Fink-Arsovski 2002: 6). Navedena je slikovitost frazema povezana s desemantizacijom, a ona može biti potpuna ili djelomična, s obzirom na semantičku preobliku svih ili samo nekih sastavnica pojedinog frazema. Potpuna desemantizacija je ona koja podrazumijeva semantičku preobliku svih sastavnica frazema (*dok si rekao keks* u značenju 'vrlo brzo, velikom brzinom'), a djelomična je ona u kojoj je dio sastavnica izgubio svoje primarno leksičko značenje (*raditi na crno* u značenju 'raditi mimo zakonskih propisa, ilegalno raditi'). Osim potpune i djelomične desemantizacije, u nekih frazema uočavamo i nultu desemantizaciju kod koje se najveći dio izraza uopće ne desemantizira (*dovesti u pitanje*) (Fink-Arsovski 2002: 7).

Vinogradov (1972: 26) frazeme u ruskom jeziku dijeli na frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva te frazeološke sklopove. Frazeološke sraslice karakterizira čvrsta i nedjeljiva potpuno desemantizirana sveza riječi u kojoj je u potpunosti izgubljeno leksičko značenje sastavnica, kao i odnos s motivacijskom bazom. Frazeološka pak se jedinstva razlikuju od frazeoloških sraslica po tome što je u njima prisutan odnos prema motivacijskoj bazi. Frazeološki sklopovi su sveze riječi koje karakterizira ustaljenost te u njima najčešće jedna od sastavnica čuva svoje primarno leksičko značenje te tako motivira značenje nekog frazema (Kovačević 2012:13). Šanski proširuje i upotpunjuje tu tipologiju te joj dodaje i frazeološke izraze, koje zatim dijeli na rečenične, odnosno komunikacijske te sintagmatske, odnosno nominacijske frazeološke jedinice. Reproductivnost, tj. svojstvo frazema koje podrazumijeva činjenicu da se oni ne stvaraju u govornom procesu, Šanski drži glavnim svojstvom svakoga frazema. On je dodavanjem novog frazeološkog tipa zaslužan za proširenje predmeta istraživanja frazeologije. Naime, u

frazeološki su opseg ušle i „ustaljene kolokacije nominacijskoga karaktera.“ (Kovačević 2012: 13).

Frazemi su jedan duži period, u okviru tradicionalnoga pristupa, bili promatrani kao svojevrsna unikatnost u jeziku i kao pojava koja se veže isključivo za sam jezik te su odvojeni od bilo kakvih konceptualnih sustava koji su u ljudskoj upotrebi. Međutim, razvojem kognitivističke teorije pojavilo se mišljenje da su frazemi, odnosno većina frazema nekog frazeološkog sustava, rezultat konceptualnoga sustava te da nisu samo jedinica koja pripada jeziku. Njihovo je značenje u svezi sa značenjima frazemskih sastavnica, ali to ne znači da iz njih i proizlazi. Ono, naime, proizlazi iz cjelokupnoga znanja koje čovjek posjeduje o svijetu. Osnovne su frazeološke jedinice konceptualno motivirane raznim kognitivnim mehanizmima kao što su metafora, metonimija i konvencionalno znanje. Na taj se način povezuje doslovno značenje izraza s onim frazemskim. S obzirom na to, možemo reći da frazemi zapravo utjelovljuju čovjekov konceptualni sustav (Kovačević 2012: 15).

4.5. Frazemi i stil

Različite jezične značajke imaju vrlo različit položaj u svakom pojedinom funkcionalnom stilu. „Funkcionalni se stilovi razlikuju po riječima koje su im svojstvene, odnosu prema posuđenicama, odnosu prema sinonimiji, uporabi navezaka, sklonidbi zamjenica, brojeva i pridjeva, citiranju i navođenju bilježaka, uporabi imena, prezimena ili nadimaka itd. Jedna od jezičnih značajka koja je različito zastupljena u različitim funkcionalnim stilovima te čija se jezična funkcija razlikuje s obzirom na funkcionalni stil svakako su i frazemi.“ (Mihaljević; Kovačević 2006: 1-2).

Frazeme kao osnovne jedinice frazeologije možemo promatrati kroz različite jezične stilove. S obzirom na to, razlikujemo prije svega stilski neutralnu frazeologiju koju karakterizira prisutnost u svim jezičnim stilovima,

a može se uočiti u primjerima: *od jutra do mraka, i staro i mlado, licem u lice, imati pravo* i dr. Nadalje, frazeme pronalazimo i u razgovornom stilu koji se upotrebljava u svakodnevnoj jezičnoj komunikaciji (*praviti se Tošo, stezati remen, mlatiti praznu slamu, s konja na magarca...*) te u vulgarnom stilu, koji je zapravo niža varijanta razgovornoga stila (*začepi gubicu, ići na jetra, kučkin sin...*). Unutar vulgarnoga stila nailazimo i na krajnju njegovu varijantu koja se naziva grubo vulgarni stil (Menac 2007: 19).

U nekih frazema, osim njihova osnovnog značenja, pronalazimo i neke dodatne informacije koje se odnose na stav onoga koji taj frazem upotrebljava. Tako frazem dobiva i svoje dodatno značenje koje nazivamo konotativnim. Postoji konotativno značenje odobravanja (*čist kao zlato (suza, sunce), svaka mu čast, dobar kao kruh...*), zatim neodobravanja (*imati debelu kožu, sjediti na dvije stolice, stari lisac (mačak)...*), humora (*neće grom u koprive, za babino brašno, drž` se kume zida...*) te svečanoga tona (*preseliti se u vječnost, ispratiti na vječno prebivalište (počivalište) i sl.*) (Menac 2007: 20).

5. Književnoumjetnički stil

Hrvatski standardni jezik definira se kao „jezik hrvatske polifunkcionalne javne komunikacije.“ (Silić 2006: 36). Zbog toga se razlikuje način na koji hrvatski standardni jezik funkcionira u znanosti, u novinama, u književnosti, na radiju ili televiziji ili u svakodnevnoj komunikaciji. U skladu s tim, te se različite funkcije jezika nazivaju funkcionalnim stilovima te ih se može podijeliti na: znanstveni, novinarsko-publicistički, beletristički (književnoumjetnički), administrativno-poslovni i razgovorni (Silić 2006: 36). Funkcionalni se stilovi hrvatskoga jezika razlikuju u svom odnosu prema normi, odnosno po stupnju individualnosti (Hudeček; Mihaljević 2005: 26). Svaki pojedini funkcionalni stil posjeduje određene zakonitosti te se može podijeliti na određene podstilove i žanrove. Dakle, svaki se pojedini funkcionalni stil po svojim posebnostima i stilskim značajkama razlikuje od onoga drugoga, ali oni su određeni i zajedničkom komponentom. Ta zajednička komponenta je opći dio standardnoga jezika. Svaki pojedini funkcionalni stil vezan je za određeno područje uporabe jezika i odlikuje se, kao što je već navedeno, nekim svojim zakonitostima.

Josip Silić (2006: 36) smatra da narušavanje određenih zakonitosti u jednom funkcionalnom stilu nije istovjetno s narušavanjem zakonitosti u nekom drugom. S obzirom na navedeno, može se zaključiti da ista pojava u jednom funkcionalnom stilu može biti pogreška, ali u nekom drugom ne mora. „Svaki funkcionalni stil ima svoje pravilo i svoje nepravilno. Stoga svaki funkcionalni stil za ono što je u njemu nepravilno odgovara najprije sebi, pa tek onda standardnomu jeziku kojemu pripada.“ (Silić 2006: 98).

Književnoumjetnički funkcionalni stil najindividualniji je od svih funkcionalnih stilova standardnoga jezika, stoga je i logično da ga odlikuje najveći stupanj individualne slobode. On prema svojim potrebama preuzima pojedine elemente iz drugih funkcionalnih stilova. Dok druge funkcionalne

stilove obilježava prevlast kolektivno jezičnoga nad individualno jezičnim, književnoumjetnički stil obilježava prevlast individualno jezičnoga.

„Potpuna sloboda jezičnoga stvaranja u umjetnosti omogućuje da jezik književnoumjetničkoga djela po potrebi poseže za drugim stilovima standardnoga jezika, ali i za vremenskim, regionalno i stilski raslojenim leksikom. Stoga mnogobrojni »izmi« (vulgarizmi, dijalektizmi, žargonizmi, arhaizmi, kolokvijalizmi i druge nestandardne leksemске skupine), po autorovu slobodnom jezičnom izboru, mogu postati dijelom jezika književnoumjetničkoga djela i time ga 'udaljiti' od norme standarda, što nema utjecaja na standard jer je svaki stil sam sebi uzor.“ (Josić 2011: 37).

Književnik je izravno odan normama jezika kao sustava, odnosno jezičnim, lingvističkim normama, a ne društveno-jezičnim, sociolingvističkim normama, odnosno normama jezika kao standarda. Normama jezika kao standarda on je odan neizravno. „On (prvotno) ne radi po jezičnim normama po kojima se radi na načelu kako treba (ili kako se mora) raditi, nego po jezičnim normama po kojima se radi po načelu kako se može raditi.“ (Silić 2006: 100).

U funkcionalnoj stilistici zadržala se tradicionalna podjela književnosti na tri roda, no valja imati na umu da se u ovom slučaju o poeziji, prozi i drami govori kao o podstilovima unutar kojih dalje ide žanrovska klasifikacija (Katnić-Bakaršić 2001: 111). S obzirom na činjenicu da se u ovom radu frazeološko istraživanje temelji na građi prikupljenoj iz odabranih bajki, detaljnije će se navesti obilježja proznoga podstila.

Za prozni podstil važna je govorna karakterizacija likova te „tuđi govor“, a obilježje mu je i uvođenje figura i tropa te analiza intertekstualnih aspekata svakog teksta. Marina Katnić-Bakaršić (2001: 111) navodi kako je govorna karakterizacija jedna od najvažnijih segmenata prilikom analize proznog ili dramskog književnoumjetničkog teksta. Stil svakog pojedinog pisca može se

okarakterizirati u odnosu prema govoru likova. Postoje pisci koji govornu karakterizaciju ne prakticiraju, ali i oni kojima je važno pokazati kako svaki pojedini lik govori te ga samim time učiniti posebnim.

Pod tuđim govorom, kao još jednim elementom proznoga podstila, podrazumijevamo govor, odnosno iskaz nekog „emiteta poruke što ga prikazuje drugi emitet poruke u vlastitom govoru / iskazu.“ (Katnić-Bakaršić 2001: 111). Naime, riječ je o govoru u govoru i govoru o govoru. S obzirom na to, u književnoumjetničkom tekstu razlikujemo autorski govor i govor likova.

Govor likova najčešće se realizira u obliku upravnog govora. On u sebe uključuje i mogućnost postojanja pripovjedača u tekstu. Uvođenje pripovjedača kao fikcionalnog lika koji pripovijeda u prvom licu jednine, uz prenošenje bitnih elemenata njegova individualnoga stila, naziva se kazivanje ili skaz (Katnić-Bakaršić 2001: 212). Kao posebnost se govorne karakterizacije likova u književnoumjetničkom tekstu, ali i one autorskoga govora, mogu promatrati i frazemi, što se potvrđuje i na nizu primjera donosi u dijelu rada posvećenom provedenom istraživanju.

6. Bajka kao književna vrsta

Bajka je književna vrsta u kojoj se isprepleću čudesni i nadnaravni elementi sa zbiljskim tako da između stvarnog i nestvarnog, prirodnog i natprirodnog nema razlike ni suprotnosti. Kanonizirani likovi i ustaljeni im tipovi ponašanja, svojstvo čudesnog koje nikoga ne začuđuje, suprotnosti dobra i zla, nesputana i neiscrpna moć mašte samo su neka od stilskih svojstava bajke koja je čine književnom vrstom sa strogo utvrđenim pravilima izražavanja i oblikovanja. Na temeljima izvorne, narodne bajke razvila se umjetnička bajka koju mnogi autori razvijaju i u složene umjetničke oblike (Solar 2005: 213).

Bajka se proučavala najčešće genetski i bez prethodnog sistemskog opisivanja. Ona je književni žanr koji se odlikuje izuzetnom raznolikošću. U klasifikaciji narodnih priča one se obično dijele na: fantastične, realistične i priče o životinjama. U ovoj klasifikaciji postoji mnogo nedostatnosti. Kao primjer jedne od njih možemo navesti činjenicu da se i u pričama o životinjama mogu pronaći elementi čudesnog, a jednako tako u fantastičnim pričama glavnu ulogu mogu imati upravo životinje. Bajka s najvećom lakoćom istovjetne radnje pripisuje i ljudima i životinjama i predmetima. Vladimir Propp (1982: 11-12) u djelu *Morfologija bajke* navodi činjenicu da bajke imaju naročitu strukturu koja se odmah osjeća i koja određuje vrstu, a da mi toga nismo ni svjesni.

Kao jedna od osobitosti bajke navodi se činjenica da se dijelovi jedne bajke bez ikakvih promjena i izmjena mogu prenositi u drugu. Propp (1982: 14) navodi kako postoji i podjela narodnih priča po sižeima, a siže određuje tako da se uzima bilo koji dio bajke, dodaje se prijedlog „o“ i odredba je gotova. S obzirom na to, smatra da bajka u kojoj postoji borba sa zmajem postaje „bajka o borbi sa zmajem“ itd.

Prema Arneu bajka obuhvaća elemente natprirodnog protivnika, natprirodnog supruga, natprirodni zadatak, natprirodnog pomoćnika, natprirodni element, natprirodnu snagu ili umijeće i ostale natprirodne motive (v. u Propp 1982: 18).

Morfološku osnovu bajki općenito predstavlja niz funkcija likova. Svaka bajka započinje opisom neke ishodišne situacije u kojoj se primjerice nabrajaju članovi obitelji, opisuje budući junak i sl., a odmah nakon početne situacije slijede funkcije. Prva funkcija likova je udaljavanje jednog od člana obitelji iz kuće. Moguće je udaljavanje starijih ili mlađih pripadnika obitelji, a jedan pojačani vid udaljavanja predstavlja smrt roditelja. Druga se odnosi na zabranu koja se junaku izriče. Ona može biti izrečena u vidu molbe ili savjeta, ili pak zabranu predstavlja naređenje ili nalog. Nakon izricanja zabrane, ista se krši, a vidovi kršenja odgovaraju vidovima zabrane (Propp 1982: 33-35). Navedeno predstavlja treću funkciju likova. Potom se u bajci pojavljuje novi lik. Njegova je uloga remećenje mira, narušavanje harmonije, donošenje nekog oblika štete. Protivnik se raspituje o primjerice mjestu boravka, a raspitivanje je moguće preko drugih lica. Također, obrnuti vid raspitivanja pretpostavlja ispitivanje protivnika od strane žrtve. Peta funkcija odnosi se na obavještanje protivnika o njegovoj žrtvi, a šesta na pokušaje protivnika da prevari svoju žrtvu kako bi je osvojio ili ovladao njezinom imovinom. Protivnik se u prijevari najčešće pretvara u drugi lik, primjerice zmaja ili lijepog mladića, a potom djeluje nagovaranjem, primjenom čarobnih sredstava ili drugim sredstvima prijevarne i nasilja. U sedmoj funkciji žrtva dopušta prijevaru te time pomaže neprijatelju. Junak, dakle, ili pristaje na nagovor ili mehanički reagira na čarobno. Osma funkcija odnosi se na protivnikovo nanošenje štete nekom od članova obitelji. Pomoću ove funkcije pokreće se radnja bajke, a prethodne funkcije zapravo su priprema za navedenu funkciju. Mogući oblici nanošenja štete su: protivnikova otmica nekog od člana obitelji, protivnikova krađa čarobnog sredstva,

protivnikova krađa ili uništavanje usjeva, protivnikova krađa dnevne svjetlosti, haranje na neki drugi način, nanošenje tjelesne povrede, izazivanje iznenadnog nestanka, protivnikovo zahtijevanje ili mamljenje žrtve, protivnikovo protjerivanje nekoga, naređivanje da se nekog baci u more, začaravanje nekoga ili nečega, zamjena, protivnikovo naređenje ubojstva, protivnik ubija, protivnikovo zadržavanje, prijetnja nasilnim brakom, prijetnja ljudožderstvom, mučenje žrtava, objavljivanje rata i sl. (Propp 1982: 36-42). Deveta funkcija je obavještavanje o nesreći ili nedostatku, junaka mole, naređuju mu, šalju ga ili puštaju. Navedena funkcija u bajku uvodi junaka. Junaci u bajkama mogu biti dvojaki, tražioci i žrtve. U ovoj funkciji i jedan i drugi junak odlaze od kuće. Junak-tražilac odlazi na putovanje zbog upućenog poziva u pomoć, zbog naređenja ili u vidu molbe, zbog dopuštenja junaka da napusti kuću ili zbog obavijesti o nesreći. Junak-žrtva napušta kuću tako da protjeranog lika odvode iz kuće, a potom slijedi tajno oslobađanje junaka osuđenog na smrt te pjevanje žalopojke. U desetoj funkciji tražilac pristaje ili se suprotstavlja, a u jedanaestoj junak napušta kuću. Tada u bajku ulazi novo lice – darivalac, kojeg junak slučajno sreće te ga on dariva sredstvom koje će mu pomoći u savladavanju prepreka. U dvanaestoj funkciji junak se ispituje, napada i sl. te se tako priprema za čarobno sredstvo ili pomoćnika koji će uslijediti (Propp 1982: 37-47). Navedeno je prva darivaočeva funkcija. Trinaesta funkcija odnosi se na junakovo reagiranje na postupke darivaoca, a četrnaesta na konačno stjecanje čarobnog sredstva. Zatim se junak prenosi, dovodi ili doprema na mjesto gdje se nalazi predmet traganja. Objekt za kojim se traga najčešće se nalazi u nekom drugom carstvu. U šesnaestoj funkciji junak i protivnik stupaju u borbu, potom junaka obilježavaju, a nakon toga protivnik biva pobijeđen. Devetnaesta funkcija donosi otklon prvotnih nevolja te ova funkcija čini par s nanošenjem štete ili sa samom nesrećom u zapletu (objekt traženja se krade primjenom lukavstva ili sile, objekt traženja dobiva se primjenom čarobnog sredstva i sl.) (Propp 1982: 49-61). Navedena funkcija

pojavljuje se s ciljem dosezanja kulminacije. U dvadesetoj funkciji junak se vraća, u dvadeset i prvoj ga progone, u dvadeset i drugoj se spašava od potjere, u dvadeset i trećoj stiže kući neprepoznat. Potom se pojavljuje lažni junak koji postavlja neosnovane zahtjeve te se junaku zadaje težak zadatak. Naposljetku zadatak biva riješen, junak prepoznat, a lažni junak ili protivnik razotkriven. U dvadeset i devetoj funkciji junak dobiva novi izgled, u tridesetoj neprijatelj biva kažnjen, a u trideset i prvoj funkciji junak stupa u brak te na carsko prijestolje (Ibid., str. 62-70). Trideset i prvom funkcijom dovršava se bajka.

7. Istraživanje

Polazište ovoga rada te interes za istraživanje frazema u bajkama, književnoj vrsti koja se najčešće veže uz dječju dob, bila je pretpostavka da bajka kao književna vrsta obiluje frazemima kojima se autori trude djeci bolje i detaljnije opisati pojedine likove i njihove karaktere, dočarati određene situacije ili približiti značenja nekih postupaka i radnji. Uzmemo li u obzir činjenicu da su frazemi osnovne jedinice frazeologije koje karakterizira čvrsta struktura i ustaljena forma, oni su zvučni i pamtljivi te ih sasvim sigurno možemo očekivati u bajkama, odnosno u književnoj vrsti koja se ponajprije veže uz najmlađe čitatelje. U kontekstu teorijskog dijela rada donosi se teorijska podloga praktičnom, odnosno istraživačkom dijelu, kojem ćemo posvetiti iduća poglavlja. Istraživanjem te analizom prikupljene frazeološke građe utvrdit ćemo prisutnost i učestalost frazema u bajkama braće Grimm. Analiza obuhvaća frazeme potvrđene u dvama izvorima – *Hrvatskomu frazeološkom rječniku* te mrežnome izvoru *Baza frazema hrvatskoga jezika* (u daljnjem tekstu *Baza*). S obzirom na to da potonji izvor ne sadrži značenje frazema, za frazeme se potvrđene samo u njemu ono oblikuje prema svojoj potvrđenoj aktualizaciji u kontekstu. Nakon provedene semantičke analize frazema uslijedit će utvrđivanje funkcije u kojoj su u pojedinim bajkama potvrđeni te ćemo se osvrnuti na varijantnost pojedinih frazemskih sastavnica. Inačice frazema bit će pretražene u Hrvatskom mrežnom korpusu (hrWaC).

Za provedeno su istraživanje i analizu frazema potvrđenih u šesnaest odabranih bajki braće Grimm postavljene dvije hipoteze. Prva hipoteza je da će u navedenom izvoru frazemi biti potvrđeni i zastupljeni u raznim funkcijama. Naime, bajka kao književna vrsta obiluje opisima likova, njihovih karakterata i radnji, isprepliću se stvarni i nestvarni događaji, prisutna je crno-bijela karakterizacija, odnosno likovi su prikazani kao isključivo zli ili kao isključivo dobri, te je potrebno navedene elemente na neki način približiti

čitateljskoj publici odgovarajućom jezičnom realizacijom te njome odgovoriti na težnju za slikovitim načinom izražavanja. Smatramo da se to najčešće čini upotrebom frazema. Druga hipoteza je da se najveći broj potvrđenih frazema pojavljuje u funkciji karakterizacije likova s ciljem njihova slikovita približavanja čitateljskoj publici.

Tri su osnovna cilja istraživanja ovoga rada. Prvi podrazumijeva utvrđivanje prisutnosti frazema u bajkama braće Grimm, odnosno njihovu ekscerpaciju iz zbirke *Bajke i priče* u izboru i prijevodu Josipa Tabaka iz 1988. godine. Drugi cilj odnosi se na potvrđivanje prikupljena korpusa u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003) i u *Bazi frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr te utvrđivanje semantičkog opisa u navedenim izvorima potvrđenih frazema. Treći cilj pretpostavlja opis i analizu funkcije u kojoj se potvrđeni frazemi pojavljuju u pojedinoj bajci. Popis se prikupljenih frazema donosi kao prilog ovome radu.

U nastavku rada slijedi analiza prikupljene frazeološke građe u šesnaest bajki braće Grimm iz izvora *Bajke i priče* (1988).

7.1. Frazeologija u bajci *Snjeguljica i sedam patuljaka*

Prva bajka kojom započinjemo istraživački dio ovoga rada je *Snjeguljica i sedam patuljaka*. Kao što je najavljeno, u ovoj ćemo bajci, kao i u ostalima, analizirati potvrđene frazeme, odnosno utvrditi njihovo značenje, funkciju u kojoj se pojavljuju te zastupljenost u korištenim leksikografskim izvorima.

U bajci *Snjeguljica i sedam patuljaka* potvrđeno je dvadeset i devet frazema, a varijantnost pojedine sastavnice vidljiva je u njih šest. Varijantnost je uočena u frazemima: *pao je teret sa srca* komu, pri čemu je u leksikografskim izvorima potvrđena frazemska sastavnica *kamen* u bajci zamijenjena leksemom *teret*. Pritom je oba leksema na asocijativno-konotativnoj razini moguće dovesti u vezu s pojmom *teško*, a što je vidljivo i u poredbenom hrvatskom frazemu *težak kao kamen* značenja 'jako težak' te prototipnim leksičkim značenjem imenične sastavnice *teret*. U mrežnome je leksikografskom izvoru *Baza* potvrđen frazem *udariti u bijeg*, a u literarnom je izvoru sastavnica *bijeg* zamijenjena riječju *trk*, ponovno značenjski bliskom. U frazemu *preko sedam gora* leksem je *gora* zamijenjen leksemom *brežuljaka*, a frazem *jednom za svagda* u bajci je potvrđen kao *jednom zauvijek*. U frazemu je *koliko* koga *noge nose* prilog *koliko* zamijenjen veznikom *dok*, a u frazemu *ni za sve blago* <ovoga> *svijeta* je leksem *blago* zamijenjen leksemom *zlato*. Inačice frazema potvrđenih u ovoj bajci provjerili smo u korpusu hrWaC. Zanimljivo je da korpus hrWaC bilježi frazem *pao je kamen sa srca* komu, ali ne i njegovu inačicu *pao je teret sa srca* komu. S druge strane, u navedenom korpusu potvrđene su ostale inačice: *udariti u trk*, *preko sedam brežuljaka*, *jednom zauvijek*, *dok* koga *noge nose* i *ni za svo zlato svijeta*.

7.1.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U bajci *Snjeguljica i sedam patuljaka* potvrđeno je nekoliko frazema u funkciji fizičke karakterizacije likova. Naime, u navedenoj bajci kraljica je

rodila kćer koja je bila bijela kao snijeg¹ te joj stoga nadjenu ime Snjeguljica. Ovim frazemom autor nastoji naglasiti i slikovitije dočarati bjelinu kože tek rođene djevojčice. Značenje navedenog frazema je 'izrazito bijele boje'. Također, ona je bila i najljepša u cijeloj zemlji te autor njezinu ljepotu nastoji dočarati frazemima *nema (nije bilo)* komu *ravna* ili *nitko nije ravan* komu u značenju 'biti najbolji, biti bolji od svih ostalih, nitko se ne može mjeriti s kim' te *iz dana u dan* u značenju 'svakim danom, neprekidno / o stalnom povećavanju intenziteta čega': *Snjeguljica pak rasla i stasala, i bivala sve ljepša iz dana u dan* (Grimm 1988: 6). S druge strane, negativna i zlobna osobnost kraljice vidljiva je i u trenutku kada upita čarobno ogledalo tko je najljepša žena na svijetu, a ogledalo joj odgovori da je ona kraljica i da je prekrasna, no ipak, od nje je ljepša Snjeguljica. Nakon tog saznanja kraljičino je stanje opisano frazemom *pozelenjeti od zavisti* u značenju 'reagirati jakim negativnim emocijama' i *kipjeti od bijesa* u značenju 'biti jako ljut, uzrujan'. Navedenim frazemima naglašava se negativna reakcija kraljice uzrokovana odgovorom koji je primila od ogledala te se javljaju u funkciji psihološke karakterizacije navedenog lika. U toj istoj situaciji autor upotrebljava frazem *jednom za svagda* u značenju 'zauvijek, za sva vremena', a koji također naglašava kraljičinu zlobu kao trajnu značajku njezina karaktera: *'Već ću ja nešto smisliti da je dokrajčim jednom zauvijek'* reče u sebi (Ibid., str. 12). Kraljica kroz cijelu bajku ostaje negativan lik, a njezin se zloban karakter podcrtava i upotrebom frazema *imati svoje prste* u čemu u značenju 'biti umješan u što, sudjelovati u čemu, imati udjela u čemu': *Kad ugledaše Snjeguljicu kako na tlu leži kao mrtva, odmah pomisliše na maćehu – ta njezini su prsti tu posrijedi* (Ibid., str. 13)., isto tako i frazemom *ošinuti pogledom* koga u značenju 'oštro (ljutito, prijekorno) pogledati koga', frazemom *dobiti svoje* u značenju 'biti zaslužno

¹ Frazemi koji su potvrđeni samo u *Bazi* kao jednome od izvora korištenih za potrebe provedenoga istraživanja u istome ne sadrže svoj semantički opis, stoga je on autorski, oblikovan na značenju koje se aktualizira u danome kontekstu.

kažnjen, loše proći svojom krivicom': *Ali tek što je odgrizla zalogaj, sruši se – pade mrtva na tlo. Opaka kraljica ošinu je strašnim pogledom i zlobno se naceri. – Eto ti, dobila si svoje...* (Ibid., str. 14) te *i danju i noću* u značenju 'neprekidno, cijelo vrijeme', no navedeni je frazem u bajci upotrijebljen u negacijskom obliku: *Nadutost, zavist i povrijeđena taština neprestano rasla u njezinu srcu i naposljetku je toliko presvojila te nije od nje ni danju ni noću imala mira ni počinka* (Ibid., str. 14). Kraljičina zloba išla je do te mjere da je bila spremna žrtvovati i svoj život za Snjeguljčinu smrt. U toj situaciji, kako bi dočarao kraljičinu ozbiljnost, autor je upotrijebio frazem *stajati života* koga što u značenju 'uz najveću opasnost'. Na kraju bajke, u trenutku kada je kraljica bila uvjeren da je Snjeguljica mrtva, ona opet upita čarobno ogledalo tko je najljepša žena na svijetu, a ogledalo joj odgovori da je najljepša ona koja upravo postaje kraljicom. S obzirom na to da kraljica nije mogla ni pretpostaviti da bi to mogla biti Snjeguljica, u njoj prevlada radoznalost te ode na svadbu kako bi svojim očima vidjela onu koja joj je otela titulu najljepše. Kraljica se zaprepasti kada u kraljevni prepozna Snjeguljicu. Kako bismo mogli shvatiti stupanj njezine zaprepaštenosti, autor u tom trenutku upotrebljava frazeme *riječ je zapela (zastala) u grlu* komu u značenju 'zašutjeti, naglo prestati govoriti / od zbunjenosti, uzbuđenja i sl./' i *stati kao ukopan (okamenjen)* u značenju 'zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti) /od iznenađenja (straha)/'. Nadalje, upotrebom frazema *briznuti u plač*, u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati', autor nam dočarava Snjeguljčino psihičko stanje u trenutku lovčeva izvršenja kraljičine naredbe, odnosno pokušaja njezina ubojstva: *Lovac poslušajući te odvede djevojčicu u šumu. Ali kad je onamo došao i potegao lovački nož da izvrši okrutnu zapovijed i da Snjeguljici probode nedužno srce, djevojčica briznu u plač i zajada, moleći lovca* (Ibid., str. 6). Također, u tom trenutku dolazi do izražaja i Snjeguljčin strah koji je autor naglasio upotrebom frazema *udariti u bijeg*, a kasnije i umor koji je dočaran frazedom *utonuti u san* u značenju 'zaspati,

usnuti, prijeći /prelaziti iz budnosti u san, početi / počinjati spavati'. Značenje frazema *udariti u bijeg* možemo protumačiti kao 'početi jako brzo trčati'. Snjeguljičin strah kasnije se dočarava upotrebom frazema *ostati bez daha* u značenju 'zapanjiti se, zabezeknuti se, ne moći disati od straha (uzrujanosti, šoka itd.)'. Nadalje, u toj situaciji čitatelj se upoznaje i sa psihološkim osobinama lovca koji se naposljetku sažali nad Snjeguljicom te joj poštedi život. Olakšanje koje je lovac osjetio nakon što je poštedio Snjeguljici život opisano je frazemom *pao je kamen sa srca* komu u značenju 'postalo je lakše komu, odahnuo je, osjetio je olakšanje'. Kasnije upoznajemo patuljke kod kojih se Snjeguljica sklonila. Njihovo zaprepaštenje, u trenutku kada shvaćaju da im je netko u kućici, dočarano je frazemom *snebiti se od čuda* sa značenjem 'jako se začuditi': *Uzvikali se patuljci, a sedmi kad u svojoj postelji vidje Snjeguljicu kako spava, zovnu ostale. Pritrčашe oni te se **snebiše od čuda*** (Ibid., str. 9). Ljubav koja se rodila prema Snjeguljici čitatelj može iščitati iz frazema *pamet u glavu*, u značenju 'opameti se (opametimo se, opametite se), dosta je bilo ludovanja, zabave i sl.', koji autor upotrebljava u trenutku kada patuljci upozoravaju Snjeguljicu da bude smotrena i ne pušta nikoga u kuću jer vani vrebaju neprijatelji koji joj želi smrt. Zla kraljica stalno ju je ophodila te je nudila raznim otrovnim predmetima. Jednom prilikom kraljica joj ponudi otrovnu jabuku, a Snjeguljičina želja za njom opisana je frazemom *zazubice rastu* komu <za čim> u značenju 'jako željeti što, žudjeti za čim'. Također, ljubav patuljaka prema Snjeguljici autor nam dočarava i frazemom koji je upotrijebljen u trenutku Snjeguljičine smrti. Riječ je o frazemu *ni za sve zlato na svijetu* kao inačicom u korištenim izvorima potvrđenoga frazema *ni za sve blago* <ovoga> *svijeta* u značenju 'ni u kom slučaju, nizašto, nipošto', a upotrebom se kojega naglašava duboka osjećajna povezanost i privrženost patuljaka prema Snjeguljici, a koja posebno dolazi do izražaja u trenucima duboke tuge uzrokom koje je njezin gubitak: – *Dajte mi taj lijes, možete za nj tražiti što god*

hoćete. – *Ne damo ga ni za sve zlato na svijetu* – odgovoriše mu patuljci (Ibid., str. 17).

7.1.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

U bajci *Snjeguljica i sedam patuljaka* potvrđen je jedan frazem u funkciji opisa vremena radnje. Riječ je o frazemu *jednog dana* koji se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano, apstrahirano vrijeme radnje karakteristično za bajke: *Jednog dana naiđe onuda neki kraljević i htjede da prenoći kod patuljaka* (Grimm 1988: 16). Također, u navedenoj bajci potvrđeno je i nekoliko frazema kojima nam se dočarava mjesto radnje ili njegove karakteristike. Tako je urednost kućice u kojoj su živjeli patuljci naglašena upotrebom frazema *milina je vidjeti koga, što*, u značenju 'ugodno je vidjeti koga, što', a udaljenost njihove kućice frazedom *preko sedam gora* u značenju 'iz velike daljine, izdaleka'.

7.1.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

Osim u funkciji karakterizacije likova te u funkciji opisa mjesta i vremena radnje, u ovoj bajci potvrđeni su i frazemi u funkciji komentara zbivanja. Navedeno nam potvrđuje frazem *sreća u nesreći* u značenju 'u neugodnoj situaciji nešto ugodno'. Navedeni frazem upotrijebljen je u trenutku kada zla kraljica pokuša ubiti Snjeguljicu otrovnim češljem, no naposljetku ne uspijeva u svom naumu jer dolaze patuljci i spašavaju Snjeguljicu. Njegova funkcija ujedno je i najava sretnog obrata situacije: *No, eto sreće u nesreći: kad se već primicala večer, patuljci se uskoro vratiše kući. Kad ugledaše Snjeguljicu kako na tlu leži kao mrtva, odmah pomisliše na maćehu – ta njezini su prsti tu posrijedi. Potražiše i nađoše otrovni češalj, a kako ga izvadiše iz kose, onog se trena Snjeguljica osvijesti, te im onda pripovjedi što je i kako je bilo* (Grimm 1988: 13). U funkciji komentara zbivanja pojavljuje se i frazem *povratiti se u život*. On je potvrđen u trenutku kada patuljci spašavaju Snjeguljicu od prejako

stisnutog pojasa zbog kojeg nije mogla disati. Značenje je navedenog frazema 'osvijestiti se, početi uobičajeno funkcionirati'.

7.1.4. Frazemi u funkciji ostvarivanja dinamična pripovijedanja i opisivanja

U skupinu frazema u funkciji ostvarivanja dinamična pripovijedanja i opisivanja možemo ubrojiti frazem *bježati koliko koga noge nose* u značenju 'jako brzo trčati, trčati iz sve snage': *Udari jedna u trk: trčala je po oštrom kamenju i po trnju, a šumske zvijeri gledale je kako bježi i skakale oko nje. Ali joj ništa ne učiniše. Bježala je tako sve dok su je noge nosile a već se i večer bližila* (Grimm 1988: 7). Zatim frazem *brže-bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće': *Snjeguljica, ništa ne posumnjavši, stade pred nju i pusti da je ona opaše novim pojasom. Ali je stara brže-bolje uze pritezati i toliko je stegla da je Snjeguljica ostala bez daha i pa la na tlo kao mrtva* (Ibid., str. 11). Posljednji frazem potvrđen u ovoj funkciji je *(uzeti) put pod noge* u značenju 'krenuti na put, putovanje', a pojavljuje se u trenutku kada zla kraljica izvrši svoj naum – načini otrovnu jabuku te krene Snjeguljici kako bi je ubila: *Pošto je privela kraju svoju zlu rabotu i dovršila sve oko jabuke, zla kraljica premaza lice, odjenu se kao stara seljakinja te uze put pod noge – preko sedam brežuljaka, kući sedam patuljaka* (Ibid., str. 14).

7.2. Frazeologija u bajci *Ivica i Marica*

Druga bajka koja nam je poslužila kao izvor za prikupljanje, a potom i analiziranje frazeološke građe naziv je dobila po dječaku i djevojčici, odnosno braći koja su se izgubila u šumi te potom bila zarobljena kod vještice. Dakako, riječ je o bajci *Ivica i Marica*.

U ovoj bajci potvrđeno je dvadeset i osam frazema, pri čemu je u njima trima vidljiva varijantnost neke od sastavnica. Varijantnost je vidljiva u frazemima *umrijeti od gladi*, pri čemu je leksem *umrijeti* zamijenjen leksemom

presvisnuti, no valja naglasiti da je u bajci potvrđen i ustaljeni te u korištenim leksikografskim izvorima potvrđeni oblik *umrijeti od gladi*. Upotrebom glagola *presvisnuti*, čije je značenje u razgovornom stilu (usp. Anić 2000: 1140) 'naglo umrijeti', autor doprinosi ekspresivnosti leksika navedene bajke. Zatim *cijeli bogovetni dan* sa značenjem 'čitav, cijeli dan', pri čemu je leksem *dan* zamijenjen svojim antonimnim parom *noć*, a značenje frazema ostaje nepromijenjeno, te frazem *u isti mah*, u bajci zabilježen u inačici *u jedan mah* s istim značenjem 'ujedno, istodobno, istovremeno'. Inačice frazema pretražene su u korpus hrWaC. Kao što je i pretpostavljeno, navedeni korpus bilježi inačicu *cijelu bogovetnu noć* te *u jedan mah*, ali ne i inačicu *presvisnuti od gladi*.

7.2.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U bajci *Ivica i Marica* pojavljuje se lik zle maćehe. Osim što je zla, ona je i dominantna te autoritarna u odnosu prema svomu suprugu, Ivičinu i Maričinu ocu. Ona svoje zahtjeve ponavlja sve dok ne bivaju ostvareni, a tu njezinu osobinu autor nam dočarava frazemom *probiti / probijati uši* komu, čemu u značenju 'dosaditi (dozlogrditi, dojaditi) komu, čemu': – *Ne, ženo, tako ja ne mogu – dočeka muž. – Kako da svoju djecu ostavim samu u šumi? Mogu naići šumske zvijeri pa ih razderati. – Baš si lud! – uzviknu žena. – Onda ćemo svo četvero presvisnuti od gladi. Treba samo da nam oblanjaš daske za lijes. I probijala mu uši i tresla svoje svejednako dok muž naposljetku nije popustio* (Grimm 1988: 19). Drvosječa je svojoj supruzi uvijek udovoljavao pa je tako i poslao vlastitu djecu u šumu kako bi je zadovoljio te ispunio njezine zahtjeve. Iako nije imao autoritet nad svojom suprugom, imao ga je nad svojom djecom. Navedeno se očituje u situaciji u kojoj autor upotrebljava frazem *pružiti korak* u značenju 'požuriti se'. On je upotrijebljen u trenutku očeva naređenja Ivici da ne zastajkuje i požuri. Također, u tom trenutku očituje se i očeva dosjetljivost koju nam autor dočarava kroz situaciju u kojoj otac zaveže suhu granu koja se

njihala i zamjenjivala roditeljske pokrete te upotrebom frazema *tamo-amo*. Značenje ovog frazema je 'u raznim smjerovima, u jednu pa na drugu stranu': *No nije to udarala sjekira nego grana: otac ju privezao o suho stablo, pa vjetar njome mlatao **tamo-amo*** (Ibid., str. 22). Otac naposljetku shvaća da je pogriješio što je tako otposlao djecu te žali za učinjenim, navedeno iščitavamo iz frazema *dodje* komu *žao* u značenju 'izražavati žaljenje za kim, za čim'. Navedeni frazem upotrijebljen je u trenutku očeva prosvjetljenja. Autor je navedene frazeme upotrijebio kako bi slikovitije prikazao psihološku karakterizaciju likova oca i maćehe. Osim njihove psihološke karakterizacije, u bajci nam je prikazano i socijalno stanje obitelji, pa i cijele zemlje: *Naskoro opet nevolja pritisnu zemlju, oskudica i bijeda zavlada **na sve strane*** (Ibid., str. 22). Značenje navedenog frazema je 'posvud'. Osim navedenih likova, u ovoj bajci vidljiva je i psihološka karakterizacija djece, odnosno njihova psihološkog stanja u trenutku saznanja očeve namjere, ali i kasnije izgubljenosti u šumi. Marica je labilnija te krhkija u odnosu na Ivicu te zapada u veći strah nego li njezin brat. Navedeno možemo iščitati iz frazema *briznuti u plač* u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati' te *roniti suze* <za (nad) kim, čim> u značenju 'gorko plakati, prolijevati potoke suza <za (nad) kim, čim>'. Maričin strah raste nakon što ih zarobi vještica. Autor u toj situaciji njezin strah opisuje frazemom *kamo sreće* <!> u značenju 'bilo bi dobro da je tako, šteta što nije tako': *'Bože, pomози nam!' uzdisala jадnica. **Kamo sreće da su nas šumske zvijeri rastrgale! Barem bismo zajedno umrli!*** (Ibid., str. 27). Marica je na kraju bajke ipak prevladala strah te postala hrabrija i spasila brata i sebe. Njezina hrabrost očituje se u trenutku kada ubija zlu vješticu, a taj njezin hrabri pothvat dočaran je frazemom *brže-bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće': *A Marica je gurnu, i vještica sunu duboko unutra. Zatim **brže-bolje** zatvori željezna vrata i namakne kračun* (Ibid., str. 27). Također, kasnije dolazi do izražaja i njezina dobrota koja se može iščitati iz situacije u kojoj autor upotrebljava frazem *u isti mah* u značenju 'jedno, istodobno'. Navedeni

frazem u bajci je zabilježen u svojoj inačici *u jedan mah*, a pojavljuje se u trenutku kada Marica, shvativši da je patka preslaba da ih povede istodobno, odbije vožnju patkom sa svojim bratom: – *Ne, nikako u jedan mah!* – reče ona. – *To bi patkici bilo preteško. Neka nas preveze jedno po jedno* (Ibid., str. 29). Ivica u trenucima očaja pokazuje svoju dosjetljivost, koju autor dočarava upotrebom frazema *svaki čas* u značenju 'često' te *ovda-onda* (*ovdje-ondje*) u značenju 'ponegdje, na nekim mjestima': *Kad su malko popoišli, Ivica zastane te se obazre na kuću; i sve se ovda-onda obazirao zastajkujući. Opazi to otac te mu reče: Što to, Ivice, svaki čas zastajkuješ i gledaš?* (Ibid., str. 20), te hrabrost i odlučnost koja je izražena frazedom *put pod noge* u značenju 'krenuti na put (putovanje), uputiti se u određenom pravcu': – *A sad put pod noge!* – odlučio Ivica. (Ibid., str. 28). Također, on svojim postupcima i ponašanjem izražava i ljubav prema sestrici, a iščitavamo ju iz frazema *mirno spavati* u značenju 'biti rasterećen svake brige, biti siguran zbog svojega poštenja': – *Ne brini, sekice, mirno spavaj, Bog nas neće ostaviti* (Ibid., str. 20). Iako Ivica u tim trenucima očaja pokazuje svoju hrabriju stranu, on nije pošteđen straha. Dakle, oba djeteta u šumi gladuju, strahuju za svoje živote te se boje nepoznatog. Tragičnost te situacije približena nam je, osim ranije navedenim frazemima (*briznuti u plač, roniti suze*), i frazedom *umrijeti od gladi* u značenju 'biti jako gladan'. Premda u njima dominiraju emocije boli, tuge i straha, oni ostaju ustrajni u svom naumu da pronađu put kući. Navedeno nam potvrđuju frazemi: *cijeli bogovetni dan* (u bajci zabilježen u svojoj inačici u kojoj je imenica *dan* zamijenjena svojim antonimnim parnjakom) sa značenjem 'čitav, cijeli dan', *od jutra do mraka* u značenju 'čitav dan, cijeli <Božji> dan, od jutra do večeri (noći)' te *bježati koliko koga noge nose* u značenju 'jako brzo trčati, trčati iz sve snage': *Išli su svu bogovetnu noć i još sutradan od jutra do mrak, ali nikako da iz šume pogode van. Dobro su ogladnjeli, a ništa za jelo nisu imali osim nešto jagoda i kupina što su ondje rasle* (Ibid., str. 24). S obzirom na to da nisu odmah pronašli put svojoj kući,

Ivica i Marica sklonili su se u vještichinoj, koju su slučajno pronašli za vrijeme svog lutanja. Vještica je okarakterizirana kao zla i kao priglupa žena. Naime, vještica je Ivicu zatvorila u kavez te ga hranila ne bi li se on udebljao kako bi ga kasnije skuhala i pojela. S obzirom na to da Ivica nije želio umrijeti, vješticu je zavaravao tako da joj je svaki put kad bi ona došla pokazao kost, a ne vlastiti prst. Vještica nije znala da je riječ o kosti, ali nije mogla ni vjerovati kako se Ivica još nije udebljao od sve te silne hrane. U tom trenutku u opisu te situacije autor je upotrijebio frazem *ne ide u glavu* komu što. Značenje ovog frazema je 'ne moći shvatiti što, nikako ne razumjeti što'. Premda ih je otac iznevjerio natjeravši ih na prijevaru iz kuće, djeca mu opraštaju te ga i dalje vole. Navedeno uočavamo u trenutku ponovnog susreta na kraju bajke kada se i pojavljuje frazem *baciti, baciti se (objesiti se, pasti)* komu *oko vrata* u značenju 'zagrliti / grliti koga'. Također, potvrđen je i jedan frazem u funkciji fizičke karakterizacije, a riječ je o frazemu *bijelo poput snijega* sa značenjem 'izrazito bijele boje'. Navedeni frazem upotrijebljen je u opisu fizičkog izgleda ptice koju Ivica i Marica susreću u šumi: *Nekako kad je dan uplovio, opaze gdje na drvetu skakuće ptičica **bijela poput snijega**, a pjeva ona i zvižduka tako lijepo da su zastali* (Ibid., str. 24).

7.2.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

U ovoj funkciji zabilježen je samo jedan frazem. Riječ je o frazemu *jednog dana* koji se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano vrijeme kakvo je karakteristično za bajke: – *Marice – bijesno će **jednog dana** vještica – hajde donesi vode!* (Ibid., str. 26).

7.2.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U ovoj bajci zabilježeno je nekoliko frazema koji se javljaju u funkciji opisa radnje. U ovu skupinu možemo ubrojiti frazem *ići u tek* u značenju 'prijeti'. Ovaj frazem pojavljuje se kada gladni i umorni Ivica i Marica pronađu

vještčinu kuću koja je bila napravljena od slatkiša te je krenu pomalo grickati. U istoj situaciji pojavljuje se i frazem *utonuti u san* u značenju 'zaspati, usnuti, prijeći / prelaziti iz budnosti u san, početi / počinjati spavati' te *otvoriti oči* u značenju 'osvijestiti što, postati realan, suočiti se sa stvarnošću'. Naime, stara vještica toplo je primila djecu te ih uvjerala kako je tek obična starica koja živi u šumi. Djeca su se u tom trenutku osjećala sasvim sigurno te ubrzo zaspala od umora. No ujutro kad su se probudili, starica je pokazala svoje pravo lice.

7.2.4. Frazemi u funkciji komentara

U bajci *Ivica i Marica* potvrđen su i frazemi koji se javljaju u funkciji komentara. Riječ je o frazemima *koliko koga grlo nosi* u značenju 'na sav glas, vrlo glasno', zatim *nema (nije bilo) druge* komu u značenju 'mora (moralo je) tako biti, nema (nije bilo) izbora' te *doći kraju* u značenju 'završiti što'. Prvi frazem javlja se u trenutku kada čitatelj saznaje o Ivičinoj zarobljenosti, a upotrijebljen je s ciljem jasnijeg i ozbiljnijeg shvaćanja Ivičine situacije: *I dohvati Ivicu suhonjavom rukom, prenese ga u malu staju i zatvori rešetkom: mogao se ondje derati što ga grlo nosi, ali mu pomoći ne bijaše* (Ibid., str. 26). Drugi je upotrijebljen u trenutku kada vještica prisili Maricu da joj pomogne pripremiti sve za Ivičinu smrt, a treći se javlja na kraju bajke kada čitatelj saznaje da su se djeca spasila te da su završile sve njihove nevolje.

7.3. Frazeologija u bajci *Cvilidreta*

U bajci *Cvilidreta* zabilježen je najmanji broj frazema. Pretpostavlja se da je to zbog toga što je riječ o opsegom manjoj bajci od ostalih koje predstavljaju izvor korišten za potrebe provedenog istraživanja. U bajci je potvrđeno svega jedanaest frazema, njih deset u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te jedan u kojem je imenična sastavnica *vrag* zamijenjena svojom istoznačnicom *đavao*. Zanimljivo je da isti izvori kao varijantnu sastavnicu bilježe sastavnici *vrag* antonimnu

sastavnicu *bog*. Prevodilac se, međutim, nije odlučio ni za jednu od tih dviju leksikografski prototipnih sastavnica, već za istoznačnicu jedne od njih. Zanimljivo je da korpus hrWaC takvu inačicu navedenoga frazema ne bilježi. Također, valja napomenuti da je u ovoj bajci frazem *briznuti u plač* potvrđen i u varijanti *udariti u plač*.

7.3.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U ovoj bajci, jednoj od opsegom najmanjoj u zbirci *Bajke i priče*, frazemi se najčešće javljaju u funkciji karakterizacije likova pa je tako otac buduće kraljevine opisan kao mlinar koji je *siromašan kao crkveni miš* u značenju 'biti posve siromašan, ubog, bez sredstava za život': *Bio jednom mlinar, siromašan ko crkveni miš, ali ponosan na svoju lijepu kćer, s kojom se rado hvalio* (Grimm 1988: 31). Upotreba navedenog frazema doprinosi naglašavanju socijalne karakterizacije ovog lika. Nadalje, osim u funkciji naglašavanja socijalne karakterizacije likova, u bajci su zabilježeni i frazemi koji slikovitije i ekspresivnije dočaravaju psihička stanja likova. Navedeno potvrđuje frazem *padati (pasti) u očaj* u značenju 'izgubiti / gubiti svaku nadu'. Naime, u ovoj bajci siromašan mlinar kralja obavijesti o tomu da njegova kći umije slamu prestiti u zlato. Pohlepan kralj poziva mlinarevu kći te joj obeća da će postati kraljicom ako svu slamu isprede u zlato. Jadna mlinareva kći, s obzirom na to da nije umjela prestiti slamu u zlato, postaje rastresena, potištena i očajna, a ta psihološka stanja naglašena su upotrebom navedenog frazema. Navedena psihološka stanja i psihološka karakterizacija naglašena je i upotrebom frazema *sama samcata* u značenju 'potpuno sama' te *briznuti u plač* u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati', a koji su također korišteni u navedenoj situaciji: *I to rekavši zatvori prostoriju i vlastitom je rukom zaključa, a djevojka ostade unutra sama samcata. Jadna mlinareva kći zapala u očaj, nije znala što će i kako će. Nije znala slamu u zlato prestiti, i kako se vrijeme takalo, tako u njoj strah većma rastao. Naposljetku je briznula u plač*

(Ibid., str. 31). Frazem *briznuti u plač* u ovoj je bajci zabilježen i u inačici *udariti u plač* u istomu značenju: *Tu joj zapovijedi da opet svu slamu u jednoj noći u zlato isprede ako joj je život mio. Djevojka naprosto nije znala što bi te udari u plač* (Ibid., str. 33). Frazem je s obje navedene sastavnice kao varijantne potvrđen u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* te u *Bazi frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U ovoj bajci psihološki je okarakteriziran i sam kralj koji je mlinarevu kćer uzeo za ženu samo zbog njezina navodnog umijeća, a ne iz ljubavi. Naime, kralju se sviđala ideja bogaćenja, odnosno odgovaralo mu je njezino umijeće. U skladu s tim, kraljevo oduševljenje ovim talentom naglašeno je frazemom *biti po volji* komu, čemu u značenju 'sviđati se (odgovarati) komu, čemu'. Također, psihološka karakterizacija vidljiva je i na primjeru lika vilenjaka koji umjesto kraljevine prede slamu u zlato, a nakon toga svaki put traži nešto zauzvrat. Posljednji put tražio je od buduće kraljevine njezino prvorodeno dijete. Kraljevna se nije mogla pomiriti s gubitkom djeteta te je preklinjala vilenjaka da zatraži od nje bilo što drugo. Vilenjak joj je namjeravao oprostiti „dug“ ako ona pogodi njegovo ime. Kraljevna nakon nekoliko pokušaja pogodi ime vilenjaka – Cvilidreta, a on biva razočaran i ljut jer je bio uvjeren da njegovo ime nikada neće saznati. U tom trenutku vilenjakovo je stanje opisano frazemom *puknuti / pucati od bijesa* u značenju 'razljutiti se / ljutiti se, uzrujati se / uzrujavati se'. Navedenim se frazemom ekspresivno naglašava intenzitet stanja u kojemu se taj lik našao.

7.3.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

U navedenoj bajci potvrđeni su i frazemi koji se javljaju u funkciji opisa mjesta u kojem je kraljevna saznala vilenjakovo ime. Navedeno je mjesto opisano frazemom *gdje je vrag rekao laku noć* u značenju 'u zabačenom kraju, u zabiti, na kraju svijeta, vrlo daleko'. U bajci se taj frazem pojavljuje u svojoj inačici u kojoj je, kao što je ranije navedeno, leksem *vrag*

zamijenjen svojom istoznačnicom *đavao*: – *Nisam mogao doći ni do kakvih novih imena, ali kad sam izbio na visok brijeg u šumi, tamo negdje gdje je đavo rekao laku noć, ugledah neznatan kućerak (...)* (Ibid., str. 34).

7.3.3. Frazemi u funkciji opisa radnje likova

Osim u funkciji karakterizacije likova, i to pretežito psihološke, potvrđeni su i frazemi u funkciji slikovitijeg i zanimljivijeg opisa radnji ovih likova. Navedeno je vidljivo u situaciji kada čitatelj saznaje da je kraljevna rodila svoje prvo dijete. Ta je situacija slikovitije i stilski obojeno opisana frazemom *donijeti na svijet* u značenju 'roditi': *Poslije godinu dana donijela je na svijet krasno dijete i nije više ni mislila na vilenjaka* (Ibid., str. 34).

7.3.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U bajci *Cvildreta* zabilježena su dva frazema koja se pojavljuju u funkciji komentara zbivanja, a riječ je o frazemu *kud i kamo* u značenju neodređena mjesta i *tko (ga) zna* u značenju 'nitko ne zna'. Prvi frazem pojavljuje se u trenutku kada nas pripovjedač obavještava da mlinareva kći ne zna kako izvršiti kraljevu naredbu, jer nije znala presti slamu u zlato, te u svojoj bespomoćnosti pristaje na sve što vilenjak zatraži u zamjenu za obavljeni posao. Frazem *kud i kamo* u bajci je zabilježen u svojoj negacijskoj inačici *ni kud ni kamo*: *'Tko zna na što će ovo izaći', pomisli mlinareva kći, kojoj u nevolji što ju je snašla ne bijaše ni kud ni kamo. I tako ona vilenjaku obeća što je zatražio, a on zauzvrat još jednom slamu isprede u zlato* (Ibid., str. 33).

7.4. Frazeologija u bajci *Matovilka*

Matovilka je iduća bajka iz zbirke *Bajke i priče* koja nam je poslužila kao izvor za proučavanje frazeološke građe. U ovoj je bajci potvrđeno petnaest frazema, i to u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku.

7.4.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

Matovilka je dijete žene koja je silno željela matovilac koji je svakog dana gledala u dvorištu čarobnice. Njezin muž, s obzirom na to da je bio dobar čovjek te da ju je silno volio, odlučio je da će ženi pribaviti taj matovilac. U tom trenutku autor za dočaravanje njegove hrabrosti i ustrajnosti upotrebljava frazem *kud puklo da puklo*: Njezin muž, čovjek **meka srca**, koji je svoju ženu volio, reče u sebi: 'Prije nego štoпустиš da ti žena umre, donijet ćeš joj matovilca, pa **kud puklo da puklo!**' (Grimm 1988: 37). Značenje ovog frazema je 'što god da se dogodilo, ma što bilo, kako god bilo'. Također, iz navedenog citata možemo uočiti i frazem koji je upotrijebljen u opisu muževe dobrote. Dakako, riječ je o frazemu *dobra (meka) srca* u značenju 'dobar, osjećajan, suosjećajan, pun razumijevanja'. Matovilka je dobra i plaha djevojka koju je čarobnica zarobila u svojoj kuli još kao djevojčicu te je tako odvojila od cijelog svijeta. Naime, onog dana čarobnica je uhvatila muža u branju matovilca, naljutila se te mu zaprijetila da će joj zbog tog matovilca morati dati svoje dijete. U tom je trenutku autor u opisu čarobničke reakcije upotrijebio frazem *ošinuti pogledom* koga u značenju 'oštro (ljutito, prijekorno) pogledati koga'. Čarobnica je nakon djetetova rođenja stigla, odnijela ga i zarobila. Matovilka nije pokazivala negodovanje jer ju je stara čarobnica uvjerala da je zarobljena zbog svoje dobrobiti. Međutim, otpor se javlja u trenutku kada mladi kraljević slučajno začuje njezin pjev te se zaljubi u Matovilku. Ona najprije biva uplašena, no kasnije se i sama zaljubljuje. Početni strah autor nam dočarava korištenjem frazema *u prvi mah* u značenju 'u (na) početku, najprije, u prvom trenu (času)': *Strašno se u prvi mah uplašila Matovilka kad je pred nju banuo kraljević kakva dotad njezine oči nisu vidjele* (Ibid., str. 39). Ljubav između ovo dvoje mladih iščitavamo iz frazema *dirnuti / dirati (taknuti) u srce* koga u značenju 'ganuti koga, probuditi / buditi osjećaje u kome', *baciti se (objesiti se, pasti) komu oko vrata* u značenju 'zagrliti / grliti koga' te *briznuti u plač* u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati'. Posljednji frazem

korišten je u trenutku kada čarobnica saznaje za ljubav između mladića i djevojke te Matovilki odreže kosu koja je služila kao pomoć za kraljevićev ulaz u kulu, a kako ne bi mogla pobjeći s njim.

7.4.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

Frazem *jednog dana* upotrijebljen je u funkciji opisa vremena radnje. Navedeni frazem karakterističan je po tome što se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano vrijeme kakvo je karakteristično za bajke: *Jednog dana stajala žena uz mali prozor i gledala u vrt (...)* (Ibid., str. 37).

7.4.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

Osim u funkciji karakterizacije likova, potvrđeni su i frazemi u funkciji slikovitijeg i zanimljivijeg opisa radnje. Navedeno je vidljivo u situaciji kada čitatelj saznaje da žena umire od želje za čarobničnim matovilcem, no ne može do njega. U tom trenutku pojavljuju se frazemi *zazubice rastu* komu <za čim> u značenju 'jako željeti što, žudjeti za čim' te *zapelo je (zapinje) za oko (oči)* u značenju 'privući / privlačiti pozornost komu, jako je uočljivo ili svidjeti se komu': *Jednog dana stajala žena uz mali prozor i gledala u vrt, pa ugledala lijehu zasađenu nadasve lijepim matovilcem, tako svježim i zelenim da nije od njega mogla pogleda odvratiti: ponijela ju želja za onom salatom, sve joj zazubice rasle. Zapela joj salata za oko i želja joj za njim rasla iz dana u dan* (Ibid., str. 37). Jedne večeri njezin joj je muž donio matovilca u kojem je uživala. U toj situaciji autor donosi frazem *ići u tek* u značenju 'prijati': *Ona odmah priredi salatu te je požudno pojede. Tako joj je slasno išla u tek da je žena sutradan trostruko za salatom žudjela* (Ibid., str. 37). Frazemi u funkciji opisa radnje javljaju se i u situacijama prikaza ljubavnog odnosa Matovilke i njezina kraljevića. Naime, Matovilka je prije njihova poznanstva bivala usamljena u kuli. U toj usamljenosti zabavljala se pjevanjem. U navedenoj

situaciji potvrđen je frazem *kratiti vrijeme* u značenju 'zabavljati se čime da prođe vrijeme, baviti se čime u dokolici': *Bila to Matovilka što je u svojoj usamljenosti vrijeme kratila puštajući da se razliježe njezin mio glas* (Ibid., str. 38). Također, u ovoj funkciji zabilježen je i frazem *donijeti na svijet* u značenju 'roditi', a pojavljuje se u trenutku kada čitatelj saznaje da je Matovilka postala majka blizanaca.

7.4.4. Frazemi u funkciji komentara

U funkciji komentara zbivanja potvrđeni su frazemi *iz dana u dan* u značenju 'svakim danom, neprekidno / o stalnom povećavanju intenziteta čega', zatim *ima se što vidjeti* u značenju 'zbiva se što neočekivano, što veliko' te *suze radosnice* u značenju 'radosno ganuće, suze od radosti'. Prvim frazedom autor nam nastoji ukazati na to koliko je bila jaka ženina želja za matovilcem: *Zapela joj salata za oko i želja joj za njim rasla iz dana u dan* (Ibid., str. 37). Frazem *ima se što vidjeti* potvrđen je u trenutku kada kraljević ugleda praznu kulu, a frazem *suze radosnice* u trenutku ponovnog susreta dvoje ljubavnika.

7.5. Frazeologija u bajci *Ribar i njegova žena*

Već su samim naslovom ove bajke najavljeni i njezini glavni likovi – lik ribara i njegove pohlepne žene. Potvrđeni frazemi najviše se pojavljuju u funkciji opisa likova i njihovih karakternih osobina. U ovoj bajci potvrđena su dvadeset i tri frazema, od čega je u jednom frazemu vidljiva autorska invencija u upotrebi jedne od njegovih sastavnica. Navedeno je vidljivo u frazemu *udariti u glavu*, kako ga bilježi *Baza frazema*, pri čemu je glagolska sastavnica *udariti* u bajci zamijenjena glagolom *sunuti*. Zanimljivo je da korpus hrWaC takvu inačicu navedenoga frazema ne bilježi. Izborom ovog glagola doprinosi se ekspresivnosti leksika navedene bajke.

7.5.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

Kao što je navedeno, u ovoj je bajci najveći broj frazema u funkciji zapaženijeg i slikovitijeg opisa likova, njihovih stanja i karakternih osobina. S obzirom na to, u bajci je najviše potvrđenih frazemi u funkciji psihološke karakterizacije likova, i to u najvećem broju onih koji su povezani sa stanjem uma i stupnjem psihičke prisebnosti. Navedeno je vidljivo u frazemima: *udarilo je u glavu* komu što u značenju² 'uobraziti se, umisliti se, doći u stanje euforije zbog čega', *što te spopalo* u značenju 'zašto to radiš <?!> /blagi prijekor/', *ostavlja koga pamet* sa značenjem 'ne razmišljati racionalno', *govoriti koješta* u značenju 'ne vjerujem, nikako, nemoguće', *sići s uma* u značenju 'poludjeti, pasti u ludilo, izgubiti razum' te *biti izvan sebe* u značenju 'biti u stanju vladati svojim osjećajima (strastima), biti u afektu, afektivno (emotivno) reagirati'. Svi navedeni frazemi povezani su s likom ribareve žene kojoj bogatstvo i slava udari u glavu te nakon što joj zlatna ribica, koju je ribar uhvatio jednog dana, ali ju je ostavio na životu, ispuni svaku želju, postaje sve pohlepnija i željna još većeg bogatstva. Njezina ludost ide do te mjere da naposljetku želi postati vladaricom sunca i mjeseca. Ribareva žena opisana je i frazemima *probiti / probijati uši* komu, čemu u značenju 'dosaditi (dozlogrditi, dojaditi) komu, čemu': *Nije red da od iverka tražim više. Ali mu je žena svejednako nabijala uši i govorila: - Idi, čovječe, idi, on to može i rado će učiniti.* (Grimm 1988: 45), *pasti ničice* (pred kim) u značenju 'odnositi se prema komu suviše bojažljivo, osjećati i pokazivati strahopoštovanje pred kim': *Kad se ribar vratio, a to ondje umjesto carskih dvora velebna crkva, okružena samim sjajnim palačama. On se progura kroza svijet što se natiskao, pa kad uđe, vidje kako ondje gori na tisuće svjetala, a njegova žena što je postala papom, sva u ruhu protkanu zlatom, sjedi na još višem prijestolju, trostruka joj zlatna kruna na glavi, oko*

² Frazem *udarilo je u glavu* komu što je višeznačan te Hrvatski frazeološki rječnik, osim navedenog značenje, donosi i sljedeće: 'napiti se, nalaziti se pod utjecajem alkohola'.

*nje stoje mnogi duhovnici i crkveni velikodostojnici, a do nogu joj ničice pali kraljevi i carevi, kleče pred njom i papuču joj cjelivaju. (Ibid., str. 50), ošnuti pogledom koga u značenju 'oštro (ljutito, prijekorno) pogledati koga' te iz ovih stopa u značenju 'odmah, istog časa, ne čekajući ni trenutka, bez oklijevanja': – Ako me mogao prevrgnuti u carica, može i u papu. **S ovih stopa da si otišao onamo! Učini kako ti kažem! Slušaj, jer sam ti ja carica!** (Ibid., str. 48). Navedenim frazemima iskazuje se autoritet ribareve žene. Također, ona je opisana kao osoba kojoj je sve moralo *biti po volji*, značenje navedenog frazema je 'svidati se komu, odgovarati komu', te koja zbog svog mentalnog stanja ima i problema sa snom. Navedeno nam je potvrđeno frazomom *san ne dolazi na oči* komu u značenju 'ne spava se komu, ne može zaspati tko': *To ćemo još vidjeti – odslovi ona. U tome odoše na počinak. Ali ona nije bila zadovoljna, san joj nije išao na oči, od pohlepe i gramžljivosti nije mogla zaspati: sve je u glavi premetala što bi još mogla postati* (Ibid., str. 50). Psihološki je okarakterizirana i riba koju je ribar ulovio, a zatim i pustio. Ona je svojim karakternim osobinama opisana kao snalažljiv lik koji svojim uvjerljivim tezama uspijeva sačuvati svoj život. Navedeni opis dočaran nam je frazomom *ići u tek* u značenju 'prijati'. Frazem je upotrijebljen u negacijskom obliku: *Kakva ti korist ako me ubiješ, ta neću ti prijati, ni u tek ići ispržio me ili skuhao. Nego me lijepo opet baci u vodu, pusti me da morem plovim. – **Taman posla da pržim ili kuham ribu koja govori!** – otpovrnu ribar. – **Ne pada mi na um.** Nemoj **trošiti riječi** nego idi s milim Bogom* (Ibid., str. 43). Navedeni citat donosi nam i psihološki opis ribara koji je svojim karakternim osobinama potpuna suprotnost svojoj supruzi. On je na početku bajke opisan kao osoba sklona popuštanju, kao osoba kojom upravlja njegova supruga i koja je indiferentna, ali poštena, dobra, pametna, ustrajna i hrabra. Navedeno nam potvrđuju frazemi vidljivi u prethodnom citatu, a riječ je o frazemima *palo je (pada) na pamet (um)* komu što u značenju 'prisjetiti se / prisjećati se koga, čega, pomisliti / pomišljati na koga, na što', koji je korišten u negativnu obliku, *taman**

posla u značenju 'nikako, nipošto, ne dolazi u obzir' te *trošiti riječi* u značenju 'govoriti uzalud'. Neke ribareve karakterne osobine, primjerice ustrajnost u teškoj situaciji, dočarana je frazemom *jedva se držati na nogama* u značenju 'biti jako umoran, jedva stajati od umora (od bolesti), biti vrlo slab, onemoćati': *Vani se oborila takva oluja da se jedva držao na nogama. Vihor tresao kuće i drveće savijao i čupao, stijene se otkidale i rušile, nebo zastrli crni oblaci, ukrstile munje i gromovi udarali (...)* (Ibid., str. 50), a njegova popustljivost i ljubav prema ženi, usprkos tomu što uviđa da nije u pravu, frazemom *preko volje* u značenju 'nevoljko, nerado, u neraspoloženju, protiv svoje volje'. Navedeni frazem upotrijebljen je u trenutku kada ribareva žena po tko zna koji put natjera svog supruga zlatnoj ribici da ispuni njezinu želju: *Nije red da od iverka tražim više. Ali mu je žena svejednako nabijala uši i govorila: – Idi, čovječe, idi, on to može i rado će učiniti. Muž i protiv volje obeća, sve u sebi kazujući: 'Ne nije red. Ne, nije pravo.'* (Ibid., str. 45). U navedenom citatu možemo uočiti i ribarevo poštenje koje je opisano frazemom *kako (kao što) je red* u značenju 'kako (kao što) je uobičajeno, kako se redovito radi, kako (kao što) svi rade, kako je svima ušlo u naviku, kako se pristoji', a koji je opet korišten u negativnu obliku. Ribarevo poštenje dolazi do izražaja pri kraju bajke kada je opisan frazemom *spavati snom pravednika* u značenju 'mirno (bezbrižno) spavati, imati miran san'. Ribar na kraju bajke postaje hrabriji u svom odnosu prema supruzi te iskazuje svoje mišljenje u vezi njezinih želja. U tom trenutku upotrijebljen je frazem *dići / dizati glas* u značenju 'usprotiviti se, odlučno izricati svoje mišljenje, jasno se izjašnjavati protiv koga, čega, protiviti se komu ili čemu'.

7.5.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

U bajci *Ribar i njegova žena* većina je potvrđenih frazema u funkciji karakterizacije likova. Izuzetak je frazem *jednog dana* koji se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano vrijeme

kakvo je karakteristično za bajke: *Ali jednog dana nešto mu teško poče udicu i povraz potezati na dno, sve dublje i dublje kroz blistavu vodu (...)* (Ibid., str. 43).

7.5.3. Frazemi u funkciji komentara

U navedenoj bajci potvrđen je i jedan frazem u funkciji komentara te je izraz prijekora, neslaganja i negativne reakcije na čije ponašanje, u ovom slučaju na ponašanje ribareve supruge. Riječ je o frazemu *ženska glava* u značenju '<luda (nesmotrena)> ženo<!>': – *Ama urazumi se, ženska glavo! – protivio se ribar. - Ne ide to pa ne ide! Nesklapno je to, ne može te iverak papom stvoriti* (Ibid., str. 49).

7.6. Frazeologija u bajci *Crvenkapica*

Crvenkapica je jedna od opsegom najkraćih bajki u korištenom izdanju. Naime, u ovoj bajci potvrđeno je svega pet frazema, no s obzirom na njezin opseg, navedeno je i očekivano.

7.6.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U ovoj bajci u funkciji karakterizacije likova javljaju se frazemi *srce se steže* (*steglo, stislo* i sl.) komu, zatim *brže-bolje* te *ni riječi više* <!>. Frazem *srce se steže* (*steglo, stislo* i sl.) komu u značenju 'osjetiti / osjećati tjeskobu (tugu, nelagodu)' doprinosi psihološkoj karakterizaciji *Crvenkapice* kao osjećajnog djeteta razvijenog instinkta: *Kad je stigla pred kućicu, začudi se što su vrata otvorena, a kad je ušla u sobu, nekako joj se stijesni oko srca, te ona pomisli: 'Bože dragi, kako mi je danas čudno pri duši, a inače sam tako rado kod bake!'* (Ibid., str. 56). Frazem *brže-bolje*, u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće', javlja se na kraju bajke u trenutku kada *Crvenkapica* odluči napuniti vučji želudac teškim kamenjem. Naime, u trenutku kada je vuk pojeo *Crvenkapicu* i njezinu baku naišao je lovac koji je shvatio navedeno te rasporio vučju utrobu kako bi ih spasio. Nakon što se *Crvenkapica* spasila,

odluči se osvetiti vuku te mu utrobu natrpa teškim kamenjem. U tom trenutku pojavljuje se navedeni frazem kojim se slikovito dočarava njezina dosjetljivost: *Crvenkapica brže-bolje donese kamenja, njime natrpaše vuka, pa kad se probudio i namjerio da pobjegne, nije mogao: pritislo ga teško kamenje, te on pade i tako uginu* (Grimm 1988: 58). Posljednji frazem zabilježen u ovoj funkciji donosi nam psihološku karakterizaciju vuka, odnosno opisuje se njegova lukava osobnost. Riječ je o frazemu *ni riječi više* <!/> u značenju 'šuteći, šutke, ni riječi ne govoreći': *Vuk pritisnu kvaku, vrata se otvoriše, te on, ne kazujući ni riječi više, krenu ravno k postelji i poždera baku* (Ibid., str. 56).

7.6.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

Frazem *jednog dana* pojavljuje se u funkciji opisa vremena radnje navedene bajke. Riječ je o ustaljenom izrazu koji se pojavljuje u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano, apstrahirano vrijeme kakvo je karakteristično za bajke: *Jednog joj dana majka reče: – Hajde Crvenkapice, evo ti kolač i boca vina, pa odnesi baki* (Ibid., str. 53).

7.6.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U funkciji opisa radnje zabilježen je tek jedan frazem, a riječ je o frazemu *ići u tek* u značenju 'prijati'. Ovaj frazem pojavljuje se u trenutku kada od vuka saznajemo koliko će mu prijati Crvenkapica: *Mlado, nježno stvorenje, baš slastan zalogaj! Ići će mi u tek kudikamo bolje nego stara. Samo valja da to lukavo izvedem i da obadvije smažem* (Ibid., str. 54-55).

7.7. Frazeologija u bajci *Pepeljuga*

U bajci *Pepeljuga* potvrđeno je devet frazema koji se pojavljuju u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku.

7.7.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U navedenoj bajci najveći broj frazema pojavljuje se u funkciji karakterizacije likova, osobito Pepeljuge. Dakle, Pepeljuga je djevojka čija je majka preminula, a otac se oženio novom ženom koja je imala dvije kćeri. Pepeljuga je svakim danom bila iskorištavana od strane svojih polusestara i svoje pomajke. Svaki dan je spremala kuću, uređivala sestre te im prala rublje. Kako bi nam autor slikovito dočarao u kolikoj su mjeri iskorištavale Pepeljugu, upotrijebio je frazem *od jutra do mraka* u značenju 'čitav dan, cijeli <Božji> dan, od jutra do večeri (noći)': – *Kakve li ohole kraljevine, kako se samo ukrasila! – Rugale joj se njih dvije pa je otjerale u kuhinju. Ondje joj, u kuhinji, valjalo tegliti, od ranog jutra do mrklog mraka teške poslove raditi* (Grimm 1988: 59). Pepeljuga je svoje poslove pokorno obavljala, no kad je stigao poziv na bal i ona mu je poželjela prisustvovati. S obzirom na to da joj zla maćeha nije dopuštala odlazak, odnosno zadavala joj je teške poslove koje ona bez pomoći ptičica nikad ne bi stigla obaviti, Pepeljuga je zapala u tugu i jad. U toj situaciji potvrđen je frazem *briznuti u plač* u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati'. No Pepeljuga je naposljetku otišla na bal uz pomoć svih dobrih ptičica, ali je nitko nije smio prepoznati te se morala vratiti prije ponoći. Njezina snalažljivost i brzina u trenutku odlaska opisana je frazedom *brže-bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće': *Pepeljuga je naime brže-bolje izmakla iz golubinjaka sa stražnje strane i otrčala pod ljeskovo drvce: tu je sa sebe skinula i na grob stavila krasno ruho, a ptice ga uzele (...)* (Ibid., str. 65). Zle i ljubomorne polusestre opisane su frazedom *stisnuti / stiskati zube* u značenju 'otrpjeti / trpjeti bol (nedaće, nepravdu, uvredu), strpljivo podnijeti / podnositi bol (teškoće, tegobe)'. Naime, ovaj frazem pojavljuje se u trenutku kada Kraljević traži djevojku koja mu je umakla na balu, no za sobom je ostavila cipelicu. S obzirom na to da Pepeljugu nitko nije prepoznao, nitko nije znao tko je djevojka s kojom je Kraljević plesao. Međutim, ona je izgubila cipelu te je Kraljević traži tako da djevojke

isprobavaju izgubljenu cipelu, ona kojoj će odgovarati je prava zaručnica. Sve djevojke su se željele udati za Kraljevića, pa tako i zle sestre. One su radile svakakve trikove ne bi li njihova stopala ušla u cipelu te su pritom trpjele veliku bol. U tom trenutku njihovo je strpljenje u podnošenju boli opisano navedenim frazemom.

7.7.2. Frazemi u funkciji vremena i mjesta radnje

Kao i u svakoj bajci, i u ovoj smo potvrdili frazem *jednog dana* koji se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano vrijeme kakvo je karakteristično za tu književnu vrstu: *Dogodilo se jednog dana da se otac spremao na sajam pa upitao dvije pastorke što bi im odande donio* (Ibid., str. 59).

7.7.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U ovoj funkciji potvrdili smo frazeme *sklopiti (zaklopiti) oči* te *okrenuti leđa* komu, čemu. Značenje frazema *sklopiti (zaklopiti) oči* je 'umrijeti, preminuti' te se pojavljuje u trenutku kada Pepeljugin majka umire: *To rekavši, zaklopi mati oči te promijeni svijetom* (Ibid., str. 59). Drugi frazem, *okrenuti leđa* komu, čemu potvrđen je u značenju 'napustiti / napuštati koga, što, iznevjeriti / iznevjeravati koga, što, prekinuti / prekidati odnos s kim' te se pojavljuje u situaciji kada zla maćeha zadaje Pepeljugi teške poslove ne bi li tako spriječila njezin odlazak na bal: – *Ne, Pepeljugo, ništa ti ne koristi: nećeš s nama jer nemaš prikladna ruha i ne znaš plesati. Samo bismo se morale zbog tebe stidjeti. I u tim riječima okrenu joj leđa pa sa svojim dvjema kćerima odbrza od kuće* (Ibid., str. 64).

7.7.4. Frazem u funkciji komentara zbivanja

U funkciji komentara zbivanja potvrdili smo dva frazema: *bliži se kraj* komu, čemu te *stajati kao saliveno*.

Frazem *bliži se kraj* komu, čemu javlja se u trenutku kada čitatelj saznaje da Pepeljugin majka umire. Značenje frazema je 'biti na umoru (samrti), umirati'. Drugi frazem upotrijebljen je u trenutku pronalaska Kraljevićeve prave djevojke – Pepeljuge. Njoj je, naime, cipelica savršeno odgovarala te je u toj situaciji autor upotrijebio poredbeni frazem *stajati kao saliveno* u značenju 'savršeno odgovarati'.

7.8. Frazeologija u bajci *Trnoružica*

Trnoružica je bajka u kojoj upoznajemo djevojku koja će zbog prokletstva zaspati stoljetnim snom, a probudit će je poljubac prave ljubavi. U navedenoj bajci potvrđeno je devetnaest frazema, osamnaest u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te jedan u kojem je zabilježena varijantnost. Riječ je o frazemu *teške riječi* gdje je pridjev *teške* zamijenjen pridjevom *opake*. U korpusu hrWaC, osim frazema *teške riječi*, zabilježena je i njegova inačica *opake riječi*.

7.8.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U navedenoj bajci pojavljuje se lik zle vile koja je proklela Trnoružicu kad je bila beba zbog nepozivanja na objed povodom njezina rođenja. Vilina srditost, u trenutku kada je shvatila da od svih vila samo ona nije pozvana, opisana je frazemom *u sav glas* u značenju 'vrlo glasni, iz sve snage (povikati / vikati)' te *ne reći (kazati) ni riječi* <više> u značenju 'šuteći, šutke, ni riječi ne govoreći': *Naumila se ona osvetiti zato što je nisu pozvali, pa kako upade, nikoga ne pogleda i ne pozdravi nego odmah u sav glas izviknu svoje proroštvo: – Mala će se kraljevna u petnaestoj godini ubosti u ruku vretenom i od toga umrijeti. I ne kazujući više ni riječi, okrenu se te izađe iz dvorane* (Grimm 1988: 71). Nakon što je mala kraljevna napunila petnaestu godinu, bivala je nestašna i znatiželjna. Te njezine osobine iščitavamo iz upotrijebljenog frazema *uzduž i poprijeko* u značenju 'potpuno, temeljito, u svim pojedinostima, sa svih strana': *Uzela ona švrljati gore-dolje,*

uzduž i poprijeko, zavirivati u mnoge odaje i različite izbe, i naposljetku je dospjela u staru kulu (Ibid., str. 72). Frazem *iz dana u dan*, u značenju 'svakim danom, neprekidno / o stalnom povećavanju intenziteta čega', pojavljuje se u trenutku kada čitatelj saznaje da Kralj i Kraljica neprekidno priželjkuju dijete, no želja im se dugo vremena nije ispunila. Iako im je želja neko vrijeme ostala neispunjena, oni nisu gubili nadu te su naposljetku postali roditelji djevojčice Trnoružice. Iz navedenog frazema iščitavamo upornost te vjeru u činjenicu da će jednog dana postati roditelji. Navedeni su frazemi, dakle, u funkciji psihološke karakterizacije likova. U bajci su potvrđen i frazemi u funkciji psihološke i fizičke karakterizacije lika Kraljevića – *ne dati se osoliti* te *živ i zdrav*. Frazem *ne dati se osoliti* opisuje nam njegovu tvrdoglavost u Trnoružičinu spašavanju. S druge strane, frazem *živ i zdrav*, u značenju 'biti zdrav i čio (krepak, poletan), u dobrom stanju (kondiciji)', donosi fizički profil Kraljevića koji mu je omogućio uspješno savladavanje svih nedaća i prepreka.

7.8.2. Frazemi u funkciji opisa radnje

U navedenoj bajci potvrđena su četiri frazema u funkciji opisa radnje: *donijeti na svijet*, *pasti u dubok san*, *pustiti koga na miru* te *trgnuti se iz sna*.

Frazem *donijeti na svijet*, u značenju 'roditi', potvrđen je u trenutku Trnoružičina rođenja, a *pasti u dubok san*, u značenju 'čvrsto zaspati', u trenutku ispunjenja vilina proročanstva. Nakon što se ispunilo vilino proročanstvo, cijeli je dvorac zaspao s Trnoružicom, sve je utihnulo, svatko je ostao ukipljen na mjestu na kojem je radio. U toj situaciji potvrđen je frazem *pustiti koga na miru*: (...) *zaspali i konji u staji, psi na dvorištu, golubovi na krovu, muhe na zidu, čak i vatra što je plamsala na ognjištu – i ona utinjala i utihnula, pečenka na njoj prestala da cvrči... u san utonuo i kuhar, **pustio na miru** momka koga je zbog njegova nemara htio za kosu povući* (Grimm 1988: 72). Posljednji frazem – *trgnuti se iz sna*, u značenju 'probuditi se', pojavljuje

se u trenutku kada se cijeli dvor probudio nakon stoljetnog sna. Navedeni frazemi potvrđeni su samo u *Bazi frazema* kao jednom od korištenih izvora.

7.8.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U bajci *Trnoružica* najveći broj potvrđenih frazema pripada funkciji komentara zbivanja. U ovoj funkciji pojavljuju se frazemi: *bez kraja i konca*, *preko reda*, *sam samcat*, *iz godine u godinu*, *prenosi se (ide i sl.) od usta do usta*, *od vremena do vremena*, *prav pravcat* i *čudom se čudili*.

Frazem *bez kraja i konca*, u značenju 'beskrajno, dugo, predugo, nadugo', upotrijebljen je u trenutku kada čitatelj saznaje da je Kraljica rodila dijete te da uživaju u neizmjerne sreći, a funkciji je dočaravanja intenziteta toga osjećaja. Frazem *preko reda*, u značenju 'ne čekati svoj red za što', upotrijebljen je u situaciji koja čitatelje obavještava o tome da je nepozvana vila ipak banula na svečanost te izrekla kletvu. U trenutku kada se kletva ispunila, pripovjedač nas obavještava o tome da je Trnoružica sama u dvorcu, a kako bi dodatno naglasio njezinu samoću i nesigurnost, u svojoj je obavijesti upotrijebio frazem *sam samcat* u značenju 'potpuno sam'. Potom nas pripovjedač obavještava da su mnogi prinčevi iz cijelog svijeta pokušavali spasiti mladu kraljevnu, no zasad ni jedan nije uspio, u toj situaciji potvrđeni su frazemi *prenosi se (ide i sl.) od usta do usta* u značenju 'razglasilo se, širi se od čovjeka do čovjeka, prenosi se usmenom predajom', zatim *od vremena do vremena* u značenju 'povremeno, pokatkad, gdjekad, na mahove, tu i tamo' te *iz godine u godinu* u značenju 'stalno, svake godine': *Zemljom išla priča od usta do usta i kazivala kako u začaranim dvorima spava lijepa Trnoružica – tako kraljevnu nazivahu – i kako od vremena do vremena dolaze kraljevići odavde i odande i hoće da se kroza silni trnjak probiju u dvor, ali ne mogu nikako* (Grimm 1988: 73). Frazem *prav pravcat*, sa značenjem 'potpuno prav, potpuno stvaran', pojavljuje se u trenutku povratka dvora u život, u trenutku kada se cijeli dvor probudi: *(...) a potom se opet za njim sve sklopi i pretvori u pravu pravcatu živicu* (Ibid.,

str. 73). Posljednji je frazem *čudom se čuditi*, a upotrijebljen je u značenju 'jako se čuditi, iščuđavati se, snebivati se' te je također zabilježen u ranije opisanoj situaciji: *Tada njih dvoje zajedno siđoše, a uto se dolje probudiše kralj i kraljica i svi dvorjani redom: samo su gledali jedni u druge i čudom se čudili* (Ibid., str. 74).

7.9. Frazeologija u bajci *Jorinda i Joringel*

Sljedeća bajka koja nam je poslužila kao izvor prikupljanja frazeološke građe je *Jorinda i Joringel*. Riječ je o mladom zaljubljenom paru koji je vještica rastavila otevši i sakrivši Jorindu, no Joringel ju je naposljetku uspio spasiti. U ovoj bajci potvrđeno je sedam frazema, njih pet u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te dva u kojima je zabilježena varijantnost. Varijantnost je vidljiva u frazemu *ne progovoriti ni riječi* u kojem je izmijenjen redoslijed sastavnica te je glagol *progovoriti* zamijenjen glagolom *protisnuti*, stoga inačica zabilježena u bajci glasi *ni riječi protisnuti*. U frazemu *baciti, baciti se (objesiti se, pasti)* komu *oko vrata* glagol *baciti se* zamijenjen je glagolom *objesiti se*. U korpusu hrWaC nije zabilježena inačica frazema *ne progovoriti ni riječi*, ali je zabilježena inačica *objesiti se komu oko vrata*.

7.9.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

Kao što je rečeno, u bajci *Jorinda i Joringel* pojavljuje se mladi zaljubljeni par koji vještica razdvoji otevši Jorindu te je pretvorivši u pticu. U trenutku susreta sa zlom vješticom te Jorindine otmice, Joringel se strašno uplašio. Kako bismo shvatili razinu straha koja je u tom trenutku prisutna kod Joringela, koristi se frazem *stati kao okamenjen* u značenju 'zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti) /od iznenađenja, straha/'. Jednako tako, u toj situaciji potvrđen je i frazem *ne progovoriti ni riječi* u značenju 'ne govoriti, ne izraziti što', odnosno njegova inačica *ni riječi protisnuti*. On naposljetku uspijeva spasiti svoju voljenu, a njegova hrabrost i odlučnost naglašava se

upotrebom frazema *u tren oka* u značenju 'u hipu, u jednom času (trenutku), veoma brzo': *On se nije ni osvrtao na nju nego krenu da razgleda krletke sa pticama. Bijaše ondje i više stotina slavuja, svi jednaki – kako da među njima razazna svoju Jorindu? Dok je tako razgledao, odjednom opazi kako stara krišom uzima jednu krletku sa pticom i s njom kreće k vratima. U tren oka skoči on onamo (...)* (Grimm 1988: 77). Njihovu međusobnu ljubav i zaljubljenost reflektira frazem *baciti se (objesiti se, pasti) oko vrata* komu u značenju 'zagrliti / grliti koga', odnosno njegova inačica *objesiti se oko vrata* komu, a koji je potvrđen u trenutku ponovnog susreta dvoje zaljubljenih. Navedeni frazemi pojavljuju se u funkciji psihološke karakterizacije likova.

U funkciji fizičke karakterizacije potvrđen je poredbeni frazem *crven kao krv* sa značenjem 'izrazito crvene boje': *Jedne noći dok je spavao usni mu se da je našao neobičan cvijet, crven kao krv, s krasnim krupnim biserom usred čaške* (Ibid., str. 77).

7.9.2. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U navedenoj bajci zabilježena su dva frazema u funkciji komentara zbivanja, *sam samcat te gle čuda*. Frazem *sam samcat*, sa značenjem 'potpuno sam', pojavljuje se u trenutku kada nas pripovjedač obavještava da stara vještica živi potpuno sama te odvojena od svijeta. Posljednji frazem potvrđen u bajci – *gle čuda!*, u značenju 'neobična (neočekivana, iznenađujuća) stvar, izvan očekivanja je što', potvrđen je u trenutku spoznavanja čarobnih svojstava cvijeta koji će ponovno vratiti Jorindu u njezino ljudsko obličje.

7.10. Frazeologija u bajci *Snjeguljica i Ružica*

Snjeguljica i Ružica imena su dobile po boji cvjetova ružina grma. Naime, jedan ružin grm imao je cvjetove bijele boje, pa je po njemu ima dobila Snjeguljica, a drugi crvene, pa je ime po njemu dobila Ružica. U ovoj bajci potvrđeno je petnaest frazema, jedanaest u svom u izvorima korištenima za

potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te četiri u kojima je zabilježena varijantnost. Varijantnost je, naime, vidljiva u frazemu *preko glave je* komu čega, pri čemu je leksem *preko* zamijenjen leksemom *uvrh*, zatim u frazemu *ne progovoriti ni riječi*, pri čemu je glagol *progovoriti* zamijenjen glagolom *reći*, potom frazemu *izaći / izlaziti pred oči*, pri čemu je uočena redukcija prve sastavnice *izaći / izlaziti*, pa frazem glasi *pred oči* te u frazemu *do mile volje*, u bajci potvrđen *po miloj volji*. U korpusu hrWaC očekivano su zabilježene inačice navedenih frazema.

7.10.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U ovoj bajci najviše potvrđenih frazema pojavljuje se u funkciji karakterizacije likova, u prvom redu psihološke. Prvi frazem pojavljuje se u psihološkoj karakterizaciji medvjeda u čijem je naličju zarobljen mladi kraljević. On je opisan kao dobroćudna životinja koja je uistinu zavoljela djevojčice kod kojih se sklonila tijekom jedne hladne zimske noći. Njegova ljubav prema djevojčicama očituje se u činjenici da im je on dozvoljavao da se djevojčice s njim igraju *po miloj volji*. Značenje navedenog frazema je 'koliko god se želi (hoće), do zadovoljavanja svojih prohtjeva, do iznemoglosti'. Suprotnost dobroćudnom medvjedu, odnosno začaranom kraljeviću, je zli patuljak koji ga je prokleo i pretvorio u medvjeda. Naime, djevojčice su na njega naišle u šumi te mu nastojale pomoći jer je ostao zarobljen ispod drva, no on je bio bezobrazan, nezahvalan te ih je omalovažavao. U toj situaciji potvrđeni su frazemi *gledati (buljiti i sl.) kao tele u šarena vrata* u značenju 'blenuti, tupo gledati, gledati bez razumijevanja' (– *Šta ste tu stale te blejite kao tele u šarena vrata!* (Grimm 1988: 84).), zatim *preko glave je* komu čega, odnosno njegova inačica *uvrh glave* u značenju 'previše je komu čega, imati previše čega, imati više čega nego što se može podnijeti, neizdrživo je komu od čega' (*I vas dviju već mi je uvrh glave. Ne znate li ništa pametnije?* (Ibid., str. 85).), *ići do đavola (Idite do đavola i neka vam otpadnu potplati na cipelama!* (Ibid.,

str. 87.) i *prodavati zjake* u značenju 'besposličariti, dangubiti, ništa ne raditi, dosađivati se' (*Što ste izvalile te svoje glupe oči i tu zjake prodajete!* – *izdera se patuljak na njih kad ih opazi* (Ibid., str. 88).). Djevojčice su, kako bi mu spasile život, patuljku odrezale dio brade koja je zapela za drvo. Patuljak je gubitkom brade postao još bezobrazniji te se sramio takav *pred oči* drugim patuljcima. U ovom frazemu vidljiva je redukcija prve sastavnice *izaći / izlaziti*, a značenje frazema je '<usuditi se> izaći / izlaziti pred koga, pojaviti se / pojavljivati se pred kim /unatoč negativnim okolnostima/'. Na kraju bajke do izražaja dolazi i patuljkov strah i kukavičluk, nakon što ga uhvati začarani kraljević u medvjedem obličju. Naime, upravo je ovaj patuljak prokleo kraljevića te mu oteo svo blago, a sada se kraljević morao osvetiti kako bi se vratio u ljudsko obličje. U toj situaciji potvrđeni su frazemi *ne progovoriti ni riječi* sa značenjem 'ne govoriti, ne izraziti što', odnosno inačica *ne reći ni riječi* te *podbrusiti pete* u značenju 'pobjeći velikom brzinom, što prije se maknuti': (...) *izvuče vreću bisera što bijaše skrivena u šašu te ode odande ne rekavši ni riječi. Učas ga nestade za velikom stijenom. (...) Patuljak se uplaši i skoči, u namjeri da umakne odande. Htjede on podbrusiti pete, ali bijaše kasno* (Ibid., str. 89).

7.10.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

Kao i u svakoj bajci, i u ovoj smo potvrdili frazem *jednog dana* koji se pojavljuje kao ustaljeni izraz u gotovo svim bajkama, a označava neko nedefinirano vrijeme kakvo je karakteristično za bajke: *Jednog dana kad je granulo proljeće i vani sve ozelenjelo, reče medvjed Snjeguljici (...)* (Ibid., str. 83).

7.10.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U funkciji opisa radnje potvrđen je samo jedan frazem – *ići za svojim poslom* sa značenjem 'obaviti planirane obaveze'. On se pojavljuje nakon što

djevojke spase patuljka te potom nastavljaju s obavljanjem svojih obaveza: *Djevojke su već navikle na njegovu nezahvalnost, pa i nisu marile. Nastaviše one put u grad za svojim poslom* (Ibid., str. 88).

7.10.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U funkciji komentara zbivanja potvrđeno je šest frazema: *ne izustiti ni riječi*, *milina je vidjeti koga, što*, *anđeo čuvar*, *u pravi čas te povuci-potegni*.

Frazemi *ne izustiti ni riječi* te *anđeo čuvar* pojavljuju se u situaciji kada nas pripovjedač obavještava o tome da su djevojke zamalo poginule jer su noćile u šumi te su, s obzirom na to da je bio mrak i nisu vidjele, spavale na rubu ponora. One su imale osjećaj da ih je netko tu noć čuvao i spasio njihov život. U toj situaciji zabilježen je frazem *anđeo čuvar* u značenju 'onaj koji bdije nad čijim životom, onaj koji štiti (brani) koga od zla i nepredviđenih teškoća'. Također, tu noć vidjele su kako netko bdi nad njima, no nakon što je shvatio da su se probudile, ljubazno ih je pogledao i otišao. U tom trenutku potvrđen je frazem *ne izustivši ni riječi*, a njegovo značenje je 'ne progovoriti ništa'. Frazem *milina je vidjeti koga, što*, sa značenjem 'ugodno je vidjeti koga, što', potvrđen je u trenutku kada saznajemo da su djevojke uredne i pomažu majci u svakom pogledu te zbog navedenog prostor u kojemu žive odiše urednošću: *Snjeguljica i Ružica držale svoju kolibu u takvom redu i čistoći da bijaše milina zaviriti u nju* (Ibid., str. 81). Iako je patuljak kradljivac bio zao i pokvaren, djevojke su mu pomogle kada se našao zarobljen ispod drva ili u orlovim ustima. Kada nas pripovjedač obavještava o toj situaciji, koristi frazeme *u pravi čas* u značenju 'u pravom trenutku, u pravo vrijeme' te *povuci-potegni* u značenju³ 'mučna situacija, natezanje, okapanje, problemi':

³ Frazem *povuci-potegni* je višeznačan te Hrvatski frazeološki rječnik, osim navedenog značenje, donosi i sljedeće: 'jako težak (mučan, nategnut)'

Samilosne djevojke odmah prihvatiše čovječuljka, pa povuci-potegni, dok ga orao napokon ne ispusti (Ibid., str. 88).

7.11. Frazeologija u bajci *Začarani kraljević*

U bajci *Začarani kraljević* prikupili smo i potvrdili devet frazema. Osam u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te jedan u kojemu je vidljiva varijantnost sastavnice. Riječ je o frazemu potvrđenom u *Bazi frazema i kamen bi se ganuo*, pri čemu je glagol *ganuti* zamijenjen glagolom *smilovati*, pa inačica glasi *i kamen bi se smilovao*. Navedena inačica nije potvrđena u korpusu hrWaC.

7.11.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U navedenoj bajci riječ je o maloj princezi kojoj je lopta u igri upala u dubok zdenac. Djevojčica je zbog toga bila jako tužna. U toj situaciji potvrđeni su frazemi *i kamen bi se smilovao* u značenju 'ono što mora izazvati svačije sažaljenje' te *udariti u plač* u značenju 'naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati'. U toj situaciji pojavila se žaba koja je pomogla mladoj kraljevni, a od nje zauzvrat tražila prijateljstvo. No nakon što je žaba pomogla kraljevni, ona ne održi svoje obećanje, već nezahvalno ode. Njezina nezahvalnost, bezobrazluk i prevrtljivost prema onome tko joj je spasio igračku opisana je frazemima *brže-bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće', *biti po volji* komu, čemu u značenju 'svidati se (odgovarati) komu, čemu', no ovaj frazem upotrijebljen je u negativnom obliku, te *iz sve snage* u značenju 'najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta': (...) *podigne je brže-bolje te odmah s njom odskakuta odande. – Čekaj, stani! – uzvika žaba za njom. (...) Učinila je doduše tako, ali se moglo jasno vidjeti da joj baš nije po volji. Žabi je dobro prijalo, ali kraljevni gotovo svaki zalogaj zapinjao u grlu* (Grimm 1988: 94). *Rasrdi se na to kraljevna, pograbi žabu te iz sve snage njome tresnu o zid* (Ibid., str. 98). Njezino zaprepaštenje u trenutku kad se u dvoru pojavila žaba opisano je frazemom *nije* komu što *nakraj pameti* sa značenjem 'ne moći ni

zamisliti što'. Naime, žaba nije odustajala u svom naumu da joj kraljevna bude prijateljica, a njezina upornost opisana je frazemom *biti za petama* komu u značenju 'slijediti (progoniti) koga, pratiti u stopu koga'. Naime, ona nije mogla ni zamisliti da će je žaba pronaći i da će morati održati obećanje, odnosno da će je otac natjerati na to da ga održi. Kralj je uvijek bio pošten te držao svoju riječ, a isto je želio naučiti i svoju kćer pa ju je natjerao da održi dato obećanje. Kraljevo poštenje opisano je frazemom *kako (kao što) je red <i običaj>* u značenju 'kako (kao što) je uobičajeno, kako se redovito radi, kako (kao što) svi rade, kako je svima ušlo u naviku, kako se pristoji', a ovaj frazem upotrijebljen je u negativnom obliku: – *Nije red da onoga tko ti je jednom u nevolji pomogao, poslije prezireš* (Ibid., str. 95).

7.11.2. Frazemi u funkciji opisa radnje

U funkciji opisa radnje potvrđen je samo jedan frazem. Riječ je o frazemu *ići u tek* sa značenjem 'prijeti' te se pojavljuje u trenutku kada kraljevna prihvaća žabu te joj ustupa mjesto za stolom: – *Išlo mi je u tek, najedoh se dosta i lijepo se umorih: ponesi me sada u svoju sobicu i pripremi svilenu posteljicu, valja da počinemo i da se odmorimo* (Ibid., str. 94).

7.12. Frazeologija u bajci *Kraljevna – guščarica*

Iduća bajka iz zbirke *Bajke i priče* koja nam je poslužila kao izvor za prikupljanje frazeološke građe je *Kraljevna – guščarica*. U ovoj bajci potvrđeno je ukupno osamnaest frazema, trinaest u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te četiri u kojima je vidljiva varijantnost neke od sastavnice. Varijantnost je zabilježena u frazemima: *teške riječi*, pri čemu je pridjev *teške* zamijenjen pridjevom *opake*, ili u drugom primjeru pridjevom *krute* riječi, zatim *došlo je* komu što *do ušiju*, pri čemu je glagol *doći* zamijenjen glagolom *doprijeti*, *pomiriti se s mišlju*, pri čemu je leksem *mišlju* zamijenjen leksemom *tim* te *vidjeti na svoje*

oči koga, što, pri čemu je zamjenica *svoj* zamijenjena leksemom *rođene*. U korpusu hrWaC potvrđene su sve inačice osim inačice *vidjeti na rođene oči*.

7.12.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U navedenoj bajci potvrđen je jedan frazem u funkciji fizičke karakterizacije lika, a riječ je o frazemu *zaći u godine* sa značenjem 'ostarjeti' te se pojavljuje pri opisu djevojčine majke. Ostali potvrđeni frazemi su u funkciji psihološke karakterizacije likova, prije svega kraljevine i njezine sluškinje. Naime, kraljevna je sa svojom sluškinjom otišla na put svojem budućem zaručniku. Sluškinja je bila zla, pohlepna i ljubomorna. Njezina zla narav dočarava se frazemima *zauzeti* čije *mjesto* u značenju 'doći na mjesto koje ne pripada komu', zatim frazem *teške riječi*, odnosno inačica *opake riječi* ili *krute riječi* u značenju 'uvredljive riječi, teške uvrede' te *uzeti* komu *život* sa značenjem 'preuzeti čiju ulogu'. Navedeni frazemi pojavljuju se u opisu putovanja prema novom kraljevstvu kada je naivna kraljevna bila potpuno nezaštićena. Potvrđeni su i frazemi koji opisuju psihološko stanje mlade kraljevine nakon sluškinjinih prijetnji i zlostavljanja. Naime, kraljevna je ozbiljno shvatila sluškinjine prijetnje te je cijelo vrijeme živjela u strahu i bojazni. Ovo stanje dočarava nam se frazemima *ode glava* komu u značenju 'čovjek lako nastrada, može se nastradati, može se život izgubiti, nastradat ćeš' te *platiti životom* što u značenju 'izgubiti život, poginuti /zbog neke krivice, uvjerenja itd./', a pojavljuju se u trenutku kada saznajemo za sluškinjine prijetnje kraljevni: – *Ah, gospodaru – odgovori ona – ne smijem vam to reći niti ijednom ljudskom stvoru, ne smijem iskazati svoje jade, jer sam se tako pod nebom zaklela, inače mi ode glava, životom ću platiti* (Grimm 1988: 106). Sluškinja je, dakle, zauzela kraljičino mjesto, a kraljevinu natjerala da zauzme njezino mjesto sluškinje, no kralj je naposljetku shvatio tu obmanu te se riješio zle sluškinje, a kraljevinu doveo na mjesto koje joj i pripada. U njezinu čast

priredio je svečanost. Frazem *biti dobre volje*, u značenju⁴ 'biti dobro raspoložen, biti u dobrom raspoloženju', pojavljuje se tijekom opisa atmosfere svečanosti.

7.12.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

Frazem *jednog dana* pojavljuje se u funkciji opisa vremena radnje navedene bajke. Naime, riječ je o ustaljenom izrazu koji se pojavljuje u gotovo svim bajkama te označava neko nedefinirano vrijeme karakteristično za bajke.

7.12.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U funkciji opisa radnje potvrđena su tri frazema: *ugasiti žeđ, ne izustiti ni riječi te skrštenih ruku (sjediti, čekati)*.

Frazem *ugasiti žeđ*, u značenju 'dovoljno se napiti čega', pojavljuje se u trenutku kada žedna kraljevna silazi s konja kako bi popila vode s potoka. Drugi frazem, *ne izustiti ni riječ*, značenja 'ne govoriti', zabilježen je u trenutku kada sluškinja kraljevni govori da ne smije kazati ništa o prijetnjama kada stignu u kraljevske dvore. Jednom kada su stigle u dvore, lažna kraljevna naredi neka zaposle kraljevnju da ne bi samo besposleno stajala, u toj situaciji zabilježen je frazem *skrštenih ruku (sjediti, čekati)* u značenju 'besposleno, pasivno, ne radeći ništa, ne pružajući otpor (sjediti, čekati itd.)'.

7.12.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

Prvi frazem potvrđen u funkciji komentara zbivanja je *pomiriti se s mišlju*, odnosno njegova inačica *pomiriti se s tim* u značenju 'rezignirati, mirno prihvatiti / prihvaćati neugodnu situaciju, ne poduzeti / ne poduzimati ništa'. Ovaj frazem potvrđen je u trenutku kada nas pripovjedač obavještava da kraljevna jednostavno mora prihvatiti situaciju u kojoj se našla, odnosno ona

⁴ Frazem *biti dobre volje* je višeznačan te *Hrvatski frazeološki rječnik*, osim navedenog značenje, donosi i sljedeće: 'biti pripit, biti pod laganim utjecajem alkohola'.

mora igrati ulogu sluškinje jer joj ništa drugo ne preostaje. U ovoj funkciji potvrdili smo i frazem *vidjeti na svoje oči* koga, što, odnosno inačicu *vidjeti na rođene oči* koga, što, u značenju 'biti očevidac čega, pratiti pogledom koga, što', a pojavljuje se u trenutku kada čitatelj saznaje da kralj počinje shvaćati istinu. Nadalje, potvrđen je i frazem *ležati na srcu* komu što u značenju 'tišti što koga', a koji se pojavljuje u trenutku kada kraljevna, s obzirom na to da nije smjela prijetnje obznaniti ni jednom ljudskom stvoru, govori ono što je tišti peći, te frazemi *gol golcat* u značenju 'potpuno gol' i *tamo-amo* u značenju 'u raznim smjerovima, na jednu pa na drugu stranu', koji se pojavljuju u trenutku kada saznajemo što zaslužuje onaj koji obmane i iznevjeri svog gospodara: – *Ništa drugo nego ga gola golcata strpati u bačvu što je iznutra načičkana oštrim čavlima, pa upregnuti dva konja da bačvu vuku tam-amo dok onaj u njoj ne crkne* (Grimm 1988: 108). Posljednji frazem potvrđen u funkciji komentara je *doprlo je* komu što *do ušiju* sa značenjem 'čuo je tko što'. Ovaj frazem pojavljuje se nakon što lažna kraljevna shvaća da bi mogla biti otkrivena.

7.13. Frazeologija u bajci *Sedam jednim udarcem*

U bajci *Sedam jednim udarcem* potvrđeno je dvadeset i pet frazema, dvadeset i dva u svom u izvorima korištenim za potrebe provedenoga istraživanja potvrđenom obliku te tri u kojima je vidljiva varijantnost neke od sastavnica. Varijantnost je potvrđena u frazemu *na svu sreću*, pri čemu je došlo do sažimanja, pa potvrđeni frazem glasi *sva sreća*, zatim u frazemu *vidjeti na svoje oči* koga, što, pri čemu je zamjenica *svoj* zamijenjena leksomom *rođene*, pa inačica frazema glasi *vidjeti na rođene oči* koga, što, te u frazemu *skinuti s vrata* koga, što, pri čemu je glagol *skinuti* zamijenjen glagolom *maknuti*. U korpusu hrWaC potvrđena je inačica *sva sreća* i *maknuti s vrata* koga, što, ali ne i inačica *vidjeti na rođene oči* koga, što.

7.13.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U ovoj bajci pojavljuje se krojač vedra duha. On je opisan frazemom *biti dobre volje* u značenju⁵ 'biti dobro raspoložen, biti u dobrom raspoloženju'. Krojača možemo usporediti s Don Quijoteom. Naime, ovaj krojač nije pretjerano čitao viteške romane, pa umislio da je vitez, ali je jednom prilikom ubio sedam muha jednim udarcem, pa je umislio da je najhrabriji i najjači čovjek na svijetu. Za tu priliku odmah si je sašio pojas na kojem je pisalo *sedam jednim udarcem*. Krojač se hvalio svojim pothvatom i svi su ga se bojali jer nitko nije znao da su u pitanju muhe. Također, sve je svojim lukavstvom i spletkama uspio uvjeriti u to da jednim udarcem može ubiti sedmoricu koji ga naljute te su ga se stoga svi i bojali. Njegova umišljena hrabrost, prividni junački pothvati te samouvjerenost, kao i sreća zbog navedenog, opisani su frazemima: *momak i pol* u značenju 'momak (dečko, čovjek, cura i sl.) izvrstan u svakom pogledu, momak (dečko, čovjek, cura i sl.) koji zaslužuje <svaku> pohvalu (kojem se svi dive)'; *brže-bolje* u značenju 'najvećom brzinom, što je brže moguće', zatim *srce je komu zaigralo* sa značenjem 'postao je tko uzbuđen': *I krojačić brže-bolje skroji sebi te ga odmah i saši i na nj izveze u krupnim slovima: Sedam jednim udarcem! 'Što rekoh: cio grad!' – nadostavi krojačić. – 'Vascijeli svijet treba da o tome zna!' I srce mu od radosti zaigra baš kao repić u janjeta.* (Grimm 1988: 111); *ni vlas s glave neće pasti* komu u značenju 'nikome se ništa loše neće dogoditi, nitko neće doživjeti nesigurnost': – *A zar niste dopali rana? – upitaše konjanici. – Ne bih mario da i jesam, ali mi ni vlas s glave ne manjka* (Ibid., str. 118); *drage volje* u značenju 'vrlo rado, bez protivljenja (opiranja, žaljenja)': *Sad mu je krojač prije svadbe imao uloviti divljeg vepra što u šumi pravi veliku štetu: kraljevski lovci pomoći će mu u tom pothvatu. – Drage volje – prihvati krojač – to mi je prava dječja igra* (Ibid.,

⁵ Frazem *biti dobre volje* je višeznačan te *Hrvatski frazeološki rječnik*, osim navedenog značenje, donosi i sljedeće: 'biti pripit, biti pod laganim utjecajem alkohola'

str. 121); *iz sve snage* u značenju 'najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta': *A krojačić opet okrenu u svoju igru, potraži najkrupniji kamen pa ga iz sve snage baci prvom divu na prsa* (Ibid., str. 118). Div kojeg je krojač susreo na putu nikako nije mogao shvatiti kako taj maleni čovjek uspijeva nadjačati diva pa je ovaj opisan frazemom *ne ide u glavu* komu što u značenju 'ne moći shvatiti što, nikako ne razumjeti što'. Također, divovi koje je susreo u šumi opisani su kao veliki proždrljivci, a navedeno se podcrtava korištenjem frazema *puca iza ušiju* komu u značenju 'jesti s velikim apetitom (tekom), uživati u jelu'. Također, opisani su i frazemima *žariti i paliti* u značenju 'samovoljno (bezobzirno) upravljati (vladati, dirigitirati), imati svu neograničenu vlast' te *na svakom koraku* u značenju 'svuda, na svim mjestima, u svim fazama, uvijek, neprestano, stalno' te ih autor upotrebljava kako bi opisao bezobzirnost i moć divova: *U jednoj šumi njegove kraljevine nastan je dvojici divova što ubijaju i pljačkaju, žare i pale i goleme štete čine na svakom koraku* (Ibid., str. 115). Svi su ga se ljudi, ratnici i divovi, koje je krojač susreo, bojali, a navedeno možemo iščitati iz frazema *kuda koji: Divovi se prestrašili: u strahu da će ih sve pobiti umakoše kuda koji* (Ibid., str. 114). Kralj je krojačiću obećao svoju kćer jedinicu te polovicu nasljedstva ako ispuni nekoliko junačkih djela za njega, no nakon što je ovaj sve izvršio, kralj ga želi prevariti, pa je samim tim on okarakteriziran kao prevrtljivo biće koje ne održava obećanje. Navedeno zaključujemo iz frazema *skinuti s vrata* koga, što, odnosno njegove inačice *maknuti s vrata* koga, što u značenju 'osloboditi se nametnute obaveze (opterećenja), otarasiti se koga, čega, olakšati sebi prilike (situaciju)': *Kralj se pak pokajao zbog svog obećanja i samo je opet namatao misli oko toga kako bi neugodnog junaka maknuo sa svog vrata* (Ibid., str. 118). Potvrđeni frazemi u funkciji su psihološke karakterizacije navedenih likova.

7.13.2. Frazemi u funkciji opisa radnje

U funkciji opisa radnje potvrđen je frazem *put pod noge* u značenju 'krenuti na put (putovanje), uputiti se u određenom pravcu' te se pojavljuje u trenutku kada se krojač nakon svog pothvata odlučuje na putovanje. Frazem *održati riječ*, u značenju 'održati / držati (ispuniti / ispunjavati) <dano> obećanje, ne odustati / ne odustajati od obećanja', zabilježen je u trenutku kada krojač odluči pozvati kralja da ispuni svoje obećanje. Idući frazem je *u sav glas* u značenju 'vrlo glasno, iz sve snage <povikati, vikati i sl.>' te se pojavljuje u trenutku kada krojač glasno obavještava vojnike da je ubio sedmoricu jednim udarcem. Posljednji frazem je *zabadati <svoj> nos u što* u značenju 'upletati se u tuđe stvari, miješati se u što, biti pretjerano znatiželjan' te je potvrđen u trenutku kada krojač počinje jesti svoj pekmez: *Žena se sa svojom teškom košarom uspe stubama gore krojaču pa zareda pred njim otklapati ćupove u kojima bijaše pekmez. On ih sve pregleda jedan za drugim, uze ih redom podizati gore k sebi i zabadati nos (...)*(Grimm 1988: 109).

7.13.3. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U funkciji komentara zbivanja potvrđeni su frazemi: *ni manje ni više* u značenju 'upravo, baš tako, zaista, doista, u pravom smislu riječi', potvrđen u trenutku kada nas pripovjedač obavještava o tome da je krojač ubio točno sedam muha jedni udarcem; zatim *bijeli svijet* u značenju 'daleki (nepoznati) krajevi (zemlje), tuđina', potvrđen u situaciji kada čitatelj saznaje da se krojač odlučio na putovanje: *Krojač opasa pojas oko pasa, nakan da se otisne u bijeli svijet, jer mišljaše da je krojačka radionica premalena za njegovu hrabrost i junaštvo.* (Grimm 1988: 111); potom frazem *dubok san* sa značenjem 'čvrst san', a koji je zabilježen u situaciji koja nas obavještava o stupnju umora i sna u koji je utonuo krojač; *kamo sreće* <!/> u značenju 'bilo bi dobro da je tako, šteta što nije tako', zabilježen tijekom kraljevog žaljenja za upoznavanjem i unajmljivanjem krojača za obavljanje junačkih pothvata; *na svu sreću*,

odnosno inačica *sva sreća* u značenju 'srećom, zbog povoljnih okolnosti, na opću korist', potvrđena u situaciji kada krojač potiče međusobno ubijanje divova: '*Sva sreća*', reče on, 'što nisu iz zemlje iščupali stablo na kojem sam čučao, inače bih poput vjeverice morao skakutati s drveta na drvo. (Ibid., str. 118); potom frazem *vidjeti na svoje oči* koga, što, odnosno inačica *vidjeti na rođene oči* koga, što u značenju 'biti očevidac čega, pratiti pogledom koga, što', potvrđen u trenutku kada čitatelj saznaje da su svi ratnici svjedoci krojačevih junačkih djela; posljednji frazem *i lijevo i desno* u značenju 'posvuda, na sve strane' potvrđen je u trenutku kada se čitatelja obavještava o tome da je krojač ušao u šumu i borbu oprezno opažajući sve oko sebe na sve strane u šumi.

7.14. Frazeologija u bajci *Tri brata od zanata*

Bajka *Tri brata od zanata* svakako je svojim opsegom najkraća bajka u zbirci *Bajke i priče*. Naime, u ovoj bajci potvrđena su svega dva frazema te su upotrijebljeni u funkciji karakterizacije likova.

7.14.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U bajci *Tri brata od zanata* u funkciji karakterizacije likova potvrđeni su frazemi: *stiskati zube te momak i pol*. Frazem *stiskati zube*, u značenju 'otrpeti / trpjeti bol (nedaće, nepravdu, uvredu), strpljivo podnositi / podnijeti bol (teškoće, tegobe)', upotrijebljen je tijekom učenja zanata koji nije bio ni najmanje lagan: *Najmlađi se izvještio u mačevanju; dobio je doduše poneki udarac, ali je stiskao zube i u sebi kazivao: 'Budeš li se bojao udaraca, ode kuća u nepovrat!'* (Grimm 1988: 124). Navedenim frazemom prikazuje se strpljivost, usredotočenost i odlučnost najmlađeg brata. Frazem *momak i pol*, u značenju 'momak (dečko, čovjek, cura i sl.) izvrstan u svakom pogledu, momak (dečko, čovjek, cura i sl.) koji zaslužuje <svaku> pohvalu (kojem se svi dive)', potvrđen je u trenutku izricanja očeve pohvale jednom od sinova te dočarava stupanj očeva ponosa: – *Baš si momak i pol!* – pohvali ga otac. –

Majstor si u poslu kao i tvoj brat u svome, i zaista ne znam kome da ostavim kuću (Ibid., str. 126).

7.15. Frazeologija u bajci *Zlatna ptica*

U bajci *Zlatna ptica* potvrđeno je sedamnaest frazema, dva u kojima je vidljiva varijantnost sastavnice. Riječ je o frazemu *udariti brigu na veselje*, pri čemu je glagol *udariti* zamijenjen glagolom *tjerati*, te *baciti se / bacati se (pasti / padati i sl.) oko vrata* komu, pri čemu je glagol *pasti* zamijenjen glagolom *objesiti se*. Navedenu inačicu frazema, kao i dosad, provjerili smo u korpusu hrWaC. Navedene inačice u navedenom korpusu nisu potvrđene.

7.15.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U funkciji karakterizacije likova potvrđeno je osam frazema: *udariti brigu na veselje*, odnosno inačica *tjerati brigu na veselje*, *smetnuti s uma* koga, što, *dobra srca*, *pokloniti komu život*, *ode glava*, *klonuti duhom*, *teška srca* te *baciti se / bacati se (pasti / padati i sl.) oko vrata* komu, odnosno inačica *objesiti se oko vrata* komu.

Frazem *udariti brigu na veselje*, odnosno njegova inačica *tjerati brigu na veselje*, u značenju 'zaboraviti brige (nevolje) u veseloj atmosferi (društvu), veseliti se unatoč neprilikama', te *smetnuti s uma* koga, što, u značenju 'zaboraviti <na> koga, <na> što, izgubiti iz vida koga, što', potvrđeni su u dijelu teksta u kojem dva brata odlaze u potragu za zlatnom pticom te nailaze na lisicu koja im daje uputu o tome kako doći do nje, no oni navedenu uputu nisu slušali. Dva brata, umjesto u potragu za zlatnom pticom, smjestila su se u jednoj krčmi gdje su uživali ne radeći ništa: *I tako uđe u bučnu i veselu, i tu poživje lagodno, tjerajući brigu na veselje, i sasvim smetnu s uma zlatnu pticu, zaboravi oca i svaku dobru pouku i savjet* (Grimm 1988: 130). Navedenim frazemima dočarava nam se nevaljalost, lijenost te neposlušnost tih momaka. Najmlađi brat opisan je frazemom *dobra srca* u značenju 'dobar, osjećajan, suosjećajan,

pun razumijevanja'. Ovaj frazem potvrđen je kada najmlađi momak susreće lisicu koji nije želio ozlijediti. Upotrebom navedenog frazema autor naglašava njegovu dobrotu, suosjećanje i ljudskost. Momak je bio toliko dobar da u jednoj situaciji nije mogao poslušati lisičin savjet te je zbog toga bio zatvoren u tamnici. Naime, lisica ga je upozorila na to da mora ukrasti kraljevnu, no ne smije joj dozvoliti da se pozdravi s roditeljima. Ipak, nakon onoliko suza momak je popustio te zbog toga biva uhvaćen i zatvoren. U tom trenutku na vidjelo izlazi lisičina dobrotu i naklonost koja se naglašava frazemima *pokloniti* komu *život* u značenju 'ostaviti koga na životu' te *ode glava* komu u značenju 'čovjek lako nastrada, može se nastradati, može se život izgubiti, nastradat ćeš'. Navedeni frazemi pojavljuju se u trenutku lisičina savjetovanja. Također, osim navedenih frazema, u funkciji psihološke karakterizacije lisice je i frazem *klonuti duhom* u značenju 'obeshrabriti se / obeshrabrivati se, snužđiti se, izgubiti / gubiti polet', a kojim lisica tješi momka u trenutku kada biva zarobljen: *Ali ne **kloni duhom** jer ću ti ipak pomoći i kazati kako ćeš do zlatnog konja* (Grimm 1988: 132). Frazem *baciti se / bacati se (pasti / padati* i sl.) *oko vrata* komu, odnosno inačica *objesiti se oko vrata* komu, u značenju 'zagrliti / grliti koga, bacati se / baciti se (pasti / padati) u zagrljaj komu', upotrijebljen je pri opisu konačnog susreta dvoje zaljubljenih te ukazuje na stupanj njihove ljubavi.

7.15.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

U funkciji opisa mjesta radnje potvrđen je samo jedan frazem. Riječ je o frazemu *preko brda i dolina* u značenju 'vrlo daleko, na velikoj udaljenosti, na veliku udaljenost': *Pošto je to izrekla, lisica opet pruži rep, a kraljević sjede na nj. i opet su potekli **preko brda i dolina**, jurili tako da su vlasi zviždale na vjetru* (Grimm 1988: 131).

7.15.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U ovoj funkciji potvrđeno je pet frazema: *put pod noge*, *utonuti u san*, *održati riječ*, *kud i kamo* te *ugasiti žeđ*.

Frazem *put pod noge*, u značenju 'krenuti na put (putovanje), uputiti se u određenom pravcu', potvrđen je u trenutku kada se najmlađi kraljević odluči otići u potragu za zlatnom pticom, a *utonuti u san*, u značenju 'zaspati, usnuti, prijeći / prelaziti iz budnosti u san, početi / počinjati spavati', u trenutku njegove odluke da je vrijeme za počinak. Frazemi *održati riječ*, u značenju 'održati / držati (ispuniti / ispunjavati) <dano> obećanje, ne odustati / ne odustajati od obećanja', te *kud i kamo* potvrđeni su u trenutku kraljeva održavanja obećanja, odnosno kada mladom kraljeviću daje svoju kćer: *Sav radostan požurio se pred kralja te ga izvijesti da je pogodba ispunjena, a kralj već ne imade ni kud ni kamo nego održati riječ i momku dati svoju kćer* (Grimm 1988: 134). Frazem *kud i kamo*, sa značenjem 'nikamo', potvrđen je u negativnom obliku. Posljednji frazem potvrđen u funkciji opisa radnje je *ugasiti žeđ* sa značenjem 'dovoljno se napiti čega' te je potvrđen u trenutku kada umorni mladić traži okrjepu.

7.15.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U funkciji komentara zbivanja potvrđena su tri frazema: *teška srca*, *došao je red* na koga, što, *okušati sreću* te *na svu sreću*.

Frazem *došao je red* na koga, što, u značenju 'pružila se (pruža se) prilika komu, čemu, ostvarili su se (ostvaruju se) uvjeti za što', potvrđen je u trenutku kada čitatelj saznaje da u potragu za zlatnom pticom ide i najmlađi kraljević, premda se kralj nećkao oko dopuštenja. U toj situaciji potvrđen je i frazem *okušati sreću* u značenju 'okušati svoj uspjeh u čemu' te *teška srca* u značenju 'nerado, teško, s mukom'. Naime, pripovjedač nas obavještava da će, s obzirom na to da dva starija kraljevića nisu uspjela pronaći

zlatnu pticu, to isto pokušati uraditi i najmlađi kraljević, no nije mu bilo lako krenuti samom na putovanje. Frazem *na svu sreću* upotrijebljen je u situaciji u kojoj čitatelj saznaje da mladi kraljević nije poginuo tijekom pada u bunar jer je bunar bio suh: *Najmlađi pak brat nije poginuo: kako je zdenac, na svu sreću, bio suh, pao je momak na meku mahovinu i nije se povrijedio, ali iz one dubine nije mogao van* (Grimm 1988: 135). Značenje navedenog frazema je 'srećom, zbog povoljnih okolnosti, na opću korist'.

7.16. Frazeologija u bajci *Zlatna guska*

U bajci *Zlatna guska* potvrđeno je sedamnaest frazema, u njih pet vidljiva je varijantnost neke od sastavnice. Riječ je o frazemima: *ići svojim putem*, pri čemu je glagol *ići* zamijenjen glagolom *izdiriti*, zatim *izbečiti (razrogačiti) oči* na koga, što, pri čemu je glagol *izbečiti* zamijenjen glagolom *izvaliti, umrijeti od gladi*, potvrđeno kao *presvisnuti od gladi, biti po volji* komu, čemu, pri čemu je leksem *volja* zamijenjen leksemom *ćud*, te frazem *za ime Boga*, pri čemu je imenica *Bog* zamijenjena pridjevom *božji*. Korpus hrWaC bilježi inačice *izvaliti oči* na koga, što, *biti po ćudi* komu, čemu te *za ime božje*, ali ne bilježi inačice *izdiriti svojim putem* te *presvisnuti od gladi*. Upotrebom navedenih glagola autor doprinosi ekspresivnosti leksika navedene bajke.

7.16.1. Frazemi u funkciji karakterizacije likova

U funkciji karakterizacije likova prvi potvrđen frazem je *doći / dolaziti <k> pameti* te se pojavljuje u trenutku odlaska najmlađeg sina u šumu. Naime, dvojica starije braće otišlo je sjeći drva prije njega, no kući su se vratili ozlijeđeni. Otac nije želio dati dopuštenje najmlađem sinu za odlazak u šumu, no on je toliko ustrajao na tome da ga otac naposljetku pušta: – *Hajde samo, hajde, kad si toliko navro. Kad nastradaš, već ćeš doći pameti* (Grimm 1988: 138). Značenje je navedenog frazema 'postati / postajati razuman (bistar, lucidan), opametiti se / opamećivati se, početi se / počinjati se ponašati razumno'. Navedenim frazemom dočarava nam se odnos oca i djece, odnosno

njegova popustljivost te mogućnost da dijete samo osjeti posljedice svojih postupaka. Bukvan je u šumi susreo gladnog i žednog neznanca koji ga je zamolio jela i pića. Iako Bukvan nije imao mnogo, on ga ponudi svojim obrokom. Ovim činom Bukvan iskazuje svoju dobrotu, ljudskost te suosjećanje. U navedenoj situaciji potvrđeni su frazemi *biti po volji* komu, čemu u značenju 'svidati se (odgovarati) komu, čemu' te *dobra srca* u značenju 'dobar, osjećajan, suosjećajan, pun razumijevanja': – *Imam samo kruha zagorjela u pepelu i kisela piva: ako ti je po volji, lijepo ćemo sjesti i založiti* (Grimm 1988: 138). S obzirom na to da je Bukvan neznanca nagradio hranom, neznancu je Bukvana zlatnom guskom koja se nalazila u drvetu. Svi su bili začuđeni vidjevši Bukvana sa zlatnom guskom, osobito djevojke čije su se ruke zalijepile za zlatnu gusku u trenutku kada su joj htjele ukrasti pero. Njihova znatiželja te zbunjenost naglašena je frazemima *izbečiti (iskolačiti, razrogačiti) oči* na koga, na što, odnosno njegova inačica *izvaliti oči* na koga, što u značenju 'pogledati koga, što začuđeno (zbunjeno, širom otvorenih očiju)', zatim *snebiti se od čuda* u značenju 'jako se začuditi' i *ne ide u glavu* komu, što u značenju 'ne moći shvatiti što, nikako ne razumjeti što'. Također, u trenutku kada djevojke slijede Bukvana i zlatnu gusku, svećenik izriče pokudu djevojkama. Navedenim činom očituje se svećenikov strogi stav, a dočaran je frazemom *u sav glas: Nasred polja susretne ih župnik, pa kad ugleda neobičnu povorku, okrenu da ih kori u sav glas* (Ibid., str. 139). Značenje ovog frazema je 'vrlo glasno, iz sve snage (povikati / vikati i sl.)'. Navedeni frazemi u funkciji su psihološke karakterizacije navedenih likova. U navedenoj bajci potvrđeni su i frazemi u funkciji socijalne karakterizacije likova, a pojavljuju se prilikom susreta Bukvana i neznanca u šumi. Naime, u njihovu dijalogu potvrđeni su frazemi *umrijeti od gladi*, odnosno njegova inačica *presvisnuti od gladi* sa značenjem 'biti jako gladan' te *stegnuti /stezati pojas* u značenju 'smanjiti / smanjivati osnovne životne troškove, uvesti / uvoditi štednju, štedjeti na sebi, gladovati': – *Ah – zajada mršonja – izjeo sam punu peć kruha mekinjaša, ali*

*kakve li od toga koristi kad čovjeka pritisne ljuta glad kao što je pritisla mene; želudac mi prazan i sve mi zavrće, pa evo moram **pritegnuti pojas** što jače ne želim li **presvisnuti od gladi** (Ibid., str. 141).*

7.16.2. Frazemi u funkciji mjesta i vremena radnje

Frazem *jednog dana* pojavljuje se u funkciji opisa vremena radnje navedene bajke. Riječ je, dakle, o ustaljenom izrazu koji se pojavljuje u gotovo svim bajkama te označava neko nedefinirano vrijeme karakteristično za bajke: *Zbilo se tako da je **jednog dana** najstariji sin krenuo u šumu da nasiječe drva (...)* (Grimm 1988: 137).

7.16.3. Frazemi u funkciji opisa radnje

U ovoj funkciji potvrđena su tri frazema: *ići svojim putem*, odnosno njegova inačica *izdiriti svojim putem*, zatim *prasnuti u smijeh* te *do mile volje*. Značenje prvog frazema je 'živjeti prema vlastitim uvjerenjima, živjeti (postupati / postupiti) po svojoj volji, držati se svoga stava, osamostaliti se' te se pojavljuje u trenutku kada najstariji sin odbija s gladnim neznancem podijeliti svoj obrok te ga otjera. Frazem *prasnuti u smijeh*, u značenju 'glasno (u sav glas) se nasmijati', pojavljuje se u situaciji kada Bukvan sa svojom zlatnom guskom i povorkom uspijeva nasmijati ozbiljnu kraljevnu, a *do mile volje*, u značenju 'koliko god se želi (hoće), do zadovoljavanja svojih prohtjeva, do iznemoglosti', kada Bukvan žednom neznancu govori da će mu on osigurati piće: – *Ne brini, ja ću ti pomoći – uze ga tješiti Bukvan. – Hodi sa mnom, napit ćeš se **do mile volje*** (Ibid., str. 140).

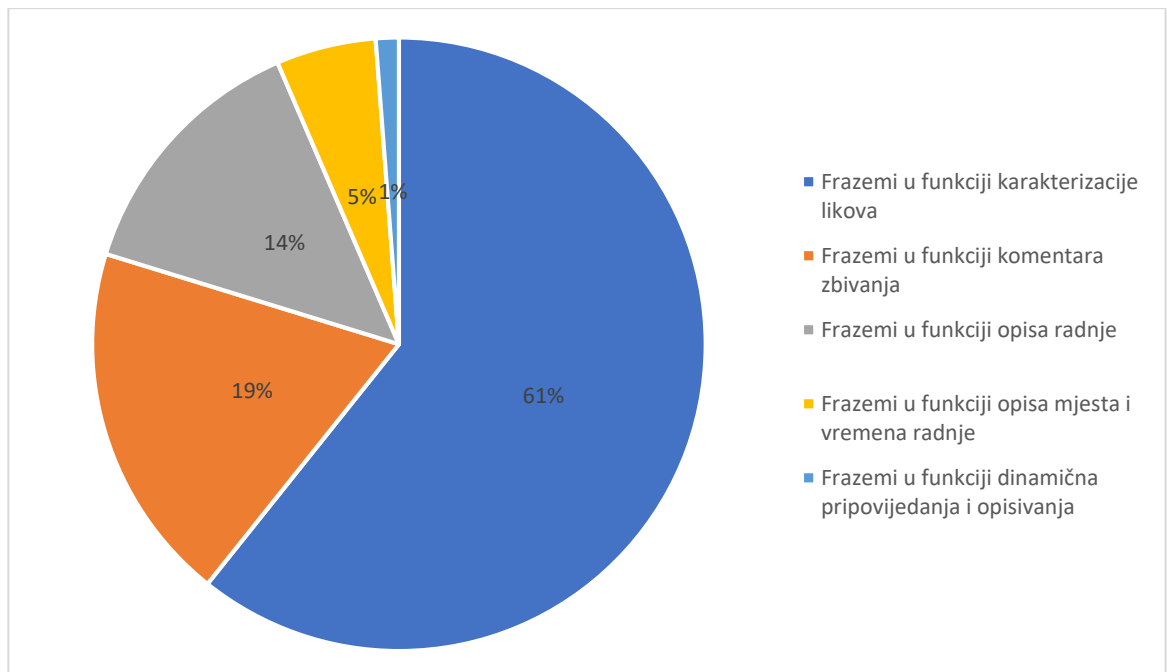
7.16.4. Frazemi u funkciji komentara zbivanja

U funkciji komentara zbivanja potvrđena su četiri frazema: *za ime Boga*, odnosno inačica *za ime božje*, zatim *ni kud ni kamo, biti po volji* komu, čemu, odnosno njegova inačica *biti po ćudi* komu, čemu te *održati riječ*. Svi navedeni frazemi pojavljuju se u trenutku kada Bukvan saznaje da kralj daje svoju kćer

za ženu onom tko je uspije nasmijati. Naime, čuvši ovu obavijest, Bukvan sa svojom zlatnom guskom odlazi do kraljevine te je naposljetku uspijeva nasmijati. U trenutku kada čitatelj saznaje da kralj nije zadovoljan Bukvanom kao zetom, pojavljuju se frazemi *ni kud ni kamo* sa značenjem 'nikamo' te *biti po volji* komu, čemu. Značenje potonjeg frazema je 'svidati se (odgovarati) komu, čemu' te je upotrijebljen u negativnom obliku. Frazem *održati riječ* potvrđen je u trenutku kada saznajemo da kralj mora održati dano obećanje. Značenje navedenog frazema je 'održati / držati (ispuniti / ispunjavati) <dano> obećanje, ne odustati / ne odustajati od obećanja'.

8. Analiza rezultata i rasprava

U svrhu je provedenoga istraživanja prikupljena frazeološka građa iz zbirke *Bajke i priče* braće Grimm koja se najprije promatra u okviru pojedine bajke u kojoj je potvrđena, a zaključno i na općoj razini. Za potrebe rada frazeološka građa prikupljena je na temelju šesnaest bajki braće Grimm. Njime se željelo dati uvid u funkciju frazema u okviru bajki kao književnoga izvora te ih dovesti u vezu s obilježjima bajke kao književne vrste i njezinom poetikom. Frazem se kao obilježje jezika i stila promatra u upotrebi u izdvojenom literarnom korpusu koji se za bajku kao književnu vrstu može smatrati reprezentativnim.

Slika 1. Grafički prikaz potvrđenih frazema u potvrđenim funkcijama

9. Zaključak

Frazeologija je jedna od najmlađih lingvističkih disciplina te su stoga njezine osnovne jedinice – frazemi, često predmetom proučavanja znanstvenih i drugih radova, a o čemu svjedoči i *Bibliografija hrvatske frazeologije* objavljena 2017. godine. Ovim radom željelo se podrobnije promotriti frazeološku građu uključenu u bajke, i to u prvome redu s obzirom na funkciju u kojoj su frazemi potvrđeni u okviru samoga teksta. U ovome radu frazeološka je građa istraživana na temelju literarnog izvora Wilhelm i Jacob Grimm (1988), *Bajke i priče*, Grafički zavod Hrvatske. Navedeni izvor sadrži četrdeset bajki, no za potrebe ovoga rada odabrano je njih šesnaest: *Snjeguljica i sedam patuljaka, Ivica i Marica, Cvilidreta, Matovilka, Ribar i njegova žena, Crvenkapica, Pepeljuga, Trnoružica, Jorinda i Joringel, Snjeguljica i Ružica, Začarani kraljević, Kraljevna-guščarica, Sedam jednim udarcem, Tri brata od zanata, Zlatna ptica te Zlatna guska*. Ukupan broj potvrđenih frazema u svih šesnaest bajki je dvjesto četrdeset i sedam. Od navedenog broja, sedamdeset i šest frazema potvrđeno je više puta u različitim bajkama. Najveći je broj frazema potvrđen u svom u izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja ustaljenom obliku. Potvrđeni frazemi najčešće se pojavljuju u funkciji karakterizacije likova (150), zatim u funkciji komentara zbivanja (47), potom u funkciji opisa radnje (34), u funkciji opisa mjesta i vremena radnje (13) te u funkciji ostvarivanja dinamična pripovijedanja i opisivanja (3). S obzirom na navedeno, možemo zaključiti da su ostvareni svi ciljevi rada. Naime, započeli smo s utvrđivanjem prisutnosti frazema u bajkama braće Grimm, odnosno njihovom ekscerpacijom iz zbirke *Bajke i priče*, zatim je prikupljena građa potvrđena u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2003) i u *Bazi frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na mrežnoj stranici frazemi.ihjj.hr te je uslijedilo utvrđivanje semantičkog opisa u navedenim izvorima potvrđenih frazema. Treći je cilj pretpostavljao opis i analizu funkcije u kojoj se potvrđeni frazemi pojavljuju u

pojedinoj bajci. Također, potvrđene su i obje hipoteze, prikupljeno je ukupno dvjesto četrdeset i sedam frazema, a najviše je njih potvrđeno u funkciji karakterizacije likova.

10. Popis literature

1. Fink-Arsovski, Željka (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF press, Zagreb.
2. Frančić, Anđela, Hudečak, Lana, Mihaljević Milica (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
3. Katnić-Bakaršić, Marina (2001). *Stilistika*. Svjetlost, Sarajevo.
4. Kovačević, Barbara (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Instituta hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
5. Menac, Antica (2007). *Hrvatska frazeologija*. Naklada Ljevak, Zagreb.
6. Propp, Vladimir Jakovlevič (1982). *Morfologija bajke*. Prosveta, Beograd.
7. Silić, Josip (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput, Zagreb.
8. Solar Milivoj (2005). *Teorija književnosti*. Školska knjiga, Zagreb.

Rječnici

1. Anić, Vladimir (2007). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber, Zagreb.
2. Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak, Zagreb.

Mrežni izvori

1. *Baza frazema* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://frazemi.ihjj.hr/> (5. 9. 2021.)).
2. Josić, Ljubica (2011). *Književnoumjetnički stil – funkcija standardnoga jezika, jezik sui generis ili »nadstil«?* (<https://hrcak.srce.hr/110388> (22. 8. 2021.)).

3. Mihaljević, Milica i Kovačević, Barbara (2006). *Frazemi kroz funkcionalne stilove*. Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika 53/1. (<https://hrcak.srce.hr/16627> (22. 8. 2019.)).

4. Hrvatski mrežni korpus (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/> (5.9.2021.)).

Korpus

1. Braća Grimm (1988). *Bajke i priče*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

11. Prilozi

Rječnik prikupljenih frazema

Nadnatuknice su navedene podebljanim verzalnim slovima, a natuknice podebljanim slovima. Običnim se kosim slovima navodi oznaka rekcije. Izostavljivi dijelovi frazema navode se u izlomljenim zagradama, a u oblim se zagradama navode varijantne frazemske sastavnice. Parovi glagola svršenoga i nesvršenoga vida u okviru istoga frazema označuju se kosom crtom. Primjer upotrebe pojedinoga frazema donosi se u kurzivu, a sam frazem podebljanim kosim slovima. Uz svaki se od primjera navodi naslov bajke i broj stranice u korištenomu izvoru na kojoj je određeni frazem potvrđen.

A

ANDEO

andeo čuvar

onaj koji bdije nad *čijim* životom, onaj koji štiti (brani) *koga* od zla i nepredviđenih teškoća

*Pripovjediše to majci, a nato im ona objasni kako je ono očito bio **andeo čuvar** što čuva dobru djecu. (Snjeguljica i Ružica, str.81)*

B

BIJEG

udariti u bijeg (trk)

početi jako brzo trčati

Udari jedna u trk: trčala je po oštrom kamenju i po trnju, a šumske zvijeri gledale je kako bježi (...). (Snjeguljica, str. 7)

BIJELO

bijel kao snijeg

izrazito bijele boje

*Ubrzo zatim rodi joj se kćerkica, a kako bijaše **bijela kao snijeg**, obraza rumenih kao ruža i kose crne poput ebanovine, nazvaše je Snjeguljicom. (Snjeguljica, str. 5)*

BIJES

kipjeti od bijesa

biti jako ljut, uzrujan

*Čuvši to, opaka kraljica **uskipje od bijesa**, jer je razabrala da je Snjeguljica oživjela. (Snjeguljica, str. 12)*

puknuti / pucati od bijesa

razljutiti se / ljutiti se, uzrujati se / uzrujavati se

*– Sam ti je đavo to rekao! Sam ti je đavo to na jezik stavio! – uzvika se vilenjak **pucajući od bijesa**. (Cvilidreta, str. 35)*

BLAGO

ni za sve blago (zlato) <ovoga> svijeta

ni u kom slučaju, nizašto, nipošto

*– Ne damo ga **ni za sve zlato na svijetu** – odgovoriše mu patuljci. (Snjeguljica, str. 17)*

BOG

za ime Boga (božje) <!>

izraz čuđenje i prijekora

*– Bježi, **za ime božje**, ne diraj! (Zlatna guska, str. 139)*

BRDO

preko brda i dolina

vrlo daleko, na velikoj udaljenosti, na veliku udaljenost

*Pošto je to izrekla, lisica opet pruži rep, a kraljević sjede na nj. i opet su potekli **preko brda i dolina**, jurili tako da su vlasi zviždale na vjetru. (Zlatna ptica, str. 131)*

BRIGA

udariti (tjerati) brigu na veselje

zaboraviti brige (nevolje) u veseloj atmosferi (društvu), veseliti se unatoč neprilikama

*I tako uđe u bučnu i veselu, i tu poživje lagodno, **tjerajući brigu na veselje**, i sasvim smetnu s uma zlatnu pticu, zaboravi oca i svaku dobru pouku i savjet. (Zlatna ptica, str. 130.)*

BRŽE

brže-bolje

najvećom brzinom, što je brže moguće

*A Marica je gurnu, i vještica sunu duboko unutra. Zatim **brže-bolje** zatvori željezna vrata i namakne kračun. (Ivica i Marica, str. 27)*

Č

ČAS

svaki čas

često

*Opazi to otac te mu reče: Što to, Ivice, **svaki čas** zastajkuješ i gledaš? (Ivica i Marica, str. 20)*

u pravi čas

u pravom trenutku, u pravo vrijeme

Djevojke su stigle u pravi čas, prihvatiše ga i pokušaše da mu odmrse bradu, ali uzalud; brada i povraz vraški se zamrsili. (Snjeguljica i Ružica, str. 86)

ČUDO

čudom se čuditi

jako se čuditi, iščuđavati se, snebivati se

Tada njih dvoje zajedno siđoše, a uto se dolje probudiše kralj i kraljica i svi dvorjani redom: samo su gledali jedni u druge i čudom se čudili. (Trnoružica, str. 74)

gle čuda <!>

neobična (neočekivana, iznenađujuća) stvar, izvan očekivanja je što

I gle čuda: sve što bi cvijetom dodirnuo, oslobađalo se čarolije, pa se tako i Jorinda prevratila u svoj djevojački lik... (Jorinda i Joringel, str.77)

snebiti se od čuda

jako se začuditi

Uzvikali se patuljci, a sedmi kad u svojoj postelji vidje Snjeguljicu kako spava, zovnu ostale. Pritrčaše oni te se snebiše od čuda. (Snjeguljica, str. 9)

D

DAN

cijeli (sav) bogovetni dan (noć)

čitav, cijeli dan

Išli su svu bogovetnu noć i još sutradan od jutra do mraka, ali nikako da iz šume pogode van. (Ivica i Marica, str. 24)

iz dana u dan

svakim danom, neprekidno / o stalnom povećavanju intenziteta čega
Snjeguljica pak rasla i stasala, i bivala sve ljepša iz dana u dan.
(*Snjeguljica*, str. 6)

i (ni) danju i (ni) noću

neprekidno, cijelo vrijeme

Nadutost, zavist i povrijeđena taština neprestano rasla u njezinu srcu i naposljetku je toliko presvojila te nije od nje ni danju ni noću imala mira ni počinka. (Snjeguljica, str. 14)

jednog dana

nedefinirano, apstrahirano vrijeme radnje u bajkama

Jednog dana stajala žena uz mali prozor i gledala u vrt, pa ugledala lijehu zasađenu nadasve lijepim matovilcem, tako svježim i zelenim da nije od njega mogla pogleda odvratiti (...). (Matovilka, str. 37)

DAH

ostati bez daha

zapanjiti se, zabezeknuti se, ne moći disati od straha (uzrujanosti, šoka itd.)
(...) *Snjeguljica je ostala bez daha i pala na to kao mrtva. (Snjeguljica, str. 11)*

DOBITI

dobiti svoje

biti zaslužen, kažnjen, loše proći svojom krivicom

*Ali tek što je odgrizla zalogaj, sruši se – pade mrtva na tlo. Opaka kraljica ošinu je strašnim pogledom i zlobno se naceri. – Eto ti, **dobila si svoje** ...*
(*Snjeguljica*, str. 14)

DRUGI

nema (nije bilo) druge <komu>

mora (moralo je) tako biti, nema (nije bilo) izbora

*Kako li se samo uciviljela jadna sekica! Ali **ne bijaše druge**, morade po vodu.* (*Ivica i Marica*, str. 27)

DUHOM

klonuti duhom

obeshrabriti se / obeshrabrivati se, snužđiti se, izgubiti / gubiti polet

*Ali **ne kloni duhom** jer ću ti ipak pomoći i kazati kako ćeš do zlatnog konja.*
(*Zlatna ptica*, str. 132)

Đ

ĐAVAO

idi do đavola <!>

ne gnjavi<!>, ne zanovijetaj<!>, ne smetaj<!>

***Idite do đavola** i neka vam otpadnu potplati na cipelama!* (*Snjeguljica i Ružica*, str. 87)

G

GLAD

umrijeti / umirati (presvisnuti) od gladi

biti jako gladan

Baš si lud! – uzviknu žena. – Onda ćemo svo četvero presvisnuti od gladi. Treba samo da nam oblanjaš daske za lijes. (Ivica i Marica, str. 19)

GLAVA

ne ide u glavu *komu što*

ne može shvatiti *tko što*, nikako ne razumije *tko što*

Ivica joj pak pružao koščicu, a stara, kraj svojih zamućenih očiju, mišljaše da mu je takav prst i nikako joj nije išlo u glavu kako se to nije još utovio. (Ivica i Marica, str. 26)

ode glava *<komu>*

čovjek lako nastrada, može se nastradati, može se život izgubiti, nastradat ćeš

– Ah, gospodaru – odgovori ona – ne smijem vam to reći niti ijednom ljudskom stvoru, ne smijem iskazati svoje jade, jer sam se tako pod nebom zaklela, inače mi ode glava, životom ću platiti. (Kraljevna – gušćarica, str. 106)

preko (uvrh) glave je *komu koga, čega*

previše je *komu koga, čega*, dosadio je *komu tko*, dosadilo je *komu što*, neizdrživo je *komu od koga, od čega*, nepodnošljivo je *komu od (zbog) koga, od (zbog) čega*

I vas dviju već mi je uvrh glave. Ne znate li ništa pametnije? (Snjeguljica i Ružica, str. 85)

udarilo je (sunulo je) u glavu *komu što*

uobrazio se *tko*, umislio se *tko*, došao je u stanje euforije *tko zbog čega*

– Ah, ženo, što ti je to sunulo u glavu? Ne mogu ja od iverka takvo što tražiti – branio se muž. (Ribar i njegova žena, str. 46)

ženska glavo <!>

<luda (nesmotrena)> ženo<!>

- *Ama urazumi se, **ženska glavo!** – protivio se ribar. - Ne ide to pa ne ide! Nesklapno je to, ne može te iverak papom stvoriti. (Ribar i njegova žena, str. 49)*

GLAS

dići / dizati (podići / podizati) glas

usprotiviti se, odlučno izricati svoje mišljenje, jasno se izjašnjavati protiv koga, čega, protiviti se komu, čemu

*(...) Stijene se otkidale i rušile, nebo zatrli crni oblaci, ukrstile munje i gromovi udarali, a na moru se dizali silni tamni valovi što im je kreste pjena bjeljavinom krunila, i usred sve te huke i tutnjave ribar **podize glas** (...) (Ribar i njegova žena, str. 51)*

u sav glas

vrlo glasno, iz sve snage (povikati / vikati)

*Naumila se ona osvetiti zato što je nisu pozvali, pa kako upade, nikoga ne pogleda i ne pozdravi nego odmah **u sav glas** izviknu svoje proroštvo (...) (Trnoružica, str. 71)*

GODINA

iz godine u godinu

stalno, svake godine

*Oko dvora porastao trnjak divlje ruže, **iz godine u godinu** sezao dalje i neprestano se penjao (...) (Trnoružica, str. 72)*

zaći u godine

ostarjeti

Nekoć vam živjela kraljica što je obudovjela i zašla u godine (...) (Kraljevna – guščarica, str. 97)

GOL

gol golcat

potpuno gol

*– Ništa drugo nego ga **gola golcata** strpati u bačvu što je iznutra načičkana oštrim čavlima (...) (Kraljevna – guščarica, str. 108)*

GORA

preko sedam gora (brežuljaka)

iz velike daljine, izdaleka

*Pošto je privela kraju svoju zlu rabotu i dovršila sve oko jabuke, zla kraljica premaza lice, odjenu se kao stara seljakinja te uze put pod noge – **preko sedam brežuljaka**, kući sedam patuljaka. (Snjeguljica, str. 14)*

GOVORITI

ne govori (brbljaj) koješta <!>

ne vjerujem, nikako, nemoguće

*Ne ide to pa ne ide! Nesklapno je to, ne može te iverak papom stvoriti. – Čovječe, **ne brbljaj koješta!** (Ribar i njegova žena, str. 49)*

GRLO

koliko koga grlo nosi

na sav glas, vrlo glasno

I dohvati Ivicu suhonjavom rukom, prenese ga u malu staju i zatvori rešetkom: mogao se ondje derati što ga grlo nosi, ali mu pomoći ne bijaše. (Ivica i Marica, str. 26)

J

JEDNOM

jednom za svagda (jednom zauvijek)

uvijek, za sva vremena

'Već ću ja nešto smisliti da je dokrajčim jednom zauvijek' reče u sebi. (Snjeguljica, str. 12)

JUTRO

od <ranog> jutra do <mrklog> mraka

čitav dan, cijeli <Božji> dan, od jutra do večeri (noći)

– Kakve li ohole kraljevne, kako se samo ukrasila! – Rugale joj se njih dvije pa je otjerale u kuhinju. Ondje joj, u kuhinji, valjalo tegliti, od ranog jutra do mrklog mraka teške poslove raditi. (Pepeljuga, str. 59)

K

KAMEN

i kamen bi se smilovao

ono što mora izazvati svačije sažaljenje

– Što je tebi, kraljevno, te jecaš i tužiš da bi se i kamen smilovao? (Začarani kraljević, str. 91)

KAMO

nemati ni kud ni kamo

nema drugog izlaza

*Sav radostan požurio se pred kralja te ga izvijesti da je pogodba ispunjena, a kralj već **ne imade ni kud ni kamo** nego održati riječ i momku dati svoju kćer. (Zlatna ptica, str. 134)*

KORAK

na svakom koraku

svuda, na svim mjestima, u svim fazama, uvijek, neprestano, stalno

*U jednoj šumi njegove kraljevine nastan je dvojici divova što ubijaju i pljačkaju, žare i pale i goleme štete čine **na svakom koraku**. (Sedam jednim udarcem, str. 115)*

pružiti korak

požuriti se

*– Što to, Ivica, svaki čas zastajkuješ i gledaš? Hajde, **pruži korak!** (Ivica i Marica, str. 21)*

KRAJ

bez (ni) kraja i (ni) konca

beskrajno, dugo, predugo, nadugo

*I što je žaba prorekla, to se obistinilo: kraljica rodila curicu tako lijepu da kraljevoj radosti ne bijaše **ni kraja ni konca**. (Trnoružica, str. 71)*

bliži se kraj komu, čemu

biti na umoru (samrti), umirati

*Nekakvu bogatunu razboljela se žena, pa kad je osjetila da joj se **bliži kraj**,*

dozva k smrtnoj postelji svoju kćer jedinicu te joj reče: Budi dobra i ponizna (...) (Pepeljuga, str. 59)

doći kraju

završiti što

Dođe tako kraj svakoj brizi i nevolji, te djeca poživješe pokraj oca u samoj sreći i radosti. (Ivica i Marica, str. 30)

KRV

crven kao krv

izrazito crvene boje

Jedne noći dok je spavao usni mu se da je našao neobičan cvijet, crven kao krv, s krasnim krupnim biserom usred čaške. (Jorinda i Joringel, str. 77)

KUDA

kuda koji

svatko na svoju stranu

Divovi se prestrašili: u strahu da će ih sve pobiti umakoše kuda koji.
(*Sedam jednim udarcem*, str. 114)

L

LEĐA

okrenuti leđa *komu, čemu*

napustiti / napuštati *koga, što*, iznevjeriti / iznevjeravati *koga, što*, prekinuti / prekidati odnos *s kim*

– *Ne, Pepeljugo, ništa ti ne koristi: nećeš s nama jer nemaš prikladna ruha i ne znaš plesati. Samo bismo se morale zbog tebe stidjeti. I u tim riječima*

okrenu joj leđa pa sa svojim dvjema kćerima odbrza od kuće. (Pepeljuga, str. 64)

LIJEVO

i lijevo i desno

posvuda, na sve strane

*I to rekavši, zađe u šumu i poče zvjerati naokolo i obazirati se **i lijevo i desno**. (Sedam jednim udarcem, str. 117)*

M

MAH

u isti (jedan) mah

jedno, istodobno

*– Ne, nikako **u jedan mah!** – reče ona. – To bi patkici bilo preteško. Neka nas preveze jedno po jedno. (Ivica i Marica, str. 29)*

u prvi mah

u (na) početku, najprije, u prvom trenu (času)

*Strašno se **u prvi mah** uplašila Matovilka kad je pred nju banuo kraljević kakva dotad njezine oči nisu vidjele. (Matovilka, str. 39)*

MANJE

ni manje ni više

upravo, baš tako, zaista, doista, u pravom smislu riječi

*Mlatnuo je nesmiljeno, pa kad je povukao krpu i počeo brojati, nabroji **ni više ni manje** nego sedam ubijenih muha što otegnutih nožica ležahu pred njim. (Sedam jednim udarcem, str. 110)*

MILINA

milina je vidjeti (zaviriti u) koga, što

ugodno je vidjeti koga, što

*Snjeguljica i Ružica držale svoju kolibu u takvom redu i čistoći da **bijaše milina zaviriti u nju.** (Snjeguljica i Ružica, str. 81)*

MIR

pustiti koga na miru

ne dodijavati kome

*(...) zaspali i konji u staji, psi na dvorištu, golubovi na krovu, muhe na zidu, čak i vatra što je plamsala na ognjištu – i ona utinjala i utihnula, pečeka na njoj prestala da cvrči... u san utonuo i kuhar, **pustio na miru** momka koga je zbog njegova nemara htio za kosu povući. (Trnoružica, str. 72)*

MIŠ

siromašan k(a)o crkveni miš

biti posve siromašan, ubog, bez sredstava za život

*Bio jednom mlinar, **siromašan ko crkveni miš**, ali ponosan na svoju lijepu kćer, s kojom se rado hvalio. (Cvilidreta, str. 31)*

MJESTO

zauzeti čije mjesto

doći na mjesto koje ne pripada komu

*Himbena dvorkinja silom me natjerala te sam morala sa sebe svući svoje kraljevsko ruho, pa je ona **zauzela moje mjesto** kod mog zaručnika, a ja moram guščaricom biti i niske poslove raditi. (Kraljevna – guščarica, str. 107)*

MOMAK

momak i pol

momak (dečko, čovjek, cura i sl.) izvrstan u svakom pogledu, momak (dečko, čovjek, cura i sl.) koji zaslužuje <svaku> pohvalu (kojem se svi dive)

– *Baš si **momak i pol!** – pohvali ga otac. – Majstor si u poslu kao i tvoj brat u svome, i zaista ne znam kome da ostavim kuću. (Tri brata od zanata, str. 126)*

N

NOGA

bježati koliko koga noge nose

jako brzo trčati, trčati iz sve snage

*Udari jedna u trk: trčala je po oštrom kamenju i po trnju, a šumske zvijeri gledale je kako bježi i skakale oko nje. Ali joj ništa ne učiniše. Bježala je tako sve **dok su je noge nosile** a već se i večer bližila. (Snjeguljica, str. 7)*

jedva se držati na nogama

biti jako umoran, jedva stajati od umora (od bolesti), biti vrlo slab, onemoćati

*Vani se oborila takva oluja da se **jedva držao na nogama**. Vihor tresao kuće i drveće savijao i čupao, stijene se otkidale i rušile, nebo zastrli crni oblaci, ukrstile munje i gromovi udarali (...) (Ribar i njegova žena, str. 50)*

NOS

zabadati <svoj> nos u što

upletati se u tuđe stvari, miješati se u što, biti pretjerano znatiželjan

Žena se sa svojom teškom košarom uspe stubama gore krojaču pa zareda

*pred njim otklapati ćupove u kojima bijaše pekmez. On ih sve pregleda jedan za drugim, uze ih redom podizati gore k sebi i **zabadati nos** (...)*
(*Sedam jednim udarcem*, str. 109)

O

OČAJ

pasti / padati (zapasti) u očaj

izgubiti / gubiti svaku nadu

*Jadna mlinareva kći **zapala u očaj**, nije znala što će i kako će. Nije znala slamu u zlato presti (...)* (*Cvilidreta*, str. 31)

OKO

<izaći / izlaziti> pred oči komu

<usuditi se> izaći / izlaziti pred koga, pojaviti se / pojavljivati se pred kim /unatoč negativnim okolnostima/

*Nije vam bilo dovoljno što ste mi neki dan odrezale višak brade, nego me sad prikratiste za najbolji dio! Kako ću ovakav **svojima pred oči**? (Snjeguljica i Ružica, str. 87)*

izbečiti (iskolačiti, razrogačiti, izvaliti) oči <na koga, na što>

pogledati koga, što začuđeno (zbunjeno, širom otvorenih očiju)

*U krčmara bile tri kćeri. Kad su vidjele gusku, umalo što ne **izvališe oči**: bijahu radoznale i u čudu kakva je to neobična ptica, i sve ih nosila želja da se domognu kojeg zlatnog pera. (Zlatna guska, str. 138)*

sklopiti (zaklopiti) oči

umrijeti, preminuti

*To rekavši, **zaklopi** mati **oči** te promijeni svijetom. (Pepeljuga, str. 59)*

vidjeti na <svoje (rođene)> oči koga, što

biti očevidac čega, pratiti pogledom koga, što

*Odande je ubrzo **na rođene oči vidio** kako djevojka sjeda i raspliće zlačanu sjajnu kosu (...) (Kraljevna – guščarica, str. 106)*

zapelo je (zapinje) za oko (oči)

privući / privlačiti pozornost *komu*, jako je uočljivo ili svidjeti se *komu*

*(...) ponijela ju želja za onom salatom, sve joj zazubice rasle. **Zapela joj** salata **za oko** i želja joj za njim rasla iz dana u dan. (Matovilka, str. 37)*

OSOLITI

ne dati se <ni> osoliti

biti tvrdoglav

*Dobri ga starac nastojao odvratiti od ludog nauma, ali momak ni da čuje, **ne da se ni osoliti**. (Trnoružica, str. 73)*

OVDJE

ovdje-ondje (ovda-onda)

ponegdje, na nekim mjestima

*Kad su malko popoišli, Ivica zastane te se obazre na kuću; i sve se **ovda-onda** obazirao zastajkujući (...) (Ivica i Marica, str. 20)*

P

PAMET

doći / dolaziti <k> pameti

postati / postajati razuman (bistar, lucidan), opametiti se / opamećivati se,
početi se / počinjati se ponašati razumno

– *Hajde samo, hajde, kad si toliko navro. Kad nastradaš, već ćeš doći pameti.* (Zlatna guska, str. 138)

nije komu što nakraj pameti

ne moći ni zamisliti što

Nije mi bilo ni na kraj pameti da će žaba ikamo iz svoje vode. A evo je sada pred vratima, navrla da uđe k meni. (Začarani kraljević, str. 94)

ostavlja koga pamet

ne razmišljati racionalno

– *Ah, ženo, zar te pamet ostavila?* – *oprije se muž.* – *Kakvo te papinstvo spopalo?* (Ribar i njegova žena, str. 49)

pamet u glavu

opameti se (opametimo se, opametite se), dosta je bilo ludovanja, zabave i sl.

– *Pamet u glavu, i ne otvaraj nikome! I ni od koga ništa ne uzimaj!*
(Snjeguljica, str. 13)

palo je (pada) na pamet (um) *komu što*

prisjetiti se / prisjećati se *koga, čega*, pomisliti / pomišljati *na koga, na što*

Taman posla da pržim ili kuham ribu koja govori! – otpovrnu ribar. – Ne

pada mi na um. (Ribar i njegova žena, str. 43)

PASTI

pasti ničice <*pred kim*>

odnositi se prema *komu* suviše bojažljivo, osjećati i pokazivati

strahopoštovanje *pred kim*

(...) a njegova žena što je postala papom, sva u ruhu protkanu zlatom, sjedi

na još višem prijestolju, trostruka joj zlatna kruna na glavi, oko nje stoje

mnogi duhovnici i crkveni velikodostojnici, a do nogu joj ničice pali kraljevi

i carevi, kleče pred njom i papuču joj cjelivaju. (Ribar i njegova žena, str. 50)

PETA

biti za (čijim) petama

slijediti (progoniti) *koga*, pratiti u stopu *koga*

Kraljevna ode te otvori vrata, a žaba odmah skoči u dvoranu pa za

kraljevnom susljedice, za njezinim petama, i tako sve do njezine stolice.

(Začarani kraljević, str. 94)

podbrusiti pete

pobjeći velikom brzinom, što prije se maknuti

Patuljak se uplaši i skoči, u namjeri da umakne odande. Htjede on podbrusiti

pete, ali bijaše kasno. (Snjeguljica i Ružica, str. 89)

PLAČ

briznuti (udariti) u plač

naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati

*Lovac poslušao te odvede djevojčicu u šumu. Ali kad je onamo došao i potegao lovački nož da izvrši okrutnu zapovijed i da Snjeguljici probode nedužno srce, djevojčica **briznu u plač** i zajada, moleći lovca. (Snjeguljica, str. 6)*

*Tu joj zapovijedi da opet svu slamu u jednoj noći u zlato isprede ako joj je život mio. Djevojka naprosto nije znala što bi te **udari u plač**. (Cvilidreta, str. 33)*

POGLED

ošinuti <strašnim> pogledom koga

oštro (ljutito, prijekorno) pogledati koga

*Ali tek što je odgrizla zalogaj, sruši se – pade mrtva na tlo. Opaka kraljica **ošinu je strašnim pogledom** i zlobno se naceri. (Snjeguljica, str. 14)*

POJAS

stegnuti / stezati (pritegnuti) pojas

smanjiti / smanjivati osnovne životne troškove, uvesti / uvoditi štednju, štedjeti na sebi, gladovati

*– Ah – zajada mršonja – izjeo sam punu peć kruha mekinjaša, ali kakve li od toga koristi kad čovjeka pritisne ljuta glad kao što je pritisla mene; želudac mi prazan i sve mi zavrće, pa evo moram **pritegnuti pojas** što jače ne želim li presvisnuti od gladi. (Zlatna guska, str. 141)*

POMIRITI

pomiriti se s čime

rezignirati, mirno prihvatiti / prihvaćati neugodnu situaciju, ne poduzeti / ne poduzimati ništa

*Kad je kraljevna namjerila da opet uzjaše na svog konja, na Faldu, reče joj dvorkinja:– Na faldi ću ja jahati, a ti ćeš na mom kljusetu. Kraljevna se morala **pomiriti s time**. (Kraljevna – guščarica, str. 100)*

POSAO

ići (nastaviti <put>) za svojim poslom

obaviti planirane obaveze

*Djevojke su već navikle na njegovu nezahvalnost, pa i nisu marile. **Nastaviše put za svojim poslom**. (Snjeguljica i Ružica, str. 88)*

taman posla

nikako, nipošto, ne dolazi u obzir

***Taman posla** da pržim ili kuham ribu koja govori! – otpovrnu ribar. (Ribar i njegova žena, str. 43)*

POVUCI

povuci-potegni

mučna situacija, natezanje, okapanje, problemi

*Samilosne djevojke odmah prihvatiše čovječuljka, pa **povuci-potegni**, dok ga orao napokon ne ispusti. (Snjeguljica i Ružica, str. 88)*

POZELENJETI

pozelenjeti od zavisti

reagirati jakim negativnim emocijama

*Prepala se kraljica kad je to čula: sva je požutjela od muke i **pozelenjela od zavisti**. (Snjeguljica, str. 6)*

PRAV

prav pravcat

potpuno prav, potpuno stvaran

*(...) a potom se opet za njim sve sklopi i pretvori u **pravu pravcatu** živicu. (Trnoružica, str. 73)*

PRSTI

posrijedi su čiji prsti <gdje>

biti umješšan u što, sudjelovati u čemu, imati udjela u čemu

*Kad ugledaše Snjeguljicu kako na tlu leži kao mrtva, odmah pomisliše na maćehu – ta **njezini su prsti tu posrijedi**. (Snjeguljica, str. 13)*

PUKNUTI

kud puklo da puklo

što god da se dogodilo, ma što bilo, kako god bilo

*Njezin muž, čovjek meka srca, koji je svoju ženu volio, reče u sebi: 'Prije nego što pustiš da ti žena umre, donijet ćeš joj matovilca, pa **kud puklo da puklo!**' (Matovilka, str. 37)*

PUT

ići (otići, krenuti, izdiriti i sl.) svojim putem

živjeti prema vlastitim uvjerenjima, živjeti (postupati / postupiti) po svojoj volji, držati se svoga stava, osamostaliti se

– *Što dadnem tebi, neće biti meni. **Izdiri svojim putem!** I ostavi čovječuljka te ode dalje. (Zlatna guska, str. 137)*

(uzeti) put pod noge

krenuti na put (putovanje), uputiti se u određenom pravcu

*Pošto je privela kraju svoju zlu rabotu i dovršila sve oko jabuke, zla kraljica premaza lice, odjenu se kao stara seljakinja te **uze put pod noge** – preko sedam brežuljaka, kući sedam patuljaka. (Snjeguljica, str. 14)*

R

RAVNO

nema (nije bilo) komu ravna ili **nitko nije ravan komu**

biti najbolji, biti bolji od svih ostalih, nitko se ne može mjeriti *s kim*

*Kraljica pak, uvjerenjena da je pojela Snjeguljičinu jetru i pluća, mišljaše da je opet prva po ljepoti i da **joj nema ravne** u svoj kraljevini. (Snjeguljica, str. 10)*

RED

došao je (dođe) red na koga, što

pružila se (pruža se) prilika *komu, čemu*, ostvarili su se (ostvaruju se) uvjeti *za što*

Sada **dođe red** na trećeg sina da čuva stražu. Bijaše on spreman da te noći bdi, ali kralj nije baš imao pouzdanja u najmlađeg. (Zlatna ptica, str. 129)

nije red

nije uobičajeno, kako se ne radi, ne pristoji se

– **Nije red** da onoga tko ti je jednom u nevolji pomogao, poslije prezireš.

(Začarani kraljević, str. 95)

preko reda

ne čekati svoj red za što

Pošto njih jedanaest iznizaše svoje darove, iznebuha banu trinaesta sasvim **preko reda**. (Trnoružica, str. 71)

RIJEČ

ne izustiti (progovoriti, protisnuti) ni riječi

ne govoriti, ne izraziti što

Zatim joj dvorkinja krutim riječima zapovjedi da sa sebe svuče kraljevsko ruho i da se odjene u njezino loše, a na kraju se kraljevna morala pod nebom zakleti da nikome na kraljevskim dvorima, kad dođu onamo, neće o tome **ni riječi izustiti**. (Kraljevna – guščarica, str. 100)

Joringel nije mogao **ni riječi protisnuti**, niti se maknuti s mjesta. (Jorinda i Joringel, str.76)

ne reći (kazati) ni riječi <više>

šuteći, šutke, ni riječi ne govoreći

Vuk pritisnu kvaku, vrata se otvoriše, te on, **ne kazujući ni riječi više**, krenu ravno k postelji i poždera baku. (Crvenkapica, str. 56)

održati riječ

održati / držati (ispuniti / ispunjavati) <dano> obećanje, ne odustati / ne odustajati od obećanja

*Sav radostan požurio se pred kralja te ga izvijesti da je pogodba ispunjena, a kralj već ne imade ni kud ni kamo nego **održati riječ** i momku dati svoju kćer. (Zlatna ptica, str. 134)*

riječ je zapela (zastala) u grlu komu

zašutjeti, naglo prestati govoriti / od zbunjenosti, uzbuđenja i sl./

*Tek što je stupila na one dvore, prepoznala Snjeguljicu te se zaprepasti: **riječ joj u grlu zape**, ostade ona onako skamenjena. (Snjeguljica, str. 18)*

teške (opake) riječi

uvredljive riječi, teške uvrede

*Ta bijaše ona zaboravila sve prijašnje **opake riječi**. Ali dvorkinja odgovori još nabusitnije: – Hoćete li piti, idite sami na rijeku, ne želim biti vaša sluškinja. (Kraljevna – gušćarica, str. 98)*

trošiti riječi

govoriti uzalud

*– Ne pada mi na um. Nemoj **trošiti riječi** nego idi s milim Bogom. (Ribar i njegova žena, str. 43)*

RUKA

skrštenih ruku (sjediti, čekati)

besposleno, pasivno, ne radeći ništa, ne pružajući otpor (sjediti, čekati itd.)

– *Dajte sluškinji kakav posao, da ne stoji **skrštenih ruku**. (Kraljevna – gušćarica, str. 100).*

S

SAM

sam samcat

potpuno sam

*Zbilo se tako te upravo u onaj dan kad je djevojka navršila petnaestu godinu ne bijaše ni kralja ni kraljice na dvorima: djevojka ostala ondje **sama samcata**. (Trnoružica, str. 72)*

SAN

dubok san

čvrst san

*Kad je bilo o ponoći i kad div mišljaše da krojačić leži na postelji i spava **dubokim snom**, ustade div, dohvati tešku željeznu motku i njome mlatnu po postelji (...) (Sedam jednim udarcem, str. 113)*

pasti (utonuti) u dubok san

čvrsto zaspati

*U koji se čas ubola, prevali se na postelju što se ondje nalazila, pa **utonu u dubok san**. (Trnoružica, str. 72)*

san ne dolazi (ide) na oči komu

ne spava se *komu*, ne može zaspati *tko*

To ćemo još vidjeti – odslovi ona. U tome odoše na počinak. Ali ona nije bila zadovoljna, san joj nije išao na oči, od pohlepe i gramžljivosti nije mogla zaspati: sve je u glavi premetala što bi još mogla postati. (Ribar i njegova žena, str. 50)

spavati snom pravednika

mirno (bezbrižno) spavati, imati miran san

Ribar pak spavao snom pravednika, ta natrčao se on toga cijelog dana. (Ribar i njegova žena, str. 50)

trgnuti se iz (oda) sna

probuditi se

Probudili se i konji u staju na dvorištu i počeli glavom uzmahivati i otresati; oda sna se trgli i lovački psi pa poskakivali i repom mahali (...)
(Trnoružica, str. 74)

SALIVENO

stajati (pristajati) kao saliveno komu

savršeno odgovarati *komu*

On joj pruži zlatnu cipelicu, a ona sjede na klupicu, izvuče nogu iz teške drvene klompe i stavi je u zlatnu: pristajala joj kao salivena. (Pepeljuga, str. 69)

SEBE

<biti <sav>> izvan sebe

<biti> u afektu, afektivno (emotivno) reagirati

– *Ne mogu to više izdržati, ne, ne mogu! Kreći smjesta! Muž se odjenu i krenu sav izvan sebe.* (Ribar i njegova žena, str. 51)

SMIJEH

prasnuti u smijeh

glasno (u sav glas) se nasmijati

*(...) a kad je vidjela momka sa zlatnom guskom pod miškom i onih sedmero nevoljnika što su se prilijepili i nanizali jedno za drugim, **prasnu u smijeh** grohotom (...)* (Zlatna guska, str. 140)

SNAGA

iz sve snage

najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta

*Rasrdi se na to kraljevna, pograbi žabu te **iz sve snage** njome tresnu o zid.* (Začarani kraljević, str. 98)

SPAVATI

mirno spavati

biti rasterećen svake brige, biti siguran zbog svojega poštenja

– *Ne brini, sekice, **mirno spavaj**, Bog nas neće ostaviti.* (Ivica i Marica, str. 20)

SPOPASTI

što te spopalo <?!>

zašto to radiš <?!> /blagi prijekor/

– *Ah, ženo, što te spopalo da budeš caricom – oprije se muž. (Ribar i njegova žena, str. 48)*

SRCE

dirnuti / dirati (taknuti) u srce koga

ganuti koga, probuditi / buditi osjećaje u kome

On poče ljubazno s njome razgovarati te joj pripovjedi kako ga je njezina pjesma u srce dirnula i kako nije imao mira nego ju je morao vidjeti.

(Matovilka, str. 39)

dobra (mek) srca

dobar, osjećajan, suosjećajan, pun razumijevanja

Momak bijaše dobra srca i blage ćudi te će lisici ovako: – Budi bez brige, mala lijo, neću ti ja ništa nažao. (Zlatna ptica, str. 131.)

ležati na srcu komu što

tišti što koga

Tada se ona uvuče u golemu željeznu peć, tu okrenu jadati i plakati te poče izljevati što joj na srcu leži (...) (Kraljevna – guščarica, str. 107)

srce je komu zaigralo

postao je tko uzbuđen

Sedam jednim udarcem! 'Što rekoh: cio grad!' – nadostavi krojačić. –

'Vascijeli svijet treba da o tome zna!' I srce mu od radosti zaigra baš kao repić u janjeta. (Sedam jednim udarcem, str. 111)

srce (oko srca) se steže (steglo, stislo, stijesnilo i sl.) komu
osjetiti / osjećati tjeskobu (tugu, nelagodu)

Kad je stigla pred kućicu, začudi se što su vrata otvorena, a kad je ušla u sobu, nekako joj se stijesni oko srca, te ona pomisli: 'Bože dragi, kako mi je danas čudno pri duši, a inače sam tako rado kod bake!' (Crvenkapica, str. 56)

pao je kamen (teret) sa srca komu

postalo je lakše komu, odahnuo je, osjetio je olakšanje

Ipak se osjećao kao da mu je velik teret pao sa srca što djevojčicu nije morao ubiti. (Snjeguljica, str. 6)

teška srca

nerado, teško, s mukom

Teška srca krenu kraljević na put. Na svoju sreću, ubrzo naiđe na vjernu lisicu. (Zlatna ptica, str. 132)

SREĆA

kamo sreće <!>

bilo bi dobro da je tako, šteta što nije tako

'Bože, pomози nam!' uzdisala jadnica. 'Kamo sreće da su nas šumske zvijeri rastrgale! Barem bismo zajedno umrli'. (Ivica i Marica, str. 27)

na svu sreću

srećom, zbog povoljnih okolnosti, na opću korist

*Najmlađi pak brat nije poginuo: kako je zdenac, **na svu sreću**, bio suh, pao je momak na meku mahovinu i nije se povrijedio, ali iz one dubine nije mogao van. (Zlatna ptica, str. 135)*

okušati sreću

okušati svoj uspjeh u čemu

*I opet proteklo neko vrijeme, pa najmlađi kraljević htio u potragu, htio i on **okušati sreću**, ali otac nije dopuštao. (Zlatna ptica, str. 130)*

sreća u nesreći

u neugodnoj situaciji nešto ugodno

*No, eto **sreće u nesreći**: kad se već primicala večer, patuljci se uskoro vratiše kući. (Snjeguljica, str. 13)*

STOPA

iz (s) ovih stopa

odmah, istog časa, ne čekajući ni trenutka, bez oklijevanja

*– Ako me mogao prevrgnuti u carica, može i u papu. **S ovih stopa** da si otišao onamo! Učini kako ti kažem! Slušaj, jer sam ti ja carica! (Ribar i njegova žena, str. 48)*

STRANA

na sve strane

posvud

*Naskoro opet nevolja pritisnu zemlju, oskudica i bijeda zavlada **na sve strane**. (Ivica i Marica, str. 22)*

SUZA

suze radosnice

radosno ganuće, suze od radosti

*Dvije njezine **suze radosnice** kapnuše na njegove oči, koje se opet izbistriše te on progleda (...) (Matovilka, str. 41)*

roniti suze <za (nad) kim, čim>

gorko plakati, prolijevati potoke suza <za (nad) kim, čim>

*Ali ne bijaše druge, morade po vodu. Koliko li je **suza ronila** dok je vodu donosila! (Ivica i Marica, str. 27)*

SVIJET

bijeli svijet

daleki (nepoznati) krajevi (zemlje), tuđina

*Krojač opasa pojas oko pasa, nakan da se otisne u **bijeli svijet**, jer mišljaše da je krojačka radionica premalena za njegovu hrabrost i junaštvo. (Sedam jednim udarcem, str. 111)*

donijeti na svijet

roditi

Poslije godinu dana donijela je na svijet krasno dijete i nije više ni mislila na vilenjaka. (Cvilidreta, str. 34)

T

TAMO

tamo-amu

u raznim smjerovima, u jednu pa na drugu stranu

*No nije to udarala sjekira nego grana: otac ju privezao o suho stablo, pa vjetar njome mlatao **tamo-amu**. (Ivica i Marica, str. 22)*

TEK

ići u tek komu

prijati komu

*Mlado, nježno stvorenje, baš slastan zalogaj! **Ići će mi u tek** kudikamo bolje nego stara. Samo valja da to lukavo izvedem i da obadvije smažem. (Crvenkapica, str. 54-55)*

TELE

gledati (buljiti i sl.) kao tele u šarena vrata

blenuti, tupo gledati, gledati bez razumijevanja

– *Šta ste tu stale te **blejite kao tele u šarena vrata!** (Snjeguljica i Ružica, str. 84)*

TKO

tko (ga) zna

nitko ne zna

Tko zna na što će ovo izaći, pomisli mlinareva kći, kojoj u nevolji što ju je snašla ne bijaše ni kud ni kamo. I tako ona vilenjaku obeća što je zatražio, a on zauzvrat još jednom slamu isprede u zlato. (Cvilidreta, str. 33)

TREN

u tren oka

u hipu, u jednom času (trenutku), veoma brzo

Dok je tako razgledao, odjednom opazi kako stara krišom uzima jednu krletku sa pticom i s njom kreće k vratima. U tren oka skoči on onamo (...)
(Jorinda i Joringel, str. 77)

U

UHO

doprlo je komu što do ušiju

čuo je tko što

Došlo i vrijeme da se izvrši opaka želja da smaknu vjernoga Faldu. Doprlo to i do ušiju pravoj kraljevni, te ona obeća živoderu zlatnik ako joj učini uslugu koju od njega traži. (Kraljevna – guščarica, str. 101)

probiti / probijati uši komu, čemu

dosaditi (dozlogrditi, dojaditi) komu, čemu

– Onda ćemo svo četvero presvisnuti od gladi. Treba samo da nam oblanjaš daske za lijes. I probijala mu uši i tresla svoje svejednako dok muž naposljetku nije popustio. (Ivica i Marica, str. 19)

puca iza ušiju *komu*

jesti s velikim apetitom (tekom), uživati u jelu

Kad su stigli u pećinu, ono oko vatre sjede ostali divovi i svaki u ruci drži pečenu ovcu: naklopili se oni na jelo i mljašću, sve im puca iza ušiju.

(Sedam jednim udarcem, str. 113)

UKOPAN

stati (ostati) kao ukopan (okamenjen, skamenjen)

zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti) /od iznenađenja (straha)/

Tek što je stupila na one dvore, prepoznala Snjeguljicu te se zaprepasti: riječ joj u grlu zape, ostade ona onako skamenjena. (Snjeguljica, str. 18)

UM

sići s uma

poludjeti, pasti u ludilo, izgubiti razum

*– Ah, ženo, zar si s **uma sišla!** – zavapi ribar i pade pred njom na koljena.*

(Ribar i njegova žena, str. 51)

smetnuti s uma *koga, što*

zaboraviti <na> koga, <na> što, izgubiti iz vida koga, što

*I tako uđe u bučnu i veselu, i tu poživje lagodno, tjerajući brigu na veselje, i sasvim smetnu s **uma** zlatnu pticu, zaboravi oca i svaku dobru pouku i savjet.*

(Zlatna ptica, str. 130)

USTA

prenosi se (ide i sl.) usta do usta

razglasilo se, širi se od čovjeka do čovjeka, prenosi se usmenom predajom
*Zemljom išla priča od usta do usta i kazivala kako u začaranim dvorima
spava lijepa Trnoružica – tako kraljevnu nazivahu – i kako od vremena do
vremena dolaze kraljevići odavde i odande i hoće da se kroza silni trnjak
probiju u dvor, ali ne mogu nikako. (Trnoružica, str. 73)*

UZDUŽ

uzduž i poprijeko

potpuno, temeljito, u svim pojedinostima, sa svih strana
*Uzela ona švrljati gore-dolje, uzduž i poprijeko, zavirivati u mnoge odaje i
različite izbe, i naposljetku je dospjela u staru kulu. (Trnoružica, str. 72)*

V

VIDJETI

ima se što <i> vidjeti

zbiva se što neočekivano, što veliko

*Kad je stigao gore, imade što i vidjeti: nigdje njegove drage Matovilke, nego
se pred njim ustobočila čarobnica zlopogleđa, sve joj otrovna vatra iz očiju
sijeva. (Matovilka, str. 40)*

VLAS

ni vlas s glave neće pasti (ne manjka) komu

nikome se ništa loše neće dogoditi, nitko neće doživjeti nesigurnost

– *A zar niste dopali rana? – upitaše konjanici. – Ne bih mario da i jesam, ali mi ni vlas s glave ne manjka.* (Sedam jednim udarcem, str. 118)

VOLJA

biti dobre volje

biti dobro raspoložen, biti u dobrom raspoloženju

*Kad su se svi lijepo poručali i žeđ ugasili te **bili dobre volje**, stari se kralj obrati dvorkinji pa od nje zatraži da mu kaže što zaslužuje onaj koji prevari svoga gospodara (...)* (Kraljevna – guščarica, str. 108)

biti po volji komu, čemu

svidati se (odgovarati) komu, čemu

– *Imam samo kruha zagorjela u pepelu i kisela piva: ako **ti je po volji**, lijepo ćemo sjesti i založiti.* (Zlatna guska, str. 138)

do mile volje

koliko god se želi (hoće), do zadovoljavanja svojih prohtjeva, do iznemoglosti

– *Ne brini, ja ću ti pomoći – uze ga tješiti Bukvan. – Hodi sa mnom, napit ćeš se **do mile volje**.* (Zlatna guska, str. 140)

drage volje

vrlo rado, bez protivljenja (opiranja, žaljenja)

*Sad mu je krojač prije svadbe imao uloviti divljeg vepra što u šumi pravi veliku štetu: kraljevski lovci pomoći će mu u tom pothvatu. – **Drage volje** –*

prihvati krojač – to mi je prava dječja igra. (Sedam jednim udarcem, str. 121)

preko (protiv) volje

nevoljko, nerado, u neraspoloženju, protiv svoje volje

*– Idi, čovječe, idi, on to može i rado će učiniti. Muž i **protiv volje** obeća, sve u sebi kazujući: 'Ne nije red. Ne, nije pravo.'* (Ribar i njegova žena, str. 45)

VRAG

gdje je vrag (đav(a)o) rekao laku noć

u zabačenom kraju, u zabiti, na kraju svijeta, vrlo daleko

*– Nisam mogao doći ni do kakvih novih imena, ali kad sam izbio na visok brijeg u šumi, tamo negdje **gdje je đavo rekao laku noć**, ugledah neznatan kućerak (...)* (Cvilidreta, str. 34)

VRAT

baciti se (obisnuti, objesiti se, pasti) oko vrata komu

zagrliti / grliti koga

*U tren oka skoči on onamo, dodirnu krletku onim cvijetom, i u tom se času pred njim stvori Jorinda, lijepa ko i prije: odmah **mu** ona **obisnu oko vrata**.* (Jorinda i Joringel, str. 77)

skinuti (maknuti) s(a) <svog(a)> vrata koga, što

osloboditi se nametnute obaveze (opterećenja), otarasiti se koga, čega, olakšati sebi prilike (situaciju)

*Kralj se pak pokajao zbog svog obećanja i samo je opet namatao misli oko toga kako bi neugodnog junaka **maknuo sa** svog **vrata**.* (Sedam jednim udarcem, str. 118)

VRIJEME

kratiti vrijeme

zabavljati se *čime* da prođe vrijeme, baviti se *čime* u dokolici

Bila to Matovilka što je u svojoj usamljenosti vrijeme kratila puštajući da se razliježe njezin mio glas. (Matovilka, str. 38)

od vremena do vremena

povremeno, pokatkad, gdjekad, na mahove, tu i tamo

Zemljom išla priča od usta do usta i kazivala kako u začaranim dvorima spava lijepa Trnoružica – tako kraljevnu nazivahu – i kako od vremena do vremena dolaze kraljevići odavde i odande i hoće da se kroza silni trnjak probiju u dvor, ali ne mogu nikako. (Trnoružica, str. 73)

Z

ZAZUBICE

zazubice rastu komu <za čim>

jako željeti što, žudjeti za čim

(...) ponijela ju želja za onom salatom, sve joj zazubice rasle. Zapela joj salata za oko i želja joj za njim rasla iz dana u dan. (Matovilka, str. 37)

ZJAKE

prodavati zjake

besposličariti, dangubiti, ništa ne raditi, dosađivati se

Što ste izvalile te svoje glupe oči i tu zjake prodajete! – izdera se patuljak na njih kad ih opazi. (Snjeguljica i Ružica, str. 88)

ZUBI

stiskati zube

otrpjeti / trpjeti bol (nedaće, nepravdu, uvredu), strpljivo podnositi / podnijeti bol (teškoće, tegobe)

Najmlađi se izvještio u mačevanju; dobio je doduše poneki udarac, ali je stiskao zube i u sebi kazivao: 'Budeš li se bojao udaraca, ode kuća u nepovrat!'. (Tri brata od zanata, str. 124)

Ž

ŽAO

dođe (bilo je) komu žao

izražavati žaljenje za kim, za čim

Drvosječi bilo žao djece, nije mu se mililo što žena govori. (Ivica i Marica, str. 22)

ŽARITI

žariti i paliti

samovoljno (bezobzirno) upravljati (vladati, dirigitirati), imati svu neograničenu vlast

U jednoj šumi njegove kraljevine nastan je dvojici divova što ubijaju i pljačkaju, žare i pale i goleme štete čine na svakom koraku. (Sedam jednim udarcem, str. 115)

ŽEĐ

ugasiti žed

dovoljno se napiti čega

Kad su se svi lijepo poručali i žed ugasili te bili dobre volje, stari se kralj

obrati dvorkinji pa od nje zatraži da mu kaže što zaslužuje onaj koji prevari svoga gospodara (...) (Kraljevna – guščarica, str. 108)

ŽIV

živ i zdrav

biti zdrav i čio (krepak, poletan), u dobrom stanju (kondiciji)

*Kad se kraljević primaknuo trnjaku, sve se trnje osulo krasnim krupnim cvjetovima, koji se lijepo razmakoše da ga **živa i zdrava** propuste unutra (...) (Trnoružica, str. 73)*

ŽIVOT

platiti životom što

izgubiti život, poginuti /zbog neke krivice, uvjerenja itd./

*– Ah, gospodaru – odgovori ona – ne smijem vam to reći niti ijednom ljudskom stvoru, ne smijem iskazati svoje jade, jer sam se tako pod nebom zaklela, inače mi ode glava, **životom ću platiti**. (Kraljevna – guščarica, str. 106)*

pokloniti komu život

ostaviti koga na životu

*– **Poklonit ću ti život** uz jedan uvjet: da mi dovedeš zlatnog konja koji juri brže od vjetra. (Zlatna ptica, str. 132)*

stajati života koga što

uz najveću opasnost

*'Snjeguljica mora umrijeti, sve ako **me i života stajalo!**' – zaprijeti opaka žena. (Snjeguljica, str. 14)*

12. Sažetak i ključne riječi

Predmetom su istraživanja provedenoga u okviru ovoga rada frazemi prikupljeni metodom ekscerpacije iz literarnoga izvora Wilhelm i Jacob Grimm (1988), *Bajke i priče*, Grafički zavod Hrvatske. Za potrebe ovoga rada odabrano je šesnaest bajki iz navedenog izvora: *Snjeguljica i sedam patuljaka*, *Ivica i Marica*, *Cvildreta*, *Matovilka*, *Ribar i njegova žena*, *Crvenkapica*, *Pepeljuga*, *Trnoružica*, *Jorinda i Joringel*, *Snjeguljica i Ružica*, *Začarani kraljević*, *Kraljevna-guščarica*, *Sedam jednim udarcem*, *Tri brata od zanata*, *Zlatna ptica* te *Zlatna guska*. Rad se sastoji od dvaju dijelova. Prvi dio rada obuhvaća pregled teorijskih postavki koje se odnose na frazeologiju kao lingvističku disciplinu te na temeljne značajke njezine osnovne jedinice, frazema. Također, s obzirom na to da se rad bavi frazemima u literarnom izvoru, u prvom dijelu rada osvrnuli smo se i na književnoumjetnički stil te bajku kao književnu vrstu. Drugi dio rada odnosi se na prikupljanje i utvrđivanje značenja te funkcije u kojima se potvrđeni frazemi javljaju u navedenim bajkama. Prikupljeno je i analizirano ukupno dvjesto četrdeset i sedam frazema. Naposljetku je dan zaključak koji se odnosi na istraživanje te analizu prikupljene frazeološke građe.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, književnoumjetnički stil, bajka, funkcija frazema

13. Idioms in Fairy Tales by the Brothers Grimm

Keywords: phrase, phraseology, literary style, fairy tales, phrase functions